

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА РАДА

**ДУ «УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ МЕДИЧНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА КУРОРТОЛОГІЇ МОЗ УКРАЇНИ»**

**ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ:
ПРИРОДНІ ЛІКУВАЛЬНІ РЕСУРСИ
ТА РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ**

МОНОГРАФІЯ

Одеса - 2022

Авторський колектив: д.мед.н., проф. Бабов К.Д., д.держ.упр., проф. Безверхнюк Т.М., Бойко О.С., к.техн.н., с.н.с. Кисилевська А.Ю., к.геогр.н., с.н.с. Цуркан О.І.

Рецензенти:

Яворська Вікторія Володимирівна – доктор географічних наук, професор, декан геолого-географічного факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Заблотовська Наталія Василівна – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДУ «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України»
(протокол № 6 від 27 вересня 2022 року).

Чернівецька область: природні лікувальні ресурси та рекреаційний потенціал розвитку [колективна монографія]. – Одеса: ДУ «Укр. НДІ МР та К МОЗ України», 2022. – 106 с.

Монографія присвячена питанням комплексного аналізу рекреаційного потенціалу розвитку територій Чернівецької області. Базову складову монографії формують: аналіз сучасного стану природних лікувальних ресурсів Чернівецької області; комплексна оцінка рекреаційного потенціалу територій адміністративних районів Чернівецької області з аналізом ефективності його використання та визначенням потенціалу незадіяних рекреаційних ресурсів; серія картосхем, що відображають просторове розташування природних лікувальних і рекреаційних ресурсів та рекреаційний потенціал територіальних громад Чернівецької області.

Монографія відображає результати багаторічної клопіткої роботи науковців ДУ «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України» та практичний досвід керівників Чернівецької області у реалізації проектів і програм розвитку курортів і рекреаційних зон.

Монографія розрахована на широке коло фахівців, які цікавляться розвитком туристично-рекреаційної сфери і займаються цими питаннями у своїй практичній діяльності. Особливий інтерес вона становитиме для науковців, що спеціалізуються у сфері управління розвитком рекреаційних територій, та державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, що здійснюють у своїй практичній діяльності заходи з реалізації проектів і програм розвитку курортних територій та рекреаційних зон.

ISBN 978-617-637-221-9

© ДУ «Укр. НДІ МР та К МОЗ України», 2022.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ПРИРОДНІ ЛІКУВАЛЬНІ РЕСУРСИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА, РЕЄСТР, ПРОСТОРОВЕ РОЗТАШУВАННЯ	6
1.1. Загальна характеристика природних лікувальних ресурсів Чернівецької області	8
1.2. Реєстр природних мінеральних вод Чернівецької області, відомості про які внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України	14
1.3. Медична (бальнеологічна) характеристика природних мінеральних вод Чернівецької області, відомості про які внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України	17
1.4. Реєстр проявів природних мінеральних вод на території Чернівецької області, відомості про які є за прогностичними даними результатів геологічної розвідки та фізико-хімічного аналізу	30
1.5. Найбільш перспективні для подальшого вивчення та практичного використання природні мінеральні води Чернівецької області	38
РОЗДІЛ 2. РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	47
2.1. Комплексна характеристика рекреаційно-курортного потенціалу Вижницького району	48
2.2. Комплексна характеристика рекреаційно-оздоровчого потенціалу Дністровського району	68
2.3. Комплексна характеристика рекреаційно-оздоровчого потенціалу Чернівецького району	85
ВИСНОВКИ	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	104

ВСТУП

Туристична галузь є стратегічним вектором розвитку Чернівецької області, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку різних видів туризму та рекреації. Стратегією розвитку Чернівецької області на період до 2027 року однією із стратегічних цілей (SMART-спеціалізація) визначено розвиток туризму та рекреації. Серед індикаторів досягнення цілей стратегії – кількість новостворених туристичних і рекреаційно-оздоровчих об'єктів, що обумовлює актуальність та доцільність комплексного аналізу сучасного стану природних лікувальних і рекреаційних ресурсів, розташованих на території області.

Рішенням Чернівецької обласної ради від 30.03.2021 № 14-2/21 затверджена Комплексна програма розвитку туризму в Чернівецькій області на 2021-2023 роки. Серед пріоритетних завдань – створення конкурентоспроможного на національному та міжнародному ринках туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби мешканців області та її гостей; створення сучасної інфраструктури туризму та забезпечення умов для повноцінного функціонування суб'єктів туристичної діяльності за умови збереження екологічної рівноваги та історико-культурної спадщини.

Результати аналізу сучасного стану рекреаційного потенціалу регіону показали, що Чернівецька область характеризується наступними *природними лікувальними ресурсами*: мінеральні води; природні об'єкти і комплекси зі сприятливими для лікування, оздоровлення та медичної реабілітації кліматичними умовами. *Основними природними лікувальними ресурсами (ПЛР) Чернівецької області є мінеральні води (МВ)* – природні столові, природні лікувально-столові та природні лікувальні води. На території області виявлено родовища природних підземних мінеральних вод наступних бальнеологічних груп: без специфічних компонентів і властивостей; сульфідні; йодобромні; з підвищеним вмістом органічних речовин.

На території Чернівецької області розвідано 80 проявів природних мінеральних вод різного хімічного складу та мінералізації. До Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України внесені дані про 12 природних мінеральних вод (з яких: природні лікувальні води – 2; природні лікувально-столові води – 4; природні столові води – 6) та про 2 розведені лікувально-столові води. Перспективними для використання є 68 проявів природних мінеральних вод.

До ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови» внесені й рекомендовані для промислового фасування 41 МВ:

- 19 – *столових*, на 6 з яких оформлено медичний (бальнеологічний) висновок: «Роса на світанку», «Карпатське джерело», «Хотинська», «Шилівчанка», «Буковинська росинка», «Хрещатик»;

- 18 – *лікувально-столових*, на 4 з яких оформлено медичний (бальнеологічний) висновок: «Брусницька», «Кітроська», «Зеленчанка», «Буковинська»;

- 4 – *розведених лікувально-столових*, на 2 з яких оформлено медичний (бальнеологічний) висновок: «Брусницька-Нова», «Герцаївська джерельна».

У даному монографічному дослідженні представлено комплексну, систематизовану

та структуровану інформацію щодо сучасного стану природних лікувальних ресурсів регіону. Монографія структурована за двома розділами:

- у розділі 1 «Природні лікувальні ресурси Чернівецької області: загальна характеристика, реєстр, просторове розташування» надано загальну характеристику ПЛР; представлено реєстр ПЛР за 2 таблицями – ресурси, що включені до Державного кадастру ПЛР та прояви природних мінеральних вод, відомості про які є за прогнозними даними результатів геологічної розвідки та фізико-хімічного аналізу; наведено картосхему просторового розташування ПЛР по території Чернівецької області та охарактеризовано найбільш перспективні для подальшого вивчення та практичного використання природні мінеральні води Чернівецької області;

- у розділі 2 «Рекреаційний потенціал Чернівецької області» представлено результати комплексної оцінки природних лікувальних ресурсів та рекреаційного потенціалу розвитку адміністративних районів за територіальними громадами, який представлено у вигляді картосхем і таблиць.

Під час обґрунтування основних наукових положень та уявлень, визначення методичних підходів щодо комплексного оцінювання рекреаційного потенціалу регіону, автори опиралися на фондові матеріали ДУ «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України», власні теоретико-методологічні напрацювання, наукові здобутки вітчизняних і зарубіжних вчених з урахуванням законодавчих та нормативно-правових документів України.

Автори монографії висловлюють щиру вдячність і подяку рецензентам за ґрунтовний аналіз і критичні зауваження до рукопису.

РОЗДІЛ 1

ПРИРОДНІ ЛІКУВАЛЬНІ РЕСУРСИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА, РЕЄСТР, ПРОСТОРОВЕ РОЗТАШУВАННЯ

Чернівецька область знаходиться на південному заході України, межує з Івано-Франківською, Тернопільською, Хмельницькою, Вінницькою областями, а також має державний кордон з Румунією та Республікою Молдова. Територія області є найменшою серед інших регіонів і становить 8,1 тис.км², що складає 1,3% площі території України.

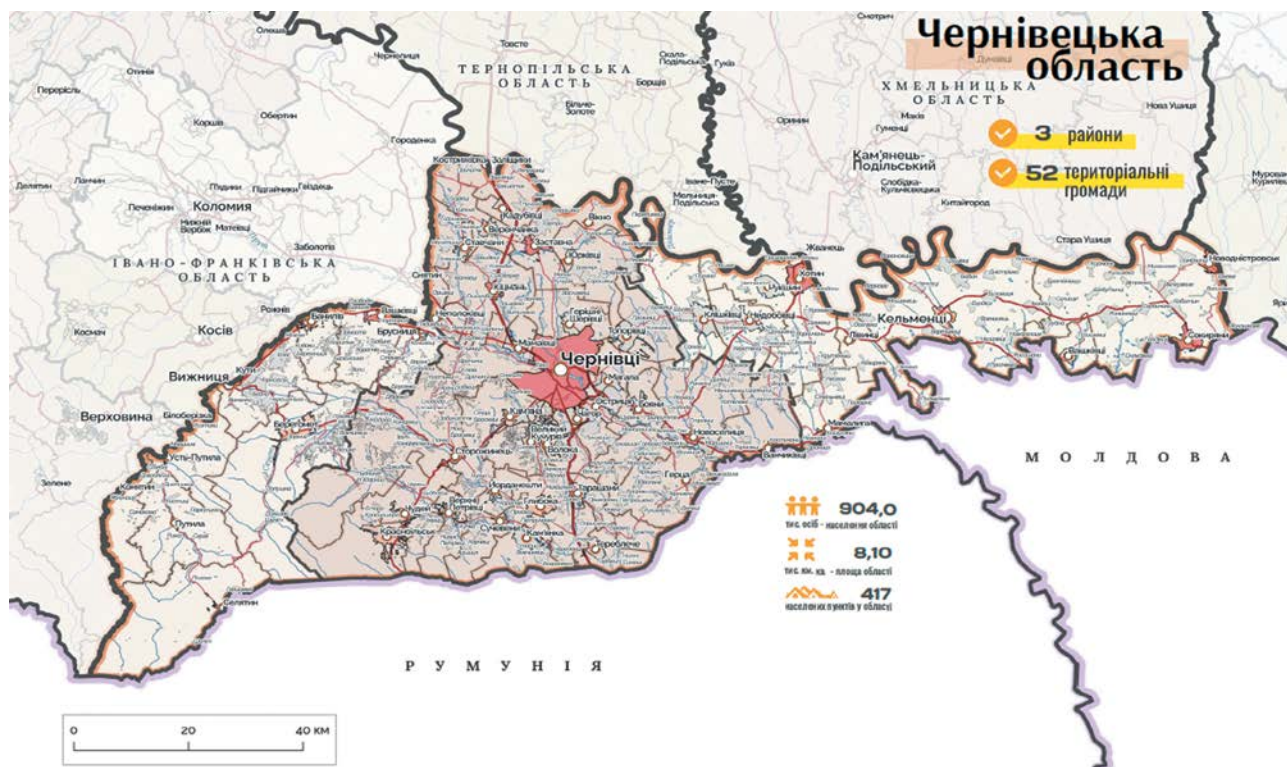

Рисунок 1.1 – Адміністративно-територіальний устрій Чернівецької області

Чернівецька область розташована у трьох природно-географічних зонах:

- лісостеповій, яка займає Прутсько-Дністровське межиріччя (північна частина області, середня висота – 230 м над рівнем моря);
- передгірській, розташований між Карпатами та річкою Прут (середня висота 350 м над рівнем моря, найвища точка – 537 м);
- гірській, яка охоплює Буковинські Карпати (середня висота – 900 м над рівнем моря, найвища точка – 1575 м).

Територією області протікає 4240 річок загальною довжиною 8966 км. З них 109 річок довжиною понад 10 км. Найбільші серед них – Дністер (290 км в межах області), Прут (108 км), Сірет (100 км) та Черемош (80 км). На північному сході області розташоване глибоководне Дністровське водосховище.

Клімат в області помірно-континентальний, м'який, вологий; зима у горах триваліша і більш сніжна, літо вологе та прохолодне. Середньорічна температура коливається від +8,9 °С на північному сході області до +5,3 °С в гірській частині.

В області нараховується 331 заповідна територія та об'єкт, загальною площею понад 103,5 тис. га, що складає 12,-8 % території області (загальнодержавний показник 6,7 %). З них 23 об'єкти мають загальнодержавне значення¹.

¹ Комплексна програма розвитку туризму в Чернівецькій області на 2021-2023 роки, затверджена рішенням Чернівецької обласної ради № 14-2/21 від 30.03.2021

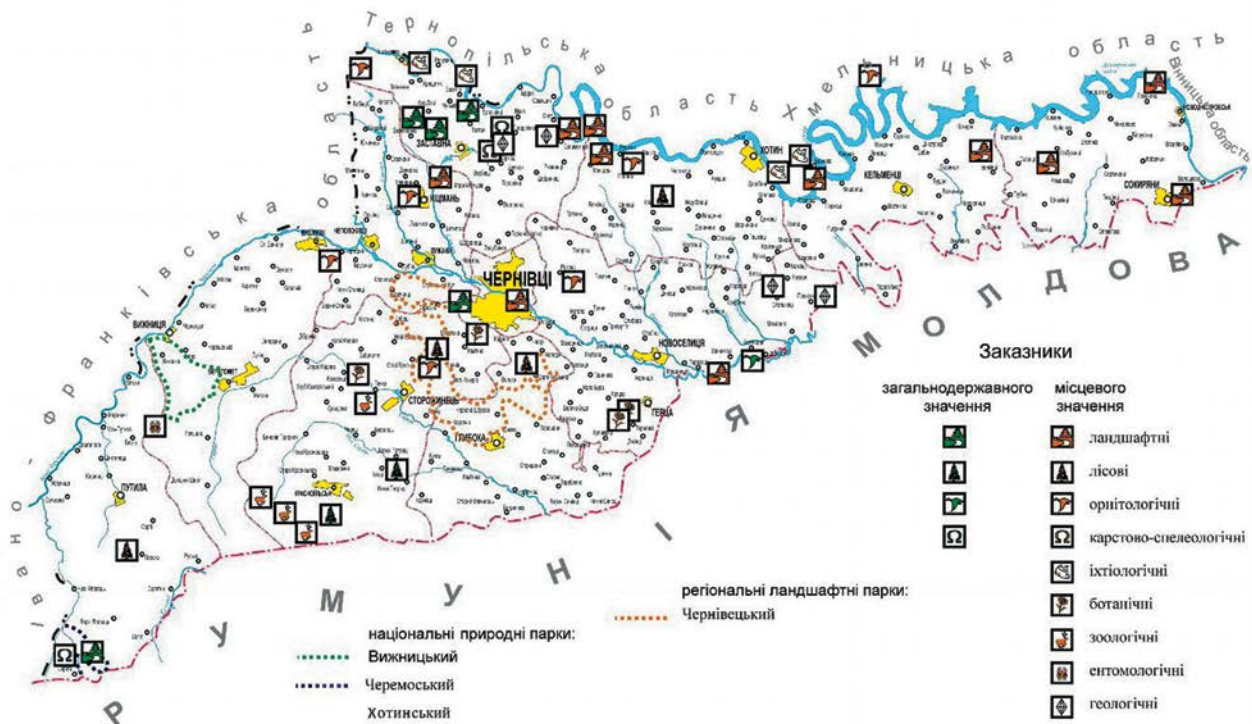

Рисунок 1.2 – Природно-заповідний фонд Чернівецької області¹

Територія Чернівецької області – це перехрестя трьох історико-етнографічних районів (Буковина, Бессарабія, Гуцульщина). Буковинський край багатий на пам'ятки історії та культури (автентичні історичні пам'ятки української, австрійсько-німецької, румунської, польської, молдавської, єврейської, турецької та інших культур). Область характеризується співіснуванням великої кількості об'єктів релігійного туризму (православні в т.ч. старообрядницькі, греко-католицькі, римо-католицькі в т.ч. єзуїтські, вірменські, протестантські, іудейські храми та святині), що вказує і на мультирелігійність регіону.

Рисунок 1.3 – Історико-архітектурні ресурси Чернівецької області¹

¹ Стратегія розвитку туризму в Чернівецькій області. Чернівці. 2011. URL: https://www.academia.edu/33041962/Стратегія_розв_туризму_Бу (дата звернення 28.09.2022)

Загалом на державному обліку та під охороною перебуває 1771 пам'ятка історії та культури, з них 467 пам'яток археології (у тому числі 14 – національного значення), 534 – історії (у тому числі 4 – національного значення), 76 – монументального мистецтва, 694 – архітектури, містобудування (у тому числі 62 – національного значення).

Вдале географічне розташування, сприятливі кліматичні умови, особливості рельєфу (компактне розміщення рівнинної, передгірської та гірської частини, долини рік із каньйон подібними ділянками), наявність багатьох компонентів рекреаційних ресурсів, багатой історико-культурної спадщини, тривале співіснування різних культур та традицій на відносно невеликій території, є чинниками розвитку різних видів відпочинку: водного, пішохідного, гірського, альпінізму, кінного, лижного, велосипедного, культурно-пізнавального та лікувально-оздоровчого. Наявність на території області унікальних печер є потенціалом розвитку спелеотуризму.

Наявність в області рекреаційних і природних лікувальних ресурсів – численних джерел мінеральної води, є матеріальною передумовою формування розвинутого рекреаційно-оздоровчого комплексу.

Кожна природна територія – це унікальне ландшафтне, геологічне, економіко-географічне утворення, що виступає в якості основної самостійної структурної одиниці рекреаційної галузі регіону та є потенціалом розвитку оздоровлення та туризму.

1.1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНИХ ЛІКУВАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

До *природних лікувальних ресурсів* (ПЛР) відносять: мінеральні і термальні води; лікувальні грязі та озокерит; бішофіт; ропу лиманів та озер; морську воду; природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, що придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань (стаття 6 Закону України «Про курорти»)¹.

Головними ознаками ПЛР є: природне походження; лікувальне застосування у практично незміненому природному стані, переважно у курортних умовах.

За походженням ПЛР розподіляються на 2 груп²:

1) ПЛР, що існують у вигляді геологічних тіл, об'єктів, прояви яких локалізовані у вигляді конкретних родовищ, використання яких потребує геолого-розвідувальних робіт – *мінеральні води, лікувальні грязі (пелоїди), озокерит, бішофіт*. Їх об'єднує локальність розповсюдження. Застосування цієї групи ПЛР у лікувальній практиці, за виключенням деяких видів мінеральних вод, можливо й у позакурортних умовах.

2) природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами. Для цієї групи характерним є те, *що лікувальну дію природного об'єкту обумовлено впливом комплексу різноманітних природних чинників (клімат, особливості ландшафтних умов, сонячна радіація, узбережжя тощо)*, тому лікувальний вплив забезпечується тільки у курортних умовах, на місці розташування природного об'єкту, комплексу.

Найбільш розповсюдженим видом природних лікувальних ресурсів є природні мінеральні води.

¹ Про курорти: Закон України № 2026-III від 05.10.2000 в ред. від 16.10.2020. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>

² Природні лікувальні ресурси: абетка користувача: інформаційно-аналітичний довідник / за заг.ред. Бабова К.Д., Безверхнюк Т.М., Кисилевської А.Ю. «Поліграф». Одеса, 2021. 76 с.

Природні мінеральні води (МВ) – природні підземні мінеральні води об'єктів (родовищ), що характеризуються певним та стабільним фізико-хімічним складом, вмістом біологічно активних компонентів та сполук відповідно до кондицій, установлених для кожного об'єкта (родовища), які використовуються без додаткової обробки, що може вплинути на хімічний склад та мікробіологічні властивості.

Природні мінеральні води чинять лікувальну дію на організм людини, що зумовлена або підвищеним вмістом корисних біологічно активних компонентів, їх іонним чи газовим складом, або загальним іонно-сольовим складом води. *До переваг застосування природних мінеральних вод відносять:* практичну відсутність протипоказань, алергічних реакцій; можливість тривалого застосування, у тому числі, в амбулаторних умовах з використанням фасованих мінеральних вод.

Залежно від біологічної дії, мінералізації, наявності специфічних (біологічно активних) компонентів, бальнеологічного застосування, **природні мінеральні води поділяються**, згідно ДСТУ 878-93¹ та ГСТУ 42.10-02.96², на:

- *столові* – води з мінералізацією менше 1,0 г/л , а також до цих вод можуть бути віднесені води з мінералізацією до 1,5 г/л за відсутності біологічної активності. Застосовуються як столовий освіжаючий напій;
- *лікувально-столові* – води з мінералізацією від 1,0 до 8,0 г/л усіх хімічних груп і від 1,0 до 15,0 г/л груп: гідрокарбонатні натрієві, гідрокарбонатно-хлоридні, хлоридно-гідрокарбонатні натрієві чи при меншій мінералізації, які містять біологічно активні мікроелементи і сполуки в кількості, не нижчій від бальнеологічних норм, встановлених для питних мінеральних вод. Застосовуються як лікувальні за призначенням лікаря та як столові напої при несистематичному вживанні протягом не більше 30 днів з інтервалом 3-6 місяців;
- *лікувальні* – води з мінералізацією більш ніж 8,0 г/л для всіх хімічних груп і більше ніж 15 г/л – для гідрокарбонатних і хлоридно-гідрокарбонатних вод, а також води меншої мінералізації, які містять біологічно активні компоненти та сполуки в концентраціях, не нижчих від бальнеологічних норм, прийнятих для мінеральних вод. Застосовуються за призначенням лікаря.

¹ Води мінеральні фасовані. Технічні умови : ДСТУ 878-93 [Чинний від 1995-01-01] К.: Держспоживстандарт України, 1994. 88 с. (Державний стандарт України).

² Води мінеральні лікувальні. Технічні умови: ГСТУ 42.10-02-96. [Чинний від 1996-06-24] К.: Міністерство охорони здоров'я України, 1996. 30 с. (Галузевий стандарт України).

*Ефективність і безпечність ПЛР, можливість їх застосування в санаторно-курортній і позакурортній практиці обґрунтовується за результатами їх медико-біологічної оцінки якості та цінності, на підставі яких надається медичний (бальнеологічний) висновок (МБВ)¹. **Медичний (бальнеологічний) висновок** – це документ, що засвідчує можливості використання даного природного лікувального ресурсу в санаторно-курортній та позакурортній практиці з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань.*

Мінеральні води України залежно від складу, властивостей та лікувального призначення поділяються на *9 основних бальнеологічних груп*: без специфічних компонентів і властивостей; вуглекислі; сульфідні; залізисті, миш'яковисті, поліметалеві; йодні, бромні, йодо-бромні; радонові; борні; кремнієві; з підвищеним вмістом органічних речовин. *Бальнеологічні норми* віднесення МВ до певної групи визначено Наказом МОЗ України № 243 від 02.06.2003 та ГСТУ 42.10-02.96.

Основними природними лікувальними ресурсами (ПЛР) Чернівецької області є мінеральні води (МВ) – природні столові, природні лікувально-столові та природні лікувальні води.

На території області виявлено родовища природних підземних мінеральних вод наступних бальнеологічних груп:

- без специфічних компонентів і властивостей;
- сульфідні;
- йодо-бромні;
- з підвищеним вмістом органічних речовин.

Залежно від мінералізації, наявності у МВ специфічних (біологічно активних) компонентів, вони можуть бути використані для зовнішнього і внутрішнього лікування, а також промислового фасування як природні столові, лікувально-столові та лікувальні води.

Згідно з Постановою КМУ № 1499 від 11.12.1996 «Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних», до водних об'єктів Чернівецької області, які мають категорію лікувальних, відносяться два родовища мінеральних вод: Брусницьке (дебіт – 158 м³/доб) та Будинецьке (дебіт – 83 м³/доб)². За даними геологічної розвідки 1996 року, розвідані запаси мінеральних вод з підвищеним вмістом органічних речовин Вижицького родовища складають 34,5 м³/доб.

Як видно з рис.1.4., для Чернівецької області характерним є низький рівень видобутку підземних мінеральних вод, зокрема частка використання підземних мінеральних вод від запасів складає 1,14%.

На території Чернівецької області розвідано 80 проявів природних мінеральних вод різного хімічного складу та мінералізації (рис. 1.5).

Впродовж 2004-2020 рр. ДУ «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України» проведено науково-експериментальне обґрунтування ефективності та безпечності ПЛР, за результатами яких було надано **12 медичних (бальнеологічних) висновків (МБВ)** на природні мінеральні води та **2** на розведені лікувально-столові мінеральні води.

¹ Про затвердження Порядку здійснення медико-біологічної оцінки якості та цінності природних лікувальних ресурсів, визначення методів їх використання Наказ МОЗ України № 243 від 02.06.2003 // Офіційний вісник України. 2003, № 36, стор. 179, стаття 1970.

² Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 № 1499 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1499-96-%D0%BF#Text>

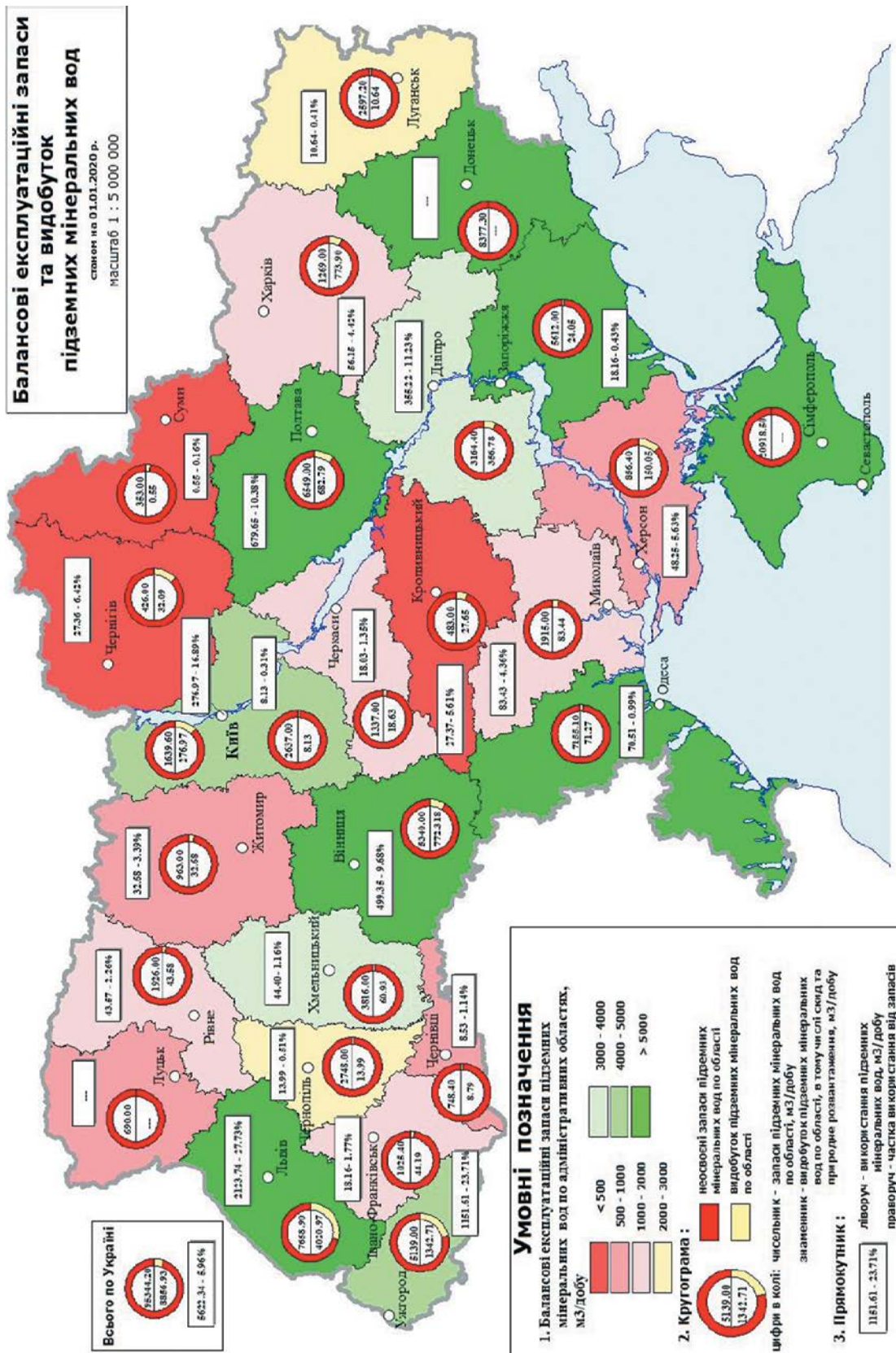

Рисунок 1.4 – Балансові експлуатаційні запаси та видобуток підземних мінеральних вод¹

¹ Мінеральні ресурси України - Київ, Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2020. 270 с.

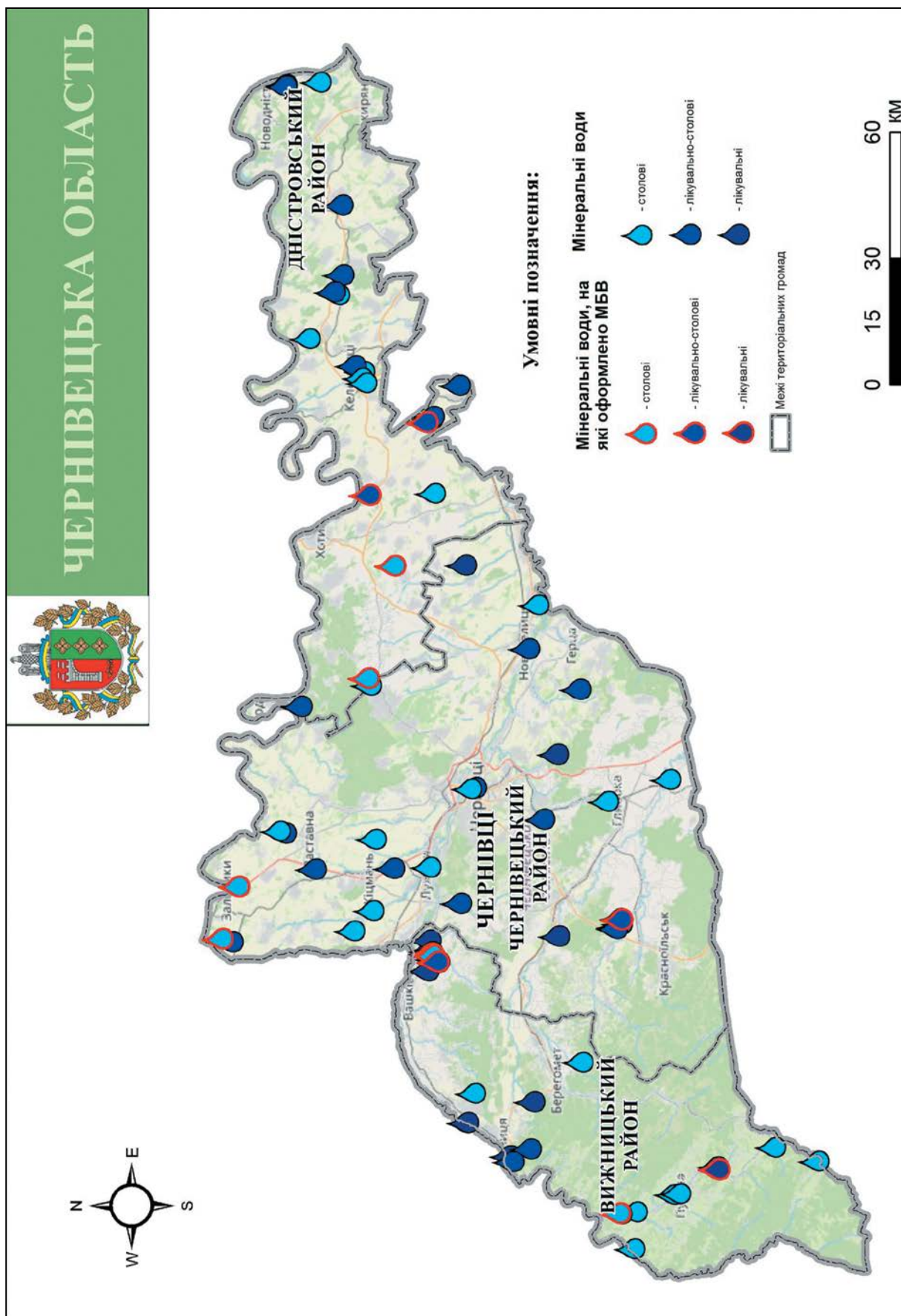

Рисунок 1.5 – Природні мінеральні води Чернівецької області

Як видно з рисунку 1.5., прояви природних мінеральних вод відносно рівномірно розташовані по адміністративним районам Чернівецької області:

30 МВ – Вижницький район, з яких 5 мають МБВ;

22 МВ – Дністровський район, з яких 4 мають МБВ;

28 МВ – Чернівецький район, з яких 3 мають МБВ.

З 80 розвіданих проявів мінеральних вод:

37 – природні столові мінеральні води, з яких 6 з МБВ;

27 – природні лікувально-столові мінеральні води, з яких 4 з МБВ;

16 – природні лікувальні води, з яких 2 з МБВ.

Таблиця 1.1 – Мінеральні води, на які оформлено медичний (бальнеологічний) висновок

Мінеральні води, МБВ	Назва, розташування
Столові - 6	«Роса на світанку» (Вижницький район, Брусницька сільська ТГ, с. Брусниця); «Карпатське джерело» (Вижницький район, Усть-Путильська сільська ТГ, с. Усть-Путила); «Хотинська» (Дністровський район, Недобоївська сільська ТГ, с. Долиняни); «Шилівчанка» (Дністровський район, Клішковецька сільська ТГ, с. Шилівці); «Буковинська росинка» (Чернівецький район, Веренчанська сільська ТГ, с. Бабин); «Хрещатик» (Чернівецький район, Кадубовецька сільська ТГ, с. Хрещатик).
Лікувально-столові - 4	«Брусницька» (Вижницький район, Брусницька сільська ТГ, с. Кальнівці); «Кітроська» (Дністровський район, Лівинецька сільська ТГ, с. Оселівка); «Зеленчанка» (Дністровський район, Лівинецька сільська ТГ, с. Зелена); «Буковинська» (Чернівецький район, Чудейська сільська ТГ, с. Будинець).
Лікувальні - 2	Свр. № 31-Д «Бальнеологічний санаторій «Брусниця» (Вижницький район, Брусницька сільська ТГ, с. Брусниця); Свр. № 3Р/Е Еко-курорт «Хутір Тихий» (Вижницький район, Путильська селищна ТГ, с. Сергії).
Розведені лікувально-столові - 2	«Брусницька-Нова» (Вижницький район, Брусницька сільська ТГ, с. Брусниця); «Герцаївська джерельна» (Чернівецький район, Герцаївська міська ТГ, с. Хряцька).

До ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови» внесені й рекомендовані для промислового фасування 41 МВ:

- 19 – *столових*, на 6 з яких оформлено медичний (бальнеологічний) висновок: «Роса на світанку», «Карпатське джерело», «Хотинська», «Шилівчанка», «Буковинська росинка», «Хрещатик»;
- 18 – *лікувально-столових*, на 4 з яких оформлено медичний (бальнеологічний) висновок: «Брусницька», «Кітроська», «Зеленчанка», «Буковинська»;
- 4 – *розведених лікувально-столових*, на 2 з яких оформлено медичний (бальнеологічний) висновок: «Брусницька-Нова», «Герцаївська джерельна».

На сьогодні багато підприємств – виробників фасованих мінеральних Чернівецької області вод тимчасово припинили діяльність, тому їх точну кількість визначити важко. За даними моніторингу ДУ «Український НДІ медичної реабілітації та курортології МОЗ України» *на сьогодні використовується тільки 2 об'єкти для промислового фасування – води природні мінеральні лікувально-столові «Брусницька» та «Буковинська».*

Стосовно використання природних мінеральних лікувально-столових і лікувальних вод в санаторно-курортній галузі:

- *ТзОВ «Санаторно-оздоровчий комплекс «Брусниця»*, Вижицький р-н, с. Кальнівці – природна лікувально-столова вода «Брусницька», **свр. № 33**, що має медичний (бальнеологічний) висновок, а також природні лікувальні води **свр. № 516-РЕ** та **свр. № 31-П** (проводяться дослідження з медико-біологічної оцінки їх якості та цінності). Санаторій спеціалізується на лікуванні хвороб опорно-рухового апарату, гінекологічних захворювань, захворювань шкіри, органів травлення, серцево-судинної та нервової системи на основі використання сірководневих ванн, мінеральної питної води;

- *Еко-курорт «Хутір Тихий»*, Вижицький р-н., с. Сергії – природна лікувальна вода, **свр. № 3Р/Е**, що має медичний (бальнеологічний) висновок. Лікувально-оздоровчий заклад спеціалізується на лікуванні дезадаптові; клімактеричного синдрому; хронічних дерматозів; опікових травм.

Важливо зазначити, що родовища унікальних джерел природних мінеральних вод, властивості яких можуть бути використані в санаторно-курортній галузі при лікуванні опорно-рухового апарату, нервової, серцево-судинної системи, гінекологічних захворювань і обміну речовин, є передумовою для розвитку Вижицького району як курортного центру Буковини.

1.2. РЕЄСТР ПРИРОДНИХ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ, ВІДОМОСТІ ПРО ЯКІ ВНЕСЕНІ ДО ДЕРЖАВНОГО КАДАСТРУ ПРИРОДНИХ ЛІКУВАЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Застосування методології кадастрових процедур (реєстрація, облік, оцінювання тощо) в сфері природокористування – це загальна сучасна тенденція розвитку системи регулювання відносин, пов'язаних з раціональним використанням та охороною природних ресурсів. *Інформаційною базою для ефективного управління природними лікувальними ресурсами є Державний кадастр природних лікувальних ресурсів (ДКПЛР).*

Державний кадастр природних лікувальних ресурсів України, відповідно до ч. 1 ст. 37 Закону України «Про курорти», є системою відомостей про кількість, якість та інші важливі з погляду лікування та профілактики захворювань людини характеристики всіх природних лікувальних ресурсів, що виявлені та підраховані на території України, а також можливі обсяги, способи та режими їх використання.

Таблиця 1.2 – Реєстр природних мінеральних вод Чернівецької області, внесених до Державного кадастру ПЛР України

№ п/п	Населений пункт	Тип МВ	Загальна характеристика	№ МВВ / сучасний стан використання
Вишницький район				
1	Брусницька ТГ, с. Брусниця	Природна столова	«Роса на світанку», свр. № 508 Е, слабкомінералізована гідрокарбонатна кальцієва, без специфічних компонентів та властивостей, нейтральна, холодна.	№ 37/1 від 20.05.2005; ДСТУ 878-93, не фасується
2	Усть-Путільська ТГ, с. Усть-Путиля	Природна столова	«Карпатське Джерело», дж. № 1, слабкомінералізована, гідрокарбонатно-хлоридна кальцієво-натрієва без специфічних компонентів та властивостей, слабкокіслова-слабоколузна, холодна.	№ 189 від 16.05.2008; ДСТУ 878-93, не фасується
3	Брусницька ТГ, с. Кальнівці	Природна лікувально-столова	«Брусницька», свр. № 33, слабкомінералізована гідрокарбонатно-хлоридна натрієві, слабоколузна, холодна, що містить ортоборну кислоту.	№ 45 від 04.11.2005; ДСТУ 878-93, промислове фасування
4	Брусницька ТГ, с. Брусниця	Розведена лікувально-столова	«Брусницька-Нова» - продукт розведення середньомінералізованої води свр. № 1 д/мв і слабкомінералізованої води свр. № 508-Е с. Брусниця. При розведенні - М 2,0-4,0 г/л, - маломінералізована мінеральна розведена вода хлоридна натрієва без специфічних компонентів та властивостей.	№ 46 від 04.11.2005; ДСТУ 878-93, не фасується
5	Брусницька ТГ, с. Брусниця	Природна лікувальна	Свр. № 31-Д, сульфідна (сильносульфідна гідросульфідна) борна маломінералізована гідрокарбонатна натрієва, лужна, холодна.	№ 567 від 30.08.2019, моніторинг, 2022
6	Путільська ТГ, с. Сергії	Природна лікувальна	Свр. № 3 Р/Е, борна середньомінералізована хлоридна натрієва, нейтральна-слабоколузна, холодна.	№ 540/1; 599 від 05.10.2020
Дністровський район				
7	Клішківська ТГ, с. Шилівці	Природна столова	«Шилівчанка», дж. № 1 «Шепіт», слабкомінералізована гідрокарбонатна кальцієва без специфічних компонентів та властивостей, нейтральна, холодна.	№ 467 від 26.05.2015; ДСТУ 878-93, не фасується
8	Недобойська ТГ, с. Долиняни	Природна столова	«Хотинська», дж. № 1, слабкомінералізована гідрокарбонатна магнієво-кальцієва без специфічних компонентів та властивостей, нейтральна, холодна.	№ 4/2 від 06.02.2004; ДСТУ 878-93, не фасується

Продовження таблиці 1.2 – Реєстр природних мінеральних вод Чернівецької області, внесених до Державного кадастру ПЛР України

№ п/п	Населений пункт	Тип МВ	Загальна характеристика	№ МБВ / сучасний стан використання
Дністровський район				
9	Лівинецька ТГ, с. Зелена	Природна лікувально- столова	«Зеленчанка», свр. № 3, М 0,9-1,5 г/л, слабко-, маломінералізована сульфатно-гідрокарбонатна натрієва без специфічних компонентів та сполук, слабколужна-лужна, холодна.	№ 448 від 30.09.2014; ДСТУ 878-93, не фасується
10	Лівинецька ТГ, с. Оселівка	Природна лікувально- столова	«Китроська», дж. № 1, М 0,8-1,6 г/л, маломінералізована гідрокарбонатно-сульфатна, сульфатно- гідрокарбонатна магнієво-кальцієва, магнієво-натрієво-кальцієва, натрієво-магнієво- кальцієва, натрієво-кальцієва, нейтрально-слабколужна, холодна.	№ 269 від 20.11.2009; № 368 від 05.04.2012, не фасується
Чернівецький район				
11	Веренчанська ТГ, с. Бабин	Природна столова	«Буковинська росинка», дж. № 2, М 0,7-1,0 г/л, слабкомінералізована гідрокарбонатно-сульфатна кальцієва, магнієво-кальцієва без специфічних компонентів та властивостей, нейтрально- слабколужна, холодна.	№ 7/1 від 20.02.2004; ДСТУ 878-93, не фасується
12	Кадубовецька ТГ, с.Хрещатик	Природна столова	«Хрещатик», дж. № 1, М 0,5-0,8 г/л, слабкомінералізована сульфатно-гідрокарбонатна, гідрокарбонатно- сульфатна магнієво-кальцієва без специфічних компонентів та властивостей, слабколужна, холодна.	№ 15 від 06.07.2004; ДСТУ 878-9, не фасується
13	Чудейська ТГ, с. Буденець	Природна лікувально- столова	«Буковинська», свр.№ 3МВ, М 1,0-1,5 г/л, маломінералізована гідрокарбонатна натрієва без специфічних компонентів та властивостей, слабколужна-лужна, холодна.	№ 600 від 01.12.2020; ДСТУ 878-93, промислове фасування
14	Герцаївська ТГ, с. Хряцька	Розведена лікувально- столова	«Герцаївська джерельна» є продуктом розведення у певних пропорціях підземних вод свр. № 1-Д (с. Хряцька) та свр. № 2-Д (с. Валя Кузьміна). При розведенні – М 2,5-4,0 г/л - маломінералізована гідрокарбонатно-хлоридна натрієва без специфічних компонентів та властивостей.	№ 326 від 31.05.2011, не фасується

До об'єктів Кадастру ПЛР належать: мінеральні води; лікувальні грязі; ропа лиманів та озер; бішофіт; озокерит; морська вода; природні об'єкти і комплекси, із сприятливими для лікування кліматичними умовами.

ДКПЛР застосовується для: здійснення ефективного поточного і перспективного використання ПЛР у санаторно-курортному лікуванні, медичній реабілітації, рекреації населення; забезпечення раціонального видобутку, використання та охорони ПЛР; створення сприятливих умов для лікування, профілактики захворювань та відпочинку людей; удосконалення системи проведення природоохоронних заходів, створення округів і зон санітарної охорони курортів тощо.

Відповідно до Наказу МОЗ України № 685 від 02.11.2007 у структурі ДУ «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України» створено Центр ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів з метою проведення науково-дослідних, дослідно-технологічних, аналітичних робіт і натурних спостережень для отримання, обробки та надання інформації щодо природних лікувальних ресурсів України. За результатами проведених досліджень, відомості щодо стану та використання природних лікувальних ресурсів надаються за формою, яка затверджена сумісним Наказом МОЗ України та Міністерства охорони навколишнього середовища № 156/152 від 26.03.2008. Оновлені актуалізовані дані щодо природних лікувальних ресурсів за результатами щорічного моніторингу якості природних лікувальних ресурсів вносяться до кадастру.

1.3. МЕДИЧНА (БАЛЬНЕОЛОГІЧНА) ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНИХ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ, ВІДОМОСТІ ПРО ЯКІ ВНЕСЕНІ ДО ДЕРЖАВНОГО КАДАСТРУ ПРИРОДНИХ ЛІКУВАЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Завдяки багатому хімічному складу, полівалентності біологічної дії, спорідненості з буферними системами організму мінеральні води (МВ) можуть успішно використовуватися при багатьох захворюваннях.

Численними експериментальними і клінічними дослідженнями науковців Державної установи «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України» доведено багатогранність лікувальної дії МВ.

Механізм лікувальної дії МВ – це складний багатоланковий процес, що складається з поєднання місцевих і загальних механізмів, підпорядкованих певним закономірностям. Лікувальні ефекти МВ обумовлені місцевим та загальним регулюючим впливом на фізіологічні та патологічні процеси в організмі людини та визначаються наступними чинниками: загальною мінералізацією, іонним складом, умістом органічних речовин, газовим складом, температурою тощо.

Ефективність терапевтичної дії МВ визначається, насамперед, правильністю вибору типу вод та стадії й особливостей перебігу кожного конкретного захворювання.

Основними **бальнеологічними показниками** МВ є: загальна мінералізація та іонно-сольовий склад, уміст органічних речовин і мікроелементів, які виявляють біологічну активність, газовий склад, радіоактивність, рН, температура.

Установлено здатність МВ чинити виражений нормалізуючий вплив на процеси травлення, жовчоутворення та жовчовиділення, а також на стан обмінних процесів в організмі, активність окисно-відновних ферментів, діяльність головного мозку і

тканинне дихання. Під дією МВ стимулюється обмін речовин у тканинах. Компоненти МВ включаються як необхідний «будівельний» матеріал біологічно активних речовин – гормонів, ферментів, вітамінів, метаболітів і тканинних елементів.

Для внутрішнього застосування використовуються слабкомінералізовані МВ (до 1 г/л) з наявністю біологічно активних компонентів та сполук в концентраціях, не нижчих від бальнеологічних норм, прийнятих для МВ, маломінералізовані (1–5 г/л) та середньомінералізовані МВ (5–10 г/л).

Високомінералізовані води (10–35 г/л), розсоли (35–150 г/л), міцні розсоли (> 150 г/л) використовують тільки для зовнішніх процедур; для внутрішнього застосування їх розводять до відповідної концентрації прісною або маломінералізованою водою.

МІНЕРАЛЬНІ ПРИРОДНІ СТОЛОВІ ВОДИ

*Мінеральні природні столові води застосовуються
як столовий освіжаючий напій.*

ВИЖНИЦЬКИЙ РАЙОН

«Роса на світанку». Сverdловина № 508 Е, яка пробурена глибиною 40,0 м, розташована біля с. Брусниця. Підземні води пов'язані з алювіальними відкладами другої надзаплавної тераси р. Брусниця в інтервалі глибин 12,5-27,5 м. Водовмісні породи представлені гравійно-галечниковими відкладами з піщаним наповнювачем. Дебіт свердловини становить 73,4 м³/доб при зниженні 7,1 м. Статичний рівень встановився на глибині 7,61 м.

Підземні води охарактеризовані як слабкомінералізовані гідрокарбонатні кальцієві, без специфічних компонентів та властивостей, нейтральні (6,9-7,0), холодні (11,0 °С).

Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 37/1 від 20.05.2005 р. підземні води свр. № 508 Е с. Брусниця можуть використовуватися для промислового фасування як мінеральна природна столова вода «Роса на світанку».

Мінеральна природна столова вода «Роса на світанку» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови» та відповідає наступним вимогам:

Мінералізація, г/л	Основні іони, екв. %	Хімічний склад, мг/л					
		HCO ₃ ⁻	SO ₄ ²⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺ +K ⁺
0,6-0,9	HCO ₃ > 70 Ca 65-85	350-550	30-70	< 50	100-170	< 30	< 60

«Карпатське джерело». Джерело № 1 «Усть-Путильське» Усть-Путильського родовища розташоване в 2,5 км на південь від с. Усть-Путиля, на лівому борті долини р. Путиля. Мінеральні води Усть-Путильського родовища є природним витоком підземних вод з відкладів манявської світи палеогену. Водовмісні породи представлено флішем з прошарками пісковиків. Джерело постійно діюче, висхідне, дебіт якого коливається в межах 111,45-131,33 м³/доб.

За хімічними складом води слабкомінералізовані, гідрокарбонатно-хлоридні кальцієво-натрієві без специфічних компонентів та властивостей, слабкокислі-слабколужні (6,7-7,9), холодні (4,5-9,5°С).

Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 189 від 16.05.2008 р. підземні води дж. № 1 с. Усть-Путила можуть використовуватися для промислового фасування як мінеральна природна столова вода «Карпатське джерело».

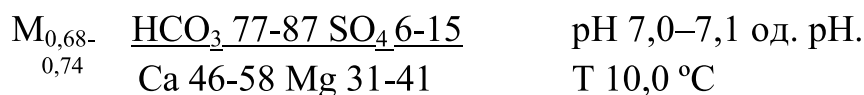
Мінеральна природна столова вода «Карпатське джерело» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови» та відповідає наступним вимогам:

Мінералізація, г/л	Основні іони, екв. %	Хімічний склад, мг/л					
		HCO ₃ ⁻	SO ₄ ²⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺ +K ⁺
0,2-0,5	Cl 45-70 HCO ₃ 20-45 Na+K 45-70 Ca 20-45	50-150	< 50	50-150	10-60	< 25	30-110

ДНІСТРОВСЬКИЙ РАЙОН

«Хотинська». Джерело № 1, яким виводяться підземні води з вапняків вовчинецької світи нижньосарматського водоносного горизонту, розташоване в 2-х км на північний схід від с. Долиняни. В геоморфологічному відношенні ділянка водозабору належить до Прут-Дністровського межиріччя. Виток джерела знаходиться в верхів'ї правого притоку р. Сталінешти (ліва притока р. Прут). Абсолютна відмітка витоку 250,0 м. Гідрогеологічні умови ділянки водозабору визначаються її розташуванням в межах Волино-Подільського артезіанського басейну. Дебіт джерела становить 86,4 м³/доб.

За фізико-хімічним складом води охарактеризовано як слабкомінералізовані гідрокарбонатні магнієво-кальцієві без специфічних компонентів та властивостей, нейтральні, холодні, та відповідають формулі:

Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 4/2 від 06.02.2004 р підземні води дж. № 1 с. Долиняни Хотинського району Чернівецької області можуть використовуватися для промислового фасування як мінеральна природна столова вода «Хотинська».

«Шилівчанка». Ділянка водозабору підземних вод джерела № 1 «Шепіт» розташована на північній околиці с. Шилівці, на лівому вододільному схилі р. Рингач. Вихід підземних вод низхідного джерела, що каптує нижньосарматський водоносний горизонт, відбувається з делювіальних відкладів пониззя яру. Водовмісні породи представлено лінзами та прошарками пісків та пісковиків, що залягають в товщі глин та алевролітів. Дебіт складає 88,4 м³/доб.

Підземні води джерела № 1 охарактеризовані як слабкомінералізовані гідрокарбонатні кальцієві без специфічних компонентів та властивостей, нейтральні (pH 7,1-7,2), холодні (8,0-11,0 °C).

Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 467 від 26.05.2015 р. підземні води дж. № 1 можуть використовуватись для промислового фасування як мінеральна природна столова вода «Шилівчанка».

Мінеральна природна столова вода «Шилівчанка» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови» та відповідає наступним вимогам:

Мінералізація, г/л	Основні іони, екв. %	Хімічний склад, мг/л					
		HCO ₃ ⁻	SO ₄ ²⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺ +K ⁺
0,4-0,7	HCO ₃ > 80 Ca > 75	250-400	< 50	< 50	80-150	< 50	< 50

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ РАЙОН

«Буковинська росинка». Джерело № 2 каптує підземні води Бабинського родовища, яке в адміністративному відношенні знаходиться на території с. Бабин, на лівому борті правої притоки р. Дністер на абсолютній відмітці 235,0 м. Мінеральні води Бабинського родовища є природним пластовим витокм підземних вод, пов'язаних з нижньо-середньобаденськими відкладами (вапняки) нижнього неогену. Джерело № 2 постійно діюче, низхідне, дебіт якого становить 1728 м³/доб.

За фізико-хімічним складом води охарактеризовані як слабкомінералізовані гідрокарбонатно-сульфатні кальцієві, магнієво-кальцієві без специфічних компонентів та властивостей, нейтральні-слабколужні (рН 7,0-8,0), холодні (7,0-12,0 °С).

Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 7/1 від 20.02.2004 р. підземні води дж. № 2 с. Бабин можуть використовуватися для промислового фасування як мінеральна природна столова вода «Буковинська росинка».

Мінеральна природна столова вода «Буковинська росинка» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови» та відповідає наступним вимогам:

Мінералізація, г/л	Основні іони, екв. %	Хімічний склад, мг/л					
		HCO ₃ ⁻	SO ₄ ²⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺ +K ⁺
0,7-1,1	SO ₄ 45-80 HCO ₃ 20-50 Ca 40-95 Mg < 50	180-400	250-500	< 50	100-250	< 80	< 60

«Хрещатик». Джерело № 1 родовища «Хрещатик» розташоване в 2,0 км на північ від с. Хрещатик, в долині р. Дністер. Джерело каптує підземні води з вапняків міоценового віку.

Підземні води охарактеризовані як слабкомінералізовані сульфатно-гідрокарбонатні, гідрокарбонатно-сульфатні магнієво-кальцієві без специфічних компонентів та властивостей, слабколужні (рН 7,5-7,6), холодні (9,0 °С).

Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 15 від 06.07.2004 р. підземні води дж. № 1 с. Хрещатик можуть використовуватися для промислового фасування як мінеральна природна столова вода «Хрещатик».

Мінеральна природна столова вода «Хрещатик» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови» та відповідає наступним вимогам:

Мінералізація, г/л	Основні іони, екв. %	Хімічний склад, мг/л					
		HCO ₃ ⁻	SO ₄ ²⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺ +K ⁺
0,5-0,8	HCO ₃ 50-65 SO ₄ 30-45 Ca < 80 (Na+K) < 75 Mg 20-70	200-300	100-200	< 50	90-150	< 50	5-150

Усі перелічені мінеральні природні столові води за показниками фізико-хімічного складу відповідають європейським вимогам до вод природних мінеральних, а саме, Директивам 2009/54/ЄС¹, 2003/40/ЄС² та Наказу³, який гармонізовано з вимогами цих директив. За відповідної технології промислового фасування (безпосередньо на місці розташування джерела) представники цих мінеральних вод можуть набутися статусу вод джерельних (spring water). Ураховуючи постійне зростання популярності в світі культури споживання фасованих мінеральних та джерельних вод ці води мають перспективу для експорту.

МІНЕРАЛЬНІ ПРИРОДНІ ЛІКУВАЛЬНО-СТОЛОВІ ВОДИ

Мінеральні природні лікувально-столові води застосовуються як лікувальні за призначенням лікаря і як столові напої при несистематичному вживанні протягом не більше 30 днів з інтервалом 3-6 місяців.

ВИЖНИЦЬКИЙ РАЙОН

«Брусницька». Ділянка Брусницького родовища підземних мінеральних вод (свр. № 33) розташована на південно-західній околиці с. Кальнівці, в долині р. Брусниця.

В геоструктурному відношенні ділянка знаходиться в межах зони контакту південно-західної околиці Волино-Подільської плити Східно-Європейської платформи і Передкарпатського прогину.

Свердловина № 33 глибиною 160,0 м виводить на поверхню підземні води з пісковиків косівської світи нижнього неогену в інтервалі глибин 113,0-130,0 м. Дебіт свердловини складає 14,7 м³/доб при зниженні рівня на 19,6 м.

За фізико-хімічним складом води охарактеризовані як маломінералізовані гідрокарбонатно-хлоридні натрієві, слабколужні (рН 7,4-8,3), холодні (11,0-13,0 °С), що містять ортоборну кислоту в межах концентрації 10,0-60,0 мг/л.

Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 45 від 04.11.2005 р. підземні води свердловини № 33 с. Кальнівці можуть використовуватись для промислового фасування як мінеральна лікувально-столова вода «Брусницька» та для питного лікування у санаторно-курортній сфері. Відповідає наступним вимогам:

Мінералізація, г/л	Основні іони, екв. %	Хімічний склад, мг/л						Специфічні компоненти, мг/л
		HCO ₃ ⁻	SO ₄ ²⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺ +K ⁺	
3,0-4,0	Cl 50-70 HCO ₃ 30-50 Na+K > 90	1000-1300	< 50	900-1300	< 50	< 25	1000-1300	H ₃ BO ₃ 10-60

«Брусницьку» можна сміливо називати українською «Боржомі» за схожість хімічного складу. Мінеральна вода має збалансований самою природою склад, меншу

¹ Directive 2009/54/EC of the European Parliament and of the council of 18 June 2009 on the exploitation and marketing of natural mineral waters (Recast). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0054>

² Commission Directive 2003/40/EC of 16 May 2003 establishing the list, concentration limits and labelling requirements for the constituents of natural mineral waters and the conditions for using ozone-enriched air for the treatment of natural mineral waters and spring waters – URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0040:en:NOT>

³ Про затвердження Гігієнічних вимог до виробництва та обігу вод природних мінеральних і вод джерельних: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 12.04.2021 № 741. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0657-21#Text>

мінералізацію, ніж відома «Боржомі», за рахунок чого спектр її лікувальної дії більш широкий (дія на організм людини м'якша). Застосування фасованих маломінералізованих вод, таких як «Брусницька», для питного лікування – найбільш пріоритетний і безпечний метод еферентної детоксикації на етапі відновлювального лікування, який забезпечує ефективний регулюючий вплив на стан основних органів функціональної системи детоксикації організму – печінку, шлунково-кишковий тракт, нирки¹.

Вплив мінеральної води «Брусницька» на травний тракт полягає в дії гідрокарбонату та хлориду натрію, які позитивно впливають на моторно-евакуаторну функцію шлунку². Мінеральна вода підвищує жовчовиділення, розріджує і видаляє слиз із поверхні шлунку та кишечника при запальних захворюваннях шлунково-кишкового тракту³. Вживання води покращує показники вуглеводного, білкового та ліпідного обміну, зменшує гіперінсулінемію у хворих на неалкогольну жирову хворобу печінки. «Брусницька» має м'яку сечогінну дію і показана при гепатозах. У складі мінеральної води є підвищена концентрація специфічного компонента (біологічно активної сполуки) – ортоборної кислоти. Бор покращує структуру кісткового скелета, впливає на перетворення в організмі вітаміну D, бере участь у синтезі стероїдних гормонів: тестостерону та естрогену. Тому «Брусницька» також показана жінкам у клімактеричному періоді, а також пацієнтам із захворюваннями суглобів, після травми кісток. «Брусницькій» притаманні антимікробні властивості, які сприяють гальмуванню окисних процесів, що слід враховувати, призначаючи їх хворим на ожиріння та з іншими метаболічними порушеннями⁴. Борні води активують виведення з організму азотистих шлаків⁵. Бактерицидність мінеральної води обумовлено й її унікальною природною мікробіотою (аутохтонною мікрофлорою), яка здійснює значний вплив на її лікувальні властивості та бактерицидність.

Мінеральну воду «Брусницька» можливо застосовувати для профілактики та лікування захворювань не лише у вигляді питного прийому. Беручи до уваги достатньо підвищені концентрації гідрокарбонат- та хлорид-іонів, які будуть сприяти кращій гідратації дихальних шляхів та розрідженню слизу, мінеральну воду можливо застосовувати для інгаляцій, у тому числі й у програмах реабілітації хворих, які перенесли коронавірусну хворобу. Мінеральну воду можливо застосовувати для клізм, зрошень та промивань кишечника і жовчовивідних шляхів.

ДНІСТРОВСЬКИЙ РАЙОН

«Китроська». Ділянка водозабору підземних вод дж. № 1 «Китроське» розташована 2,0 км на захід від с. Оселівка. Джерело каптує підземні води Волино-Подільського артезіанського басейну, які пов'язані з відкладами альбського ярусу нижньої крейди. Водовмісні породи представлені пісковиками, кремнями, трепелами загальною потужністю до 18,0 м. Джерело № 1 «Китроське» низхідного типу, постійно діюче, дебіт якого коливається в межах 345,6-604,8 м³/доб.

¹ Природні лікувальні ресурси: абетка користувача: інформаційно-аналітичний довідник / за заг. ред. Бабова К. Д., Безверхнюк Т. М., Кисилевської А. Ю.: Державна установа «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України». «Поліграф»: Одеса, 2021. 76 с.

² Золотарева Т.А., Бабов К.Д. Медицинская реабилитация. К.: КИМ, 2012. 496 с.

³ Gushcha SG, Dragomiretska NV, Zabolotna IB, et al. Possibilities of using natural mineral waters in the treatment of patients with non-alcoholic fatty liver disease. Balneo Research Journal. 2019; 10 (4): 450 — 456. DOI: 10.12680/balneo.2019.280.

⁴ Основи курортології: Посібник для студентів та лікарів. За редакцією Лободи М.В., Е.О. Колесника. К.: Купріянова О.О., 2003. 512 с

⁵ Бабов К.Д., Золотарева, Т.А., Насибулин Б.А. и др. Особенности биологического действия минеральных вод разной минерализации. К.: КИМ, 2009. 60 с.

За хімічним складом води маломінералізовані гідрокарбонатно-сульфатні, сульфатно-гідрокарбонатні магнієво-кальцієві, магнієво-натрієво-кальцієві, натрієво-магнієво-кальцієві, натрієво-кальцієві, нейтральні-слабколужні (рН 6,9-7,9), холодні (8,0-13,0 °С).

Згідно медичних (бальнеологічних) висновків № 269 від 20.11.2009 р. та № 368 від 05.04.2012 р. вода джерела № 1 може використовуватись для промислового фасування як мінеральна лікувально-столова вода «Китроська» та для питного лікування у санаторно-курортній сфері. Відповідає наступним вимогам:

Мінералізація, г/л	Основні іони, екв. %	Хімічний склад, мг/л					
		HCO ₃ ⁻	SO ₄ ²⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺ +K ⁺
0,80-1,60	SO ₄ 35-60 HCO ₃ 35-60 Ca 45-70 Na+K 10-35 Mg 10-35	370-600	250-550	< 100	100-300	< 100	30-150

Мінеральна вода «Китроська» відноситься до малочисельної групи маломінералізованих сульфатних природних вод. Невисока мінералізація та наявність двох домінуючих аніонів надають мінеральній воді різнонаправленість лікувальної дії при питному режимі прийому. Сульфат-іони в цій воді поєднані як з натрієм, так і з кальцієм. Такі води демонструють свою ефективність при функціональних закрепах¹ – «Китроська» виявляє м'яку послаблюючу дію. За рахунок сульфат-іонів мінеральна вода при її вживанні збільшує утворення та відтік жовчі, запобігає каменеутворенню в жовчному міхурі. Воду рекомендовано вживати при ожирінні та діабеті. «Китроська» чинить регулюючий вплив на стан основних органів функціональної системи детоксикації організму – печінку, шлунково-кишковий тракт, нирки, тому показана при гепатитах (з мінімальними запальними процесами в печінці), циститах та гастритах. Згідно розроблених показань воду рекомендовано при отруєннях, у тому числі й важкими металами.

«Зеленчанка». Свердловина свр. № 3 каптує підземні води Зеленецького родовища, яке знаходиться на території с. Зелена. Гідрогеологічні умови ділянки родовища визначаються її розташуванням в межах Волино-Подільського артезіанського басейну. Підземні мінеральні води, що розкрито свердловиною пов'язані з відкладами верхнього відділу силурійської системи, які розкрито на глибині 93,0 м і до глибини 130,0 м. Водоприток в свердловині визначено в інтервалі 110,0-130,0 м. Водовмісну товщу складають тріщинуваті вапняки, доломіти з прошарками аргілітів. Свердловину пробурено глибиною 160,0 м. Дебіт складає 172,8 м³/доб при зниженні 4,1 м.

Води охарактеризовано як слабо-, маломінералізовані сульфатно-гідрокарбонатні натрієві без специфічних компонентів та сполук, слабколужні-лужні (рН 7,25-8,60), холодні (12,0-14,0 °С).

Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 448 від 30.09.2014 р. підземні води свр. № 3 можуть використовуватись для промислового фасування як мінеральна лікувально-столова вода під назвою «Зеленчанка».

¹ Costantino M, Izzo V, Conti V, Manzo V, Guida A, Filippelli A. Sulphate mineral waters: A medical resource in several disorders. J Tradit Complement Med. 2019 Apr 22;10(4):320-326. doi: 10.1016/j.jtcme.2019.04.004.

Мінеральна лікувально-столова вода «Зеленчанка» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови» та відповідає наступним вимогам:

Мінералізація, г/л	Основні іони, екв. %	Хімічний склад, мг/л					
		HCO ₃ ⁻	SO ₄ ²⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺ +K ⁺
0,9-1,5	(HCO ₃ +CO ₃) 50-85 SO ₄ 20-40 (Na+K) > 85	430-600	100-350	< 100	< 50	< 50	240-400

В мінеральній воді «Зеленчанка» два основних аніони, але гідрокарбонатів більше, ніж сульфатів. Води, в яких превалюють гідрокарбонати, маючи слабо-лужну реакцію, як має «Зеленчанка», чинять вплив на біомаркери кардіометаболічного ризику, особливо на зниження загального холестерину, глюкози натще та холестерину¹. Мінеральна вода при її внутрішньому прийомі підвищує жовчовиділення, що попереджає каменеутворення в жовчному міхурі. Наявність сульфат-іону в підвищеній концентрації дає можливість застосовувати воду при різних функціональних розладах травлення.

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ РАЙОН

«Буковинська». Свердловина № 3М, яка каптує підземні води Буденецького родовища, розташована на західній околиці с. Буденець, в 90 м на південь від території підприємства ТОВ «Буденецький завод мінеральних вод». Гідрогеологічні умови ділянки родовища визначаються її розташуванням в межах Передкарпатського артезіанського басейну. Свердловиною розкрито водоносний горизонт у відкладах нижньосарматського під'ярусу міоцену, які представлені пісками з прошарками пісковиків, аргілітами з прошарками пісків. Свердловиною пробурено глибиною 90,0 м, водовмісні породи розкрито на глибині 68,0-72,0 м та 76,0-86,0 м. Дебіт свердловини складає 82,94 м³/доб. Водоносний горизонт напірний, статичний рівень підземних вод встановлюється на висоті + 4,82 м над рівнем землі (самовилив).

За фізико-хімічним складом води свр. № 3МВ характеризуються як маломінералізовані гідрокарбонатні натрієві без специфічних компонентів та властивостей, слабколужні-лужні (рН 8,0-9,0), холодні (8,0-12,0 °С).

Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 600 від 01.12.2020 р. підземні води свр. № 3МВ можуть використовуватись для промислового фасування як мінеральна лікувально-столова вода під назвою «Буковинська».

Мінеральна лікувально-столова вода «Буковинська» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови» та відповідає наступним вимогам:

Мінералізація, г/л	Основні іони, екв. %	Хімічний склад, мг/л					
		HCO ₃ ⁻	SO ₄ ²⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺ +K ⁺
1,0-1,5	HCO ₃ > 70 (Na+K) > 90	600–900	< 100	< 100	< 25	< 25	250–450

¹ Toxqui L, Vaquero MP. An Intervention with Mineral Water Decreases Cardiometabolic Risk Biomarkers. A Crossover, Randomised, Controlled Trial with Two Mineral Waters in Moderately Hypercholesterolaemic Adults. *Nutrients*. 2016 Jun 28;8(7):400. doi: 10.3390/nu8070400.

«Буковинська» є яскравим представником маломінералізованих гідрокарбонатних мінеральних вод. Маючи невисоку загальну мінералізацію, доволі високу лужність (рН 8,0-9,0), вода діє як антацид та чинить вплив на біомаркери кардіометаболічного ризику, особливо на зниження загального холестерину, глюкози натще та холестерину. Згідно з розробленими показаннями «Буковинську» застосовують для лікування та профілактики різних гастритів. На відміну від закарпатських середньо- та високомінералізованих гідрокарбонатних вод, «Буковинська» чинить м'який вплив на організм людини.

РОЗВЕДЕНІ ЛІКУВАЛЬНО-СТОЛОВІ ВОДИ

ВИЖНИЦЬКИЙ РАЙОН

Мінеральна розведена лікувально-столова вода «**Брусницька-Нова**» є продуктом розведення середньомінералізованої води свр. № 1д/мв і слабкомінералізованої води свр. № 508-Е с. Брусниця Кіцманського району Чернівецької області. Свердловина № 1д/мв розташована у 600 м на південний схід від центру села, у 45 м від русла р. Брусниця. Глибина свердловини 125,5 м. Дебіт свердловини складає 25,0 м³/доб при зниженні рівня на 22,05 м. Свердловина виводить на поверхню підземні води з відкладів баденського ярусу неогену, які представлені аргілітами, пісковиками. За хімічним складом води охарактеризовані як йодні, борні, з вмістом брому середньомінералізовані хлоридні натрієві.

Свердловина № 508 Е, яка пробурена глибиною 40 м, розташована біля с. Брусниця. Підземні води пов'язані з алювіальними відкладами другої надзаплавної тераси р. Брусниця в інтервалі глибин 12,5-27,5 м. Водовмісні породи представлені гравійно-галечниковими відкладами з піщаним наповнювачем. Дебіт свердловини становить 73,4 м³/доб при зниженні 7,1 м. Статичний рівень встановився на глибині 7,61 м. Підземні води охарактеризовані як слабкомінералізовані гідрокарбонатні кальцієві, без специфічних компонентів та властивостей, нейтральні (рН 6,9-7,0), холодні (11,0 °С).

При розведенні мінеральних вод свр. № 1д/мв та № 508 Е у пропорції від 1:5,5 до 1:1,7 (у середньому 1:3) отримаємо МРВ маломінералізовані хлоридного натрієвого складу без специфічних компонентів та властивостей.

Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 46 від 04.11.2005 р. розведені води свр. № 1д/мв і свр. № 508-Е можуть використовуватись для промислового фасування як мінеральна лікувально-столова вода під назвою «Брусницька-Нова» та для питного лікування у санаторно-курортній сфері. Відповідає наступним вимогам:

Мінералізація, г/л	Основні іони, екв. %	Хімічний склад, мг/л					
		HCO ₃ ⁻	SO ₄ ²⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺ +K ⁺
2,0-4,0	Cl > 75 HCO ₃ < 30 (Na+K) > 75	350-500	< 80	800-2100	50-150	< 50	500-1400

Розведена мінеральна вода «Брусницька-Нова» є аналогом відомих мінеральних вод «Куяльник» та «Миргородська». Такі води показані для лікування гастритів з низьким рівнем кислотності. Основний механізм дії хлорид-іонів у складі води полягає в їх стимулюючому впливі на секрецію та моторику шлунку, кишечника,

жовчовивідної системи і підшлункової залози. «Брусницька-Нова» сприяє стимуляції виділення гормонів, які підсилюють утворення та виділення травних соків, що беруть участь у розщепленні білків, жирів та вуглеводів. Під впливом цієї мінеральної води стимулюється обмін речовин у тканинах. Мінеральна вода ефективна при захворюваннях гепатобіліарної системи, тому що підсилює жовчоутворення та жовчовиділення, покращує фізико-хімічні властивості жовчі, нормалізує білковий обмін. *Дуже важливу роль відіграє «Брусницька-Нова» у спекотну пору, наприклад, завдяки наявності у складі мінеральних солей, вона ідеально наповнює організм необхідними мінералами.*

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ РАЙОН

Мінеральна розведена лікувально-столова вода «Герцаївська джерельна» є продуктом суміші у певних пропорціях підземних вод свр. № 1-Д (с. Хряцька) та свр. № 2-Д (с. Валя Кузьміна). Гідрогеологічні умови ділянок водовідбору визначаються їх розташуванням в межах Передкарпатського артезіанського басейну

Свердловина № 1-Д, яка розташована на південно-західній околиці с. Хряцька, розкриває водоносний горизонт в пісковиках неогену, в інтервалі глибин 104,0-114,0 м. Дебіт свердловини складає 21,6 м³/доб. Води характеризуються як йодні високомінералізовані хлоридні натрієві, що містять ортоборну кислоту.

Свердловиною № 2-Д с. Валя Кузьміна з пісків нижнього сармату неогену виводяться води маломінералізовані гідрокарбонатні натрієві без специфічних компонентів та властивостей. Дебіт свердловини складає 50,97 м³/доб при зниженні 6,7-7,2 м. Підземні води свр. № 2-Д використовувались для промислового фасування як мінеральні природні лікувально-столові під назвою «Валякузьмінська» і включені до ДСТУ 878-93.

При розведенні вод даних свердловин у пропорції від 1:9,2 до 1:3,6 отримано мінеральну розведену лікувально-столову воду, яка за хімічним складом є маломінералізованою гідрокарбонатно-хлоридною натрієвою без специфічних компонентів та властивостей.

Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 326 від 31.05.2011 р. мінеральна розведена вода, що є продуктом розведення високомінералізованих вод свердловини № 1-Д с. Хряцька підземними водами свердловини № 2-Д с. Валя Кузьміна, може використовуватись для промислового фасування як мінеральна розведена лікувально-столова вода під назвою «Герцаївська джерельна» та відповідає наступним вимогам:

Мінералізація, г/л	Основні іони, екв. %	Хімічний склад, мг/л					
		HCO ₃ ⁻	SO ₄ ²⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺ +K ⁺
2,5-4,0	Cl 55-75 HCO ₃ 20-40 (Na+K) > 90	830-930	< 100	750-1600	< 50	< 35	800-1350

«Герцаївська джерельна» має у складі дві важливі солі – гідрокарбонат натрію та хлорид натрію. За рахунок переважаючих хлоридів мінеральна вода активує процесу метаболізму в організмі людини, підвищує циркуляцію жовчі, підвищує синтез панкреатичної амілази, посилює перистальтику шлунково-кишкового тракту, підтримує водно-сольовий баланс організму і нормалізує рН крові.

МІНЕРАЛЬНІ ПРИРОДНІ ЛІКУВАЛЬНІ ВОДИ

Мінеральні природні лікувальні води використовуються тільки з лікувальною метою за призначенням лікаря відповідно до медичних показань.

В залежності від властивостей мінеральних лікувальних вод їх використання можливе або у санаторно-курортних або позакурортних умовах:

- у санаторно-курортному використанні мінеральні лікувальні води подаються на бювети та у фізіотерапевтичні відділення для їх використання у вигляді зовнішніх та внутрішніх процедур;
- у позакурортному використанні – основний спосіб – це внутрішнє застосування мінеральних вод у фасованому вигляді.

ВИЖНИЦЬКИЙ РАЙОН

Свердловина № 31-Д Брусницького родовища розташована на території с. Брусниця, на відстані 250 м на схід від водолікарні. Гідрогеологічні умови ділянки водозабору визначаються її розташуванням у межах зони сполучення південно-західної околиці Волино-Подільської плити і Передкарпатського прогину. Свердловиною № 31-Д розкрито водоносний горизонт у відкладах сеноманського ярусу верхньої крейди, в інтервалі глибин 222,0-251,1 м. Водовмісна товща порід представлена пісковиками з прошарками аргілітів. Дебіт свердловини складає 90,5 м³/доб при зниженні 37,20 м. В свр. № 31-Д глибиною 251,1 м статичний рівень встановлюється на глибині 48,70 м.

За фізико-хімічними характеристиками підземні води свр. № 31-Д класифіковано як сульфідні (сильносульфідні гідросульфідні) борні маломінералізовані гідрокарбонатні натрієві, лужні, холодні. Формула хімічного складу води має наступний вигляд:

$\text{H}_2\text{S} + \text{HS}^-$ 0,170-0,192	$\text{M}_{4,08-4,45}$ Cl 66-67 HCO_3 31-34	pH 8,50-8,65 од. pH.
H_3BO_3 0,083-0,093	(Na+K) 95-98 Mg 1-3	T 14,0-16,0 °C

Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 567 від 30.08.2019 р. мінеральні природні лікувальні води свр. № 31-Д с. Брусниця можуть використовуватися у лікувальній практиці при зовнішньому застосуванні.

Родовище підземних вод з лікувальною водою свр. № 31-Д с. Брусниця є унікальним для України. Вода містить екзогенний терапевтичний газ – сірководень – у високій концентрації, найвищій в Україні з освоєних лікувальних вод. Про цілющі ванни з сірководневою (сульфідною) водою у с. Брусниця давно відомо далеко за межами нашої країни. На відміну від відомих європейських сильносульфідних лікувальних вод, таких курортів як Смордаки (Словаччина), Аква Терми, Хасково (Болгарія) та інших, лікувальні сильносульфідні води Брусницького родовища не є термальними та мають менше протипоказань.

Сірководень, який міститься у воді, має активні хімічні властивості. З води в організм людини сірководень проникає через шкіру, слизові оболонки та дихальні шляхи.

З огляду на те, що бальнеотерапія з сульфідними водами добре переноситься дітьми з 7 років, цю воду можна призначати дітям.

Згідно з розробленими медичними показаннями воду застосовують для лікування захворювань опорно-рухового апарату, зокрема, поліартритів, посттравматичних артритів, хронічних спондилітів, остеохондрозів хребта, анкілозуючих спондилітів.

Природну лікувальну воду свр. № 31-Д с. Брусниця показано для лікування порушень психоемоційної сфери – тривожні та депресивні розлади, наслідків травм, невротенії¹, енцефалопатії, неврологічних розладів та інших захворювань периферичної нервової системи.

Частіше до с. Брусниця їздять лікувати шкірні захворювання. Адже сульфідні лікувальні води показані для лікування екзем, псоріазу, дерматозів і склеродермії.

Сірководень, який міститься у воді, розширює кровоносні судини², отже лікувальну сульфідну воду у вигляді загальних ванн показано також для лікування захворювань серцево-судинної системи (гіпертонія, серцева недостатність, облітеруючий ендартеріт, тощо).

Доцільно застосовувати сильносульфідну воду для лікування гінекологічних та урологічних захворювань у стадії ремісії, зокрема при безплідді. Воду також показано при пониженій функції діяльності щитовидної залози та метаболічних порушеннях.

Незважаючи на те, що сульфідні лікувальні води традиційно використовуються у вигляді загальних, напівванн, дво- та чотирьохкамерних ванн, рідше – зрошень голови, обличчя, ясен, висхідного душу, гінекологічних зрошень, їх можна застосовувати для лікувальних процедур у вигляді інгаляцій для лікування захворюваннях дихальних шляхів, у тому числі у програмах реабілітації хворих, які перенесли коронавірусну хворобу. Сульфідні води у вигляді інгаляцій виявляють муколітичну та антиоксидантну активність. Інгаляційна дія на респіраторні епітеліальні клітини сірководню природної лікувальної води може перешкоджати проникненню SARS-CoV-2 в епітеліальні клітини дихальних шляхів і, отже, потенційно запобігати поширенню вірусу в нижні дихальні шляхи та легені³.

Свердловина № 3 Р/Е розташована в межах с. Сергії в поймі р. Путила, на правому березі. Гідрогеологічні умови ділянки водовідбору визначаються розташуванням у межах Скибової та Кросненської зон складчастої області Карпат. Свердловиною, глибина якої 77,5 м, розкрито підземні води у відкладах вигодської світи палеогену в інтервалі глибин 48,0-68,0 м. Водовмісні породи представлено пісковиками. Дебіт свердловини становить 26,0 м³/доб при зниженні 54,6 м. Статичний рівень встановлюється на глибині 3,4 м.

Підземні води свр. № 3 Р/Е характеризуються як борні середньомінералізовані хлоридні натрієві, нейтральні-слабколужні, холодні. Формула хімічного складу води має наступний вигляд:

H_3BO_3 0,048-0,060	$\text{M}_{7,25-8,20}$	$\text{Cl } 89 \text{ HCO}_3 \text{ } 10-11$ (Na+K) 92–93 Ca 4-5	pH 7,15–7,35 од. pH. T 10,0 °C
-------------------------------------	------------------------	---	-----------------------------------

Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 599 від 05.10.2020 р. мінеральні природні лікувальні води свр. № 3 Р/Е с. Сергії можуть використовуватися у лікувальній практиці при зовнішньому застосуванні.

Хімічний склад хлоридної натрієвої природної лікувальної води свр. № 3 Р/Е нагадує морську воду Азовського моря, але в воді ще присутній бор у підвищеній концентрації.

¹ Tarkhan-Mouravi ID, Arakishvili RR. Effectiveness of balneotherapy in patients with neurasthenia using baths of mineral water under conditions of low-mountain health-resort Nunisi. Georgian Med News. 2005 Jul-Aug;(124-125):30-3. PMID: 16148372.

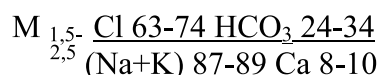
² Carbajo JM, Maraver F. Sulphurous Mineral Waters: New Applications for Health. Evid Based Complement Alternat Med. 2017;2017:8034084. doi: 10.1155/2017/8034084.

³ Pozzi, G. et al. Hydrogen Sulfide Inhibits TMPRSS2 in Human Airway Epithelial Cells: Implications for SARS-CoV-2 Infection. Biomedicines 2021, 9, 1273. <https://doi.org/10.3390/biomedicines9091273>

Ванни з цією водою чинять регулюючий вплив на функціональний стан центральної нервової системи. Іони хлору та натрію проникають через шкіру та створюють «соляний плащ», який довго зберігається після ванн і подразнює шкіряні рецептори. Невисока мінералізація лікувальної води свр. № 3 Р/Е знижує збудливість мозку. Тому згідно з розробленими для води показаннями цю воду призначають при психофізичних дезадаптазах – синдромі втоми, «синдромі менеджера», депресії, тривожних розладах. В умовах постійного стресу людей важливо мати доступний природний лікувальний ресурс, який можна застосовувати для лікування та профілактики стресових станів. Вода чинить безпосередній, спазмолітичний та десенсибілізуючий ефекти. Згідно з результатами досліджень лікувальна вода викликає імунологічну перебудову в організмі, в значному ступеню змінює течію обмінних процесів. Тому її також показано для лікування захворювань шкіри (екземи, псоріаз, дерматити) та опіків. Ванни з природною лікувальною водою свр. № 3 Р/Е нормалізують судинний тонус, зокрема й периферичних вен. Лікувальну воду також призначають жінкам у період менопаузи.

Підземні води свр. № 3 Р/Е можуть використовуватися не тільки в природному стані при зовнішньому застосуванні, але і в розведеному - при внутрішньому застосуванні, відповідно до медичного (бальнеологічного) висновку № 540/І від 21.12.2018 р.

При розведенні середньомінералізованих вод свр. № 3 Р/Е слабкомінералізованими водами свр. № 1 Р/Е у пропорції від 1:6,5 до 1:3,2 (в середньому 1:5) отримуємо мінеральну розведену воду маломінералізовані гідрокарбонатно-хлоридного натрієвого складу без специфічних компонентів та властивостей. Формула хімічного складу води має наступний вигляд:

Свердловиною № 1 Р/Е, яка розташована в с. Сергії, на території Еко-курорту «Хутір Тихий», розкрито водоносний горизонт у пісковиках вигодської світи палеогену в інтервалі глибини 27,0-45,0 м. Дебіт свр. становив 43,2 м³/доб при зниженні 24,0 м.

Хімічний склад мінеральної розведеної води свр. № 3 Р/Е подібний до складу природної мінеральної лікувально-столової води «Бювет 5» (Полтавська область). Вода малої мінералізації з приємним злегка солонуватим присмаком використовується на бюветі для лікування та профілактики захворювань органів кишкового тракту. Вода показана для лікування гастритів зі зниженою або збереженою кислотоутворюючою функцією, при різних функціональних розладах травлення (диспепсій).

Мінеральна розведена вода регулює порушення обміну речовин. Зокрема, її можна застосовувати при сечокислому діатезі. При прийомі цієї води покращуються показники вуглеводного обміну, отже її показано при цукровому діабеті. Під дією мінеральної води також поліпшується ліпідний обмін¹ – воду призначають хворим на неалкогольну жирову хворобу печінки та одужуючим після токсичного ураження печінки (отруєння тощо).

Невисока загальна концентрація мінеральної розведеної води та збалансований хімічний склад надає воді легкі діуретичні властивості, тому воду можна застосовувати при хронічних пієлонефритах.

Мінеральна розведена вода свр. № 3 Р/Е є перспективною для організації промислового фасування.

¹ Zabolotna I. B., Gushcha S. G., Mikhaileiko V. L. Non-alcoholic fatty liver disease and mineral waters of Ukraine — opportunities of application (experimental-clinical studies). Balneo Research Journal. 2018. Vol. 9, N 3. P. 270–276. DOI: <http://dx.doi.org/10.12680/balneo.2018.194>.

1.4. РЕЄСТР ПРОЯВІВ ПРИРОДНИХ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ, ВІДОМОСТІ ПРО ЯКІ Є ЗА ПРОГНОЗНИМИ ДАНИМИ РЕЗУЛЬТАТІВ ГЕОЛОГІЧНОЇ РОЗВІДКИ ТА ФІЗИКО-ХІМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Під вивченістю природних мінеральних вод розуміють дослідження їх фізичних і санітарно-біологічних властивостей, хімічного, мікробіологічного, газового та ізотопного складу, а також геологічних та гідрогеологічних умов, в яких ці води формуються. У поняття вивченості включають також опрацювання ефективних методик пошуків, розвідки та раціональної експлуатації родовищ мінеральних вод. Після проведення розвідувальних робіт рівень вивченості ресурсів підвищується і вони переводяться в запаси, згідно висновків ДКЗ України. Загалом, за станом вивченості, ресурси природних мінеральних вод підрозділяються на: *експлуатаційні запаси*, затверджені ДКЗ України; *розвідані запаси*, які були розглянуті і прийняті організаціями, що проводили пошуково-розвідувальні роботи; *прогнозні ресурси* за результатами регіональних оцінок на базі загальних геолого-гідрогеологічних критеріїв.

Експлуатаційні запаси мінеральних вод Чернівецької області, затверджені ДКЗ України – 240,8 м³/доб: Брусницьке родовище – 158 м³/доб та Будинецьке родовище 83 м³/доб.

Розвідані запаси – це запаси, вивчення яких проводиться цілеспрямовано при пошуково-розвідувальних роботах як на нових ділянках, так і в межах загальновідомих родовищ. У зв'язку з тим, що їхнє положення не обумовлене ніякими директивними документами, їх облік не ведеться. За даними геологічної розвідки 1996 року, *розвідані запаси мінеральних вод в Чернівецькій області* складають 34,5 м³/доб – Вижницьке родовище природних мінеральних вод з підвищеним вмістом органічних речовин.

Порівняно з експлуатаційними і навіть розвіданими запасами, прогнозні ресурси мінеральних вод мають нижчий рівень достовірності у зв'язку з тим, що вони не забезпечені спеціальними дослідженнями з обґрунтуванням висновків щодо кількості води та стабільності її бальнеологічних і хімічних властивостей протягом усього періоду експлуатації. За даними, станом на 1996 рік *прогнозні ресурси мінеральних вод Чернівецької області* – 3543 м³/доб, з яких: 1704 м³/доб – без специфічних компонентів та властивостей; 951 м³/доб – з підвищеним вмістом органічних речовин; 723 м³/доб – сульфідні; 100 м³/доб – бромні¹.

¹ Курортні ресурси України. Київ: ЗАТ «Укрпрофоздоровниця», Вид-во «Тамед», 1999. С.142-147.

Таблиця 1.3 – Реєстр проявів природних мінеральних вод на території Чернівецької області, відомості про які є за прогнозними даними

№ п/п	Населений пункт	Тип МВ	Загальна характеристика	ДСТУ / стан дослідження / використання
Вишницький район				
1	Берегометська ТГ, с. Митове	Природна столова	«Митовчанка», свр. № 1, М 0,4-0,7 г/л, гідрокарбонатна складного катіонного складу	ДСТУ 878-93, не фасується
2	Брусницька ТГ, с. Брусниця	Природна лікувальна	свр. № 1 д/мв, М 9,2-9,5 г/л, йодна, борна хлоридна натрієва з підвищеним умістом брому	Фізико-хімічний аналіз
3	Брусницька ТГ, с. Брусниця	Природна столова	свр. № 1 бт, М 0,7 г/л, гідрокарбонатна натрієво-кальцієва	Фізико-хімічний аналіз
Розведена лікувально-столова			свр. № 1 д/мв, свр. № 1 бт, М 2,0-4,0 г/л, хлоридна, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва	ДСТУ 878-93
4	Брусницька ТГ, с. Брусниця	Природна лікувальна	свр. № 516-РЕ, М 6,74 г/л, сульфідна (сильносульфідна, гідросульфідна) борна, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва	Проводяться дослідження з медико-біологічної оцінки
5	Брусницька ТГ, с. Брусниця	Природна лікувальна	свр. № 31-П, М 4,72 г/л, сульфідна (сильносульфідна, гідросульфідна) борна, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва	Проводяться дослідження з медико-біологічної оцінки
6	Брусницька ТГ, с. Брусниця	Природна лікувально- столова	свр. № 514-р, М 2,27-2,5 г/л, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва	Звіт 1976 р
7	Брусницька ТГ, с. Брусниця	Природна лікувальна	свр. № 507-р, М 7,39-7,43 г/л, сульфідна, сульфатно-хлоридна натрієва	Звіт 1976 р.
8	Брусницька ТГ, с. Брусниця	Природна лікувальна	свр. № 31 (в 500 м. від свр. № 31-Д), М 5,5-7,15 г/л, сульфідна, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва	Звіт 1976 р.
9	Брусницька ТГ, с. Зеленів	Природна лікувальна	свр. № 510-р, М 6,0-6,2 г/л, сульфідна, гідрокарбонатно-хлоридна, хлоридно-натрієва	Звіт 1976 р.
10	Брусницька ТГ, с. Кальнівці	Природна лікувальна	свр. № 512-р, М 3,97-5,55 г/л, сульфідна, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва	Звіт 1976 р.

Продовження таблиці 1.3 – Реєстр проявів природних мінеральних вод на території Чернівецької області, відомості про які є за прогнозними даними

№ п/п	Населений пункт	Тип МВ	Загальна характеристика	ДСТУ / стан дослідження / використання
Вишницький район				
11	Брусницька ТГ, с. Чортория	Природна лікувальна	свр. № 509-р, М 5,15-6,13 г/л, сульфідна, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва	Звіт 1976 р.
12	Вишницька ТГ, м. Вижниця	Природна лікувальна	свр. № 32, М 1,01-1,15 г/л, хлоридно-гідрокарбонатна, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва, кальцієво-натрієва з підвищеним умістом органічних речовин	прогнозна оцінка, 2019 р.
13	Вишницька ТГ, м. Вижниця	Природна лікувальна	свр. № 513-р, М 8,67 г/л, сульфідна сульфатно-хлоридна натрієва	Звіт 1976 р.
14	Вишницька ТГ, м. Вижниця	Природна лікувальна- столова	«Вишницька», свр. № 32МВ, М 0,5-0,9 г/л, сульфатно-гідрокарбонатна натрієво-кальцієва з підвищеним умістом органічних речовин	ДСТУ 878-93, не фасується
15	Вишницька ТГ, с. Виженка	Природна лікувальна- столова	«Діяна», джерело № 1, М 0,3-0,7 г/л, гідрокарбонатно-кальцієва, магнієво-кальцієва з підвищеним умістом органічних речовин	ДСТУ 878-93, не фасується
16	Вишницька ТГ, с. Іспас	Природна столова	«Іспас-В», джерело № 1, М 0,3-0,8 г/л, гідрокарбонатна кальцієва	ДСТУ 878-93, не фасується
17	Вишницька ТГ, с. Черешенька	Природна лікувальна	джерело, М 125,4-266,5, йодо-бромний, борний хлоридний натрієвий розсіл	прогнозна оцінка, 2019 р.
18	Конятинська ТГ, с. Довгопілля	Природна столова	«Черемошська», джерело № 1, М 0,4-1,0 г/л, гідрокарбонатна натрієво-кальцієва, магнієво-кальцієва,	ДСТУ 878-93, не фасується
19	Путильська ТГ, смт. Путила	Природна столова	«Роса Карпат», джерело № 1, М 0,4-0,8 г/л, гідрокарбонатна магнієво-кальцієва	ДСТУ 878-93, не фасується
20	Путильська ТГ, смт. Путила	Природна столова	«Арніка», джерело № 7, М 0,5-0,8 г/л, гідрокарбонатна натрієво-кальцієво-магнієва	Звіт 1993 р., не фасується.
21	Путильська ТГ, с. Дихтинець	Природна столова	«Полонинська», джерело № 4, М 0,4-0,7 г/л, гідрокарбонатна магнієво-кальцієва, кальцієва	ДСТУ 878-93, не фасується

Продовження таблиці 1.3 – Реєстр проявів природних мінеральних вод на території Чернівецької області,
відомості про які є за прогнозними даними

№ п/п	Населений пункт	Тип МВ	Загальна характеристика	ДСТУ / стан дослідження / використання
Виженицький район				
22	Путильська ТГ, с. Сергії	Природна столова	свр. № 1 Р/Е, М 0,62-0,72 г/л, гідрокарбонатна кальцієво- натрієва	Фізико-хімічний аналіз
Розведена лікувально-столова			свр. № 3 Р/Е, 1 Р/Е, М 1,5-2,5 г/л, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва,	ДСТУ 878-93
23	Селятинська ТГ, с. Селятин	Природна столова	«Селятинська», джерело (колодязь), М 0,2-0,8 г/л, гідрокарбонатна натрієво-кальцієва, магнієво-кальцієва	Звіт 1992 р., не фасується
24	Селятинська ТГ, с. Шепіт	Природна столова	«Шепітська», джерело «Шепіт», М 0,2-0,5 г/л, гідрокарбонатна натрієво-кальцієва,	Звіт 1990 р., не фасується
25	Усть- Путильська ТГ, с. Усть-Путила	Природна столова	«Путильська», джерело 5, М 0,25-0,60 г/л, гідрокарбонатна- натрієво-кальцієва, кальцієва	ДСТУ 878-93, не фасується
Дністровський район				
26	Кельменецька ТГ, с.мт. Кельменці	Природна столова	свр. № 36, М 0,77 г/л, гідрокарбонатна магнієво- кальцієво-натрієва	Звіт 1976 р.
27	Кельменецька ТГ, с.мт. Кельменці	Природна столова	свр. № 42, М 1,42 г/л, сульфатно-гідрокарбонатна кальцієво-натрієва	Звіт 1977 р.
28	Кельменецька ТГ, с.мт. Кельменці	Природна столова	«Ларгівська», свр. № 2, М 0,5-1,0 г/л, гідрокарбонатна натрієво-магнієво-кальцієва	ДСТУ 878-93, не фасується
29	Кельменецька ТГ, с.мт. Кельменці	Природна лікувально- столова	«Кельменецька», свр. № 1, М 1,00-2,20 г/л, гідрокарбонатно-сульфатна, сульфатно-гідрокарбонатна-натрієво-кальцієва, кальцієво-натрієва	ДСТУ 878-93, не фасується
30	Кельменецька ТГ, с. Дністрівка	Природна столова	«Прозоре джерело», джерело «Когутівий Яр», М 0,5-1,0, сульфатно-гідрокарбонатна магнієво-кальцієва	Звіт, 1992 р., не фасується

Продовження таблиці 1.3 – Реєстр проявів природних мінеральних вод на території Чернівецької області,
відомості про які є за прогнозними даними

№ п/п	Населений пункт	Тип МВ	Загальна характеристика	ДСТУ / стан дослідження / використання
Дністровський район				
31	Кельменецька ТГ, с. Іванівці	Природна столова	свр. № 236, М 0,96 г/л, гідрокарбонатна натрієва	Звіт 1981 р.
32	Кельменецька ТГ, с. Іванівці	Природна лікувально- столова	«Фартінг», свр. № 71, М 0,6-1,0 г/л, кремнієва гідрокарбонатна складного катіонного складу	ДСТУ 878-93, не фасується
33	Кельменецька ТГ, с. Іванівці	Природна лікувально- столова	«Прозориста», свр. № 8725/5, М 1,0-1,5 г/л, гідрокарбонатна, сульфатно-гідрокарбонатна натрієва	ДСТУ 878-93, не фасується
34	Клішківецька ТГ, с. Зелена Ліпа	Природна лікувально- столова	джерело, М 1,0-1,5 г/л, гідрокарбонатно-сульфатна кальцієва	Звіт 1991 р.
35	Клішківецька ТГ, с. Шилівці	Природна столова	джерело «Під буком», М 0,62 г/л, гідрокарбонатна кальцієва	Звіт 1979 р.
36	Лівинецька ТГ, с. Зелена	Природна столова	свр. № 1, М 1,2 г/л, сульфатно-гідрокарбонатна натрієва	Звіт 1974 р.
37	Лівинецька ТГ, с. Зелена	Природна лікувально- столова	свр. № 2, М 2,8 г/л, сульфатно-гідрокарбонатна натрієва	Звіт 1974 р.
38	Мамалигівська ТГ, с. Балківці	Природна столова	«Балківська», джерело, М 0,5-1,0 г/л, гідрокарбонатна, сульфатно-гідрокарбонатна магнієво-кальцієва	ДСТУ 878-93, не фасується
39	Мамалигівська ТГ, с. Подвірне	Природна лікувально- столова	«Попелюшка», свр. 464, М 2,5-5,0 г/л, гідрокарбонатно-сульфатна, сульфатно-гідрокарбонатна натрієва, кальцієво-натрієва	ДСТУ 878-93, не фасується
40	Сокирянська ТГ, с. Василівка	Природна столова	«Сокирянська», джерело № 2, М 0,3 – 0,9 г/л, гідрокарбонатна складного катіонного складу	ДСТУ 878-93, не фасується

Продовження таблиці 1.3 – Реєстр проявів природних мінеральних вод на території Чернівецької області, відомості про які є за прогнозними даними

№ п/п	Населений пункт	Тип МВ	Загальна характеристика	ДСТУ / стан дослідження / використання
Дністровський район				
41	Сокирянська ТГ, с. Ожеве	Природна лікувально- столова	«Ожевська», свр. № 1, М 2,89 г/л, хлоридна натрієва	ДСТУ 878-93, не фасується
42	Сокирянська ТГ, с. Ожеве	Природна лікувально- столова	свр. № 2, М 1,6 г/л, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва	Прогнозна оцінка, 2020 р.
43	Сокирянська ТГ, с. Романківці	Природна лікувально- столова	«Романківчанка», шахтний колодязь, М 1,0-1,7 г/л, гідрокарбонатна, сульфатно-гідрокарбонатна магнієво-кальцієва	ДСТУ 878-93, не фасується
Чернівецький район				
44	Ванчиковецька ТГ, с. Тарасівці	Природна столова	«Тарасівська», шахтний колодязь, М 0,5-1,3 г/л, гідрокарбонатно-сульфатна магнієво-кальцієва, натрієво- магнієво-кальцієва	ДСТУ 878-93, не фасується
45	Ванчиковецька ТГ, с. Щербинці	Природна лікувальна	свр. № 159 М 3,30 г/л, сульфатна, натрієво-кальцієва, слабкокисла	Повний фізико-хімічний аналіз, 2022 р.
46	Великокучу- рівська ТГ, с. Великий Кукурів	Природна лікувально- столова	«Великокучурівська», свр. 117-Д, М 2,3-2,5 г/л, хлоридно-гідрокарбонатна натрієва	Звіт 1989 р., не фасується
47	Веренчанська ТГ, с. Бабин	Природна лікувально- столова	«Іскриста», свр. 4(445), М 1,0-2,0 г/л, сульфатно-гідрокарбонатна магнієво-кальцієва, натрієво-магнієво-кальцієва	Звіт 1988 р., не фасується
48	Веренчанська ТГ, с. Яблунівка	Природна лікувально- столова	«Старе місто», свр. 1Д, М 1,6-2,6 г/л, борна хлоридно-гідрокарбонатна натрієва	ДСТУ 878-93, не фасується

Продовження таблиці 1.3 – Реєстр проявів природних мінеральних вод на території Чернівецької області, відомості про які є за прогнозними даними

№ п/п	Населений пункт	Тип МВ	Загальна характеристика	ДСТУ / стан дослідження / використання
Чернівецький район				
49	Вікнянська ТГ, с. Товтри	Природна лікувально- столова	«Долина», джерело № 1, М 1,5-2,5 г/л, сульфатна кальцієва, магнієво-кальцієва	Звіт 1992 р., 2003 р., не фасується
50	Вікнянська ТГ, с. Товтри	Природна столова	«Татарка», джерело № 2, М 0,5-0,9 г/л, гідрокарбонатна магнієво-кальцієва	ДСТУ 878-93, не фасується
51	Волоківська ТГ, с. Валя Кузьміна	Природна лікувально- столова	«Валякузьмінська», свр № 2-Д, М 1,3-1,8 г/л, гідрокарбонатна натрієва	ДСТУ 878-93, не фасується
52	Герцаївська ТГ, с. Хряцька	Природна лікувальна	свр. № 1-Д, М 11,67-12,70 г/л, йодна хлоридно-натрієва з підвищеним умістом ортоборної кислоти	Звіт 2009 р., медико- біологічна оцінка
53	Глибоцька ТГ, сmt. Глибока	Природна столова	«Моморницька», джерело «Моморницьке», М 0,8-1,2 г/л, гідрокарбонатна кальцієво- магнієво-натрієва, кальцієво-натрієво-магнієва	ДСТУ 878-93, не фасується
54	Глибоцька ТГ, с. Черепківці	Природна столова	«Черепківська», джерело, М 0,2-0,6 г/л, хлоридно-гідрокарбонатна магнієво-кальцієва	Звіт 1993 р., не фасується
55	Кіцманська ТГ, с. Валява	Природна столова	«Перлина Буковини», свр. № 1, М 0,5-0,8 г/л, гідрокарбонатна магнієво-кальцієва	ДСТУ 878-93, не фасується
56	Кіцманська ТГ, с. Гаврилівці	Природна столова	«Гаврилівка», джерело, М 0,2-0,5 г/л, гідрокарбонатна кальцієва	Звіт 1991 р., не фасується
57	Кіцманська ТГ, с. Лашківка	Природна лікувально- столова	«Лашківчанка», свр. № 1ре, М 5,0-7,0 г/л, сульфатна натрієва	ДСТУ 878-93, не фасується
58	Кіцманська ТГ, с. Ошихіби	Природна столова	«Вега», джерело № 1, М 0,2-0,6 г/л, гідрокарбонатна кальцієва, магнієво-кальцієва	ДСТУ 878-93, не фасується
59	Мамайська ТГ, сmt. Лужани	Природна столова	«Лужани», свр. № 1-д, М 0,4-1,0 г/л, гідрокарбонатна складного катіонного складу	Звіт 1999 р., не фасується.

Продовження таблиці 1.3 – Реєстр проявів природних мінеральних вод на території Чернівецької області, відомості про які є за прогнозними даними

№ п/п	Населений пункт	Тип МВ	Загальна характеристика	ДСТУ / стан дослідження / використання
Чернівецький район				
60	Мамайська ТГ, с. Драчинці	Природна лікувально- столова	«Драчинецька», свр. № 1-Е, М 1,1-1,3 г/л, гідрокарбонатна натрієва	ДСТУ 878-93, не фасується
61	Новоселицька ТГ, м. Новоселиця	Природна столова	«Новоселицька», свр. № 69, М 0,7-1,3 г/л, гідрокарбонатно-сульфатна, сульфатно-гідрокарбонатна складного катіонного складу	ДСТУ 878-93, не фасується
62	Сторожинецька ТГ, с. Панка	Природна лікувальна	свр. № 1-Э, М 27,3-31,4 г/л, йодо-бромна, хлоридна натрієва	Звіт 1991 р.
63	Чернівецька міська ТГ, м. Чернівці	Природна лікувально- столова	«Чернівчанка», свр. № 1-Д, М 1,1-1,8 г/л, сульфатно-гідрокарбонатна магнієво-кальцієво-натрієва, магнієво-натрієва	ДСТУ 878-93, не фасується
64	Чернівецька міська ТГ, м. Чернівці	Природна столова	«Роси Буковини», свр. № 2Д, М 0,8-1,2 г/л, сульфатно-гідрокарбонатна, хлоридно-сульфатно-гідрокарбонатна, натрієво-кальцієва, кальцієво-натрієва	ДСТУ 878-93, не фасується
65	Чудейська ТГ, с. Буденєць	Природна лікувально- столова	«Буковинська», свр. № 1Е, М 1,0-1,5 г/л, гідрокарбонатна натрієва	ДСТУ 878-93
66	Чудейська ТГ, с. Буденєць	Природна лікувально- столова	«Буковинська», свр. № 2 МВ, М 1,0-1,5 г/л, гідрокарбонатна натрієва	ДСТУ 878-93
67	Чудейська ТГ, с. Буденєць	Природна столова	«Буденєцька», свр. № 1-Д, М 0,6-1,1 г/л, гідрокарбонатна натрієва	ДСТУ 878-93, не фасується
68	Чудейська ТГ, с. Буденєць	Природна лікувально- столова	свр. № 4 мв, М 0,67-0,84 г/л, гідрокарбонатна натрієва з підвищеним умістом органічних речовин	Звіт 1987 р.

1.5. НАЙБІЛЬШ ПЕРСПЕКТИВНІ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ВИВЧЕННЯ ТА ПРАКТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНІ МІНЕРАЛЬНІ ВОДИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Відповідно до прогнозних даних за результатами геологічної розвідки та даних фізико-хімічного аналізу природних мінеральних вод, інформація про які знаходиться в фондових матеріалах ДУ «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України», із 68 виявлених проявів природних мінеральних вод найбільш перспективними для практичного застосування є лікувальні та лікувально-столові для використання в санаторно-курортній галузі та промислового фасування.

Нижче наведено можливі напрями практичного використання найбільш перспективних природних мінеральних вод. Відповідно до наказу МОЗ України № 243 від 02.06.2003 «Про затвердження Порядку здійснення медико-біологічної оцінки якості та цінності природних лікувальних ресурсів, визначення методів їх використання» для їх практичного використання необхідно провести комплекс робіт з медико-біологічної оцінки та оформлення медичних (бальнеологічних) висновків.

МІНЕРАЛЬНІ ПРИРОДНІ ЛІКУВАЛЬНО-СТОЛОВІ ВОДИ

ВИЖНИЦЬКИЙ РАЙОН

с. Брусниця свр. № 514-р, МВ маломінералізована гідрокарбонатно-хлоридна натрієва.

Мінеральну воду свр. № 514-р можна застосовувати як в санаторно-курортній сфері – у вигляді питного прийому на бюветі, так і для промислового фасування. Вода може використовуватися для лікування та профілактики захворювань органів кишкового тракту. Води подібного складу показані для лікування гастритів зі зниженою або збереженою кислотоутворюючою функцією, при різних функціональних розладах травлення (диспепсій). Гідрокарбонатно-хлоридні води малої мінералізації регулюють порушення обміну речовин. Їх можна застосовувати при сечокиислому діатезі та цукровому діабеті. Такі води регулюють функцію печінки та жовчного міхура (чинять жовчогінний ефект). Натрій, який знаходиться в воді у значній концентрації – важливий міжклітинний та внутрішньоклітинний елемент, який приймає участь в утворенні необхідної буферності крові, регуляції кров'яного тиску та водного обміну (визначає осмотичний тиск у тканинах).

Води такого складу гарно втамовують спрагу в спекотну пору року та поповнюють мінералами організм, який втрачає їх з потовиділенням.

м. Вижниця свр. № 32МВ, МВ слабкомінералізована сульфатно-гідрокарбонатна натрієво-кальцієва з підвищеним умістом органічних речовин.

Мінеральні води свр. № 32МВ можуть використовуватися як для організації промислового фасування (мінеральну лікувально-столову воду «Вижницька» включено до ДСТУ 878-93), так і в санаторно-курортній сфері внутрішньо у вигляді питного прийому на бюветі.

За рахунок того, що води слабкомінералізовані, вони можуть збільшувати діурез, активувати процеси виведення сечі і сприяти виведенню азотистих речовин – креатинін,

сечовина (шлаків) з організму. Органічні речовини, що містяться у цих лікувальних водах в підвищених концентраціях, можуть активувати процеси білкового обміну та жовчоутворення. Такі води показані також при розладах функції підшлункової залози – вони знижують активність амілази. Води з підвищеним умістом органічних речовин застосовуються при порушенні процесів обміну речовин. Мінеральні води з підвищеним умістом органічних речовин¹ чинять м'який заспокійливий вплив на функціональний стан центральної нервової системи та емоційну напруженість, тому її показано при психоемоційних розладах². Ці лікувальні води можна використовувати у програмах медико-психологічної реабілітації посттравматичного стресового розладу у постраждалих в умовах надзвичайних ситуацій та бойових дій.

ДНІСТРОВСЬКИЙ РАЙОН

Іванівці свр. № 71, МВ слабкомінералізована кремнієва гідрокарбонатна складного катіонного складу.

Мінеральна вода може використовуватися для організації промислового фасування (мінеральну лікувально-столову воду «Фартінг» включено до ДСТУ 878-93).

Лікувально-столова вода є кремнієвою слабкомінералізованою. Кремній в мінеральній воді у вигляді метакремнієвої кислоти міститься у колоїдній недисоційованій формі, що пояснює адсорбційні, в'язучі, протизапальні, болезаспокійливі та діуретичні властивості цієї води. Кремнієва кислота бере участь у метаболічних процесах, пов'язаних із синтезом колагену та сприяє рубцюванню³. Внутрішній прийом кремнієвих вод має вплив на секреторну функцію шлунку. Кремнієві мінеральні води можливо використовувати для лікування захворювань шлунково-кишкового тракту, сечовивідної та гепатобіліарної систем. Такі води сприяють виведенню шкідливих речовин з організму та чинять заспокійливу дію на психоемоційний стан людини.

с. Іванівці свр. № 8725/5, МВ слабо-, маломінералізована гідрокарбонатна, сульфатно-гідрокарбонатна натрієва.

Мінеральна вода свр. № 8725/5 може використовуватися для організації промислового фасування (мінеральну природну лікувально-столову воду «Прозориста» включено до ДСТУ 878-93).

Лікувально-столова вода маломінералізована. За рахунок невисокої концентрації спричинятиме діуретичний ефект. Мінеральну воду можливо застосовувати для лікування та профілактики різних гастритів.

с. Зелена Липа джерело, МВ маломінералізована гідрокарбонатно-сульфатна кальцієва.

Мінеральна вода джерела с. Зелена Липа може використовуватися для організації промислового фасування.

Лікувально-столова вода джерела с. Зелена Липа – маломінералізована. За рахунок невисокої концентрації може чинити діуретичний ефект. Мінеральну воду можливо застосовувати для лікування та профілактики різних гастритів.

¹ Мінеральні води України. За ред. Е. О. Колесника, К. Д. Бабова. К. : Купріянова, 2005. 576 с.

² Gushcha S. G. Наукове обґрунтування оздоровлюючого лікувального застосування мінеральної води з підвищеним умістом органічних речовин при психоемоційних розладах. Journal of Education, Health and Sport. 2015;5(6):496-502. DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.31895>

³ Исследование действия минеральной природной кремниевой лечебностоловой воды на крыс с экспериментальным нарушением толерантности к глюкозе. С.Г. Гуца и др. Вода: гігієна та екологія. 2017. № 1-4. С. 50-53.

З катіонів домінує кальцій, який має гарну засвоюваність у складі мінеральних вод. Кальцієві води можна застосовувати при корекції порушень електролітного балансу організму.

с. Зелена свр. № 2, МВ маломінералізована сульфатно-гідрокарбонатна натрієва.

Мінеральна вода може використовуватися для організації промислового фасування та в санаторно-курортній практиці внутрішньо в питному режимі на бюветі.

У мінеральній воді свр. № 2 два основних аніони, але гідрокарбонатів більше, ніж сульфатів. Води, в яких превалюють гідрокарбонати, маючи слабо-лужну реакцію, як має мінеральна вода свр. № 2, чинять вплив на біомаркери кардіометаболічного ризику, особливо на зниження загального холестерину, глюкози натще та холестерину. Мінеральна вода при її внутрішньому прийомі підвищуватиме жовчовиділення, що попереджатиме каменеутворення в жовчному міхурі. Наявність сульфат-іону в підвищеній концентрації дає можливість застосовувати воду при різних функціональних розладах травлення.

с. Подвірне свр. № 464, МВ маломінералізована гідрокарбонатно-сульфатна, сульфатно-гідрокарбонатна натрієва, кальцієво-натрієва.

Мінеральна вода свр. № 464 може використовуватися для організації промислового фасування та в санаторно-курортній практиці внутрішньо в питному режимі на бюветі.

У мінеральній воді два основних аніони – гідрокарбонати та сульфати. Мінеральна вода при її внутрішньому прийомі підвищуватиме жовчовиділення, що попереджатиме каменеутворення в жовчному міхурі. Наявність сульфат-іону в підвищеній концентрації дає можливість застосовувати воду при різних функціональних розладах травлення. Такі мінеральні води чинять м'який послаблюючий ефект.

с. Ожеве свр. № 1, МВ маломінералізована хлоридна натрієва; свр. № 2, МВ маломінералізована гідрокарбонатно-хлоридна натрієва (прогнозна оцінка, 2020)

Мінеральні води свр. № 1 та № 2 с. Ожеве можуть використовуватися для організації промислового фасування (мінеральну природну лікувально-столову воду «Ожевська» включено до ДСТУ 878-93).

Лікувально-столова вода свр. № 1 та № 2 с. Ожеве – маломінералізована. За рахунок невисокої концентрації чинить діуретичний ефект. Мінеральну воду можливо застосовувати для лікування та профілактики різних гастритів. У 2020 році виконано перший етап робіт з медико-біологічної оцінки мінеральної води.

с. Романківці шахтний колодязь, МВ маломінералізована гідрокарбонатна, сульфатно-гідрокарбонатна магнієво-кальцієва.

Мінеральна вода шахтного колодязю с. Романківці може використовуватися для організації промислового фасування (мінеральну лікувально-столову воду «Романківчанка» включено до ДСТУ 878-93).

Вплив цих вод на травний тракт полягає в дії гідрокарбонату натрію та калію, які чинять кислотонейтралізуючий вплив у шлунку, позитивно впливають на моторно-евакуаторну функцію та застосовуються при кислотозалежних захворюваннях. Вода містить значні концентрації магнію та кальцію, отже за її допомогою можливо коригувати рівень цих електролітів в організмі людини.

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ РАЙОН

С. 42 с. Бабин свр. № 4(445), МВ маломінералізована сульфатно-гідрокарбонатна магнієво-кальцієва, натрієво-магнієво-кальцієва.

Мінеральна вода свр. № 4(445) може використовуватися для організації промислового фасування (мінеральну лікувально-столову воду «Іскриста» включено до ДСТУ 878-93).

У мінеральній воді два основних аніони – гідрокарбонати та сульфати. Мінеральна вода при її внутрішньому прийомі підвищуватиме жовчовиділення, що попереджатиме каменеутворення в жовчному міхурі. Наявність сульфат-іону в підвищеній концентрації дає можливість застосовувати воду при різних функціональних розладах травлення. Гідрокарбонат натрію та калію чинять кислотонейтралізуючий вплив у шлунку, позитивно впливають на моторно-евакуаторну функцію та застосовуються при кислотозалежних захворюваннях⁸. Вода містить значні концентрації магнію та кальцію, отже за її допомогою можливо коригувати рівень цих електролітів в організмі людини.

с. Яблунівка свр. № 1Д, МВ маломінералізована борна хлоридно-гідрокарбонатна натрієва.

Мінеральна вода свр. № 1Д може використовуватися для організації промислового фасування (мінеральну природну лікувально-столову воду «Старе місто» включено до ДСТУ 878-93) та в санаторно-курортній практиці внутрішньо в режимі питного прийому на буюеті.

Хімічний склад мінеральної води дещо нагадує склад «Брусницької», хоча мінеральна вода має меншу мінералізацію.

Вплив мінеральної води свр. № 1Д с. Яблунівка на травний тракт полягає в дії гідрокарбонату та хлориду натрію, які позитивно впливають на моторно-евакуаторну функцію шлунку. Такі мінеральні води підвищують жовчовиділення, розріджують і видаляють слиз із поверхні шлунка та кишечника при запальних захворюваннях шлунково-кишкового тракту. Вживання води покращуватиме показники вуглеводного та білкового та ліпідного обміну, зменшуватиме гіперінсулінемії у хворих на неалкогольну жирову хворобу печінки. Подібні мінеральні води мають м'яку сечогінну дію і показані при гепатозах. У складі мінеральної води є підвищена концентрація ортоборної кислоти. Бор покращує структуру кісткового скелета, впливає на перетворення в організмі вітаміну D, бере участь у синтезі стероїдних гормонів: тестостерону та естрогену. Борні води показані жінкам у клімактеричному періоді, пацієнтам із захворюваннями суглобів, після травми кісток та хворим на ожиріння та з іншими метаболічними порушеннями. Борні води активують виведення з організму азотистих шлаків.

с. Товтри джерело № 1, МВ маломінералізована сульфатна кальцієва, магнієво-кальцієва.

Мінеральна вода джерела № 1 може використовуватися для організації промислового фасування (мінеральну природну лікувально-столову воду «Долина» включено до ДСТУ 878-93) та в санаторно-курортній практиці внутрішньо в режимі питного прийому на буюеті.

Хімічний склад мінеральної води нагадує склад води «Олеська» (Львівська область), хоча вода джерела № 1 с. Товтри має меншу мінералізацію.

Мінеральна вода належить до малочисленної групи маломінералізованих сульфатних вод. Сульфат-іони в цій воді поєднані як з кальцієм, так і з магнієм. Такі води демонструють свою ефективність при функціональних закрепах – вони виявляють м'яку послаблюючу дію. За рахунок сульфат-іонів мінеральна вода при її вживанні збільшуватиме утворення та відтік жовчі, запобігатиме каменеутворенню в жовчному міхурі. Воду рекомендовано вживати при ожирінні та діабеті. Маломінералізовані сульфатні води чинять регулюючий вплив на стан основних органів функціональної системи детоксикації організму – печінку, шлунково-кишковий тракт, нирки, тому показана при гепатитах (з мінімальними запальними процесами в печінці), циститах та гастритах. У воді міститься магній в значній кількості. Магнієві мінеральні води є застосовними при гінекологічних патологіях: передменструальному синдромі, клімактеричному та постменопаузальному остеопорозі¹. Маломінералізовані води з підвищеним вмістом магнію при внутрішньому застосуванні здійснюють коригуючий вплив на показники хронічного стресу (розлад діяльності центральної нервової системи і функціональний стан нирок)².

с. Валя Кузьмина, свр № 2-Д, МВ маломінералізована гідрокарбонатно-натрієва.

Мінеральна вода може використовуватися для організації промислового фасування (мінеральну лікувально-столову воду «Валякузьмінська» включено до ДСТУ 878-93). Вплив води на травний тракт полягає в дії гідрокарбонату натрію та калію, які чинять кислотонейтралізуючий вплив у шлунку, позитивно впливають на моторно-евакуаторну функцію та застосовуються при кислотозалежних захворюваннях. Отже ці мінеральні води можливо застосовувати для лікування та профілактики різних гастритів.

с. Драчинці свр. № 1-Е, МВ маломінералізована гідрокарбонатно-натрієва.

Мінеральна вода свр. № 1-Е може використовуватися для організації промислового фасування (мінеральну природну лікувально-столову воду «Драчинецька» включено до ДСТУ 878-93). За рахунок того, що вода має невисоку мінералізацію, вона може збільшувати діурез, активувати процеси виведення сечі і сприяти виведенню азотистих речовин – креатинін, сечовина (шлаків) з організму. Мінеральну воду можливо застосовувати для лікування та профілактики різних гастритів.

м. Новоселиця свр. № 69, МВ слабо-, маломінералізована гідрокарбонатно-сульфатна, сульфатно-гідрокарбонатна складного катіонного складу.

Мінеральна вода свр. № 69 може використовуватися для організації промислового фасування (мінеральну природну лікувально-столову воду «Новоселицька» включено до ДСТУ 878-93).

У мінеральній воді два основних аніони – гідрокарбонати та сульфати. Мінеральна вода при її внутрішньому прийомі підвищуватиме жовчовиділення, що попереджатиме каменеутворення в жовчному міхурі. Наявність сульфат-іону в підвищеній концентрації дає можливість застосовувати воду при різних функціональних розладах травлення. Гідрокарбонат натрію та калію позитивно впливатимуть на моторно-евакуаторну функцію. Такі мінеральні води застосовуються для лікування різних гастритів.

¹ Quattrini S., Pampaloni B., Brandi M.L. Natural mineral waters: chemical characteristics and health effects. Clin Cases Miner Bone Metab. 2016 Sep-Dec;13(3):173-180. doi: 10.11138/ccmbm/2016.13.3.173.

² Алексеенко Н.О., Гуца С.Г. Ніколенко С.І. Стреспротекторні властивості магнієвмісних природних маломінералізованих вод. Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія. 2012. №3 (71). С. 44-48.

м. Чернівці свр. № 1-Д, МВ маломінералізована сульфатно-гідрокарбонатна магнієво-кальцієво-натрієва, магнієво-натрієва.

Мінеральна вода свр. № 1-Д може використовуватися для організації промислового фасування (мінеральну природну лікувально-столову воду «Чернівчанка» включено до ДСТУ 878-93).

У мінеральній воді два основних аніони – гідрокарбонати та сульфати. Мінеральна вода при її внутрішньому прийомі підвищує жовчовиділення, що попереджатиме каменеутворення в жовчному міхурі. Наявність сульфат-іону в підвищеній концентрації дає можливість застосовувати воду при різних функціональних розладах травлення. Гідрокарбонат натрію та калію позитивно впливатимуть на моторно-евакуаторну функцію. Такі мінеральні води застосовуються для лікування різних гастритів.

с. Буденець свр. № 4 мв, МВ слабкомінералізована гідрокарбонатна натрієва з підвищеним умістом органічних речовин.

Мінеральна вода свр. № 4 мв може використовуватися як для організації промислового фасування (мінеральну лікувально-столову воду «Буденецька» включено до ДСТУ 878-93), так і в санаторно-курортній сфері внутрішньо у вигляді питного прийому на бюветі.

За рахунок того, що вода слабкомінералізована, вона може збільшувати діурез, активувати процеси виведення сечі і сприяти виведенню азотистих речовин – креатинін, сечовина (шлаків) з організму. Органічні речовини, що містяться у цій мінеральній воді в підвищених концентраціях, можуть активувати процеси білкового обміну та жовчоутворення. Такі води показані також при розладах функції підшлункової залози – вони знижують активність амілази. Води з підвищеним умістом органічних речовин застосовуються при порушенні процесів обміну речовин. Ці води чинять м'який заспокійливий вплив на функціональний стан центральної нервової системи та емоційну напруженість, тому її показано при психоемоційних розладах.

ПРИРОДНІ ЛІКУВАЛЬНІ ВОДИ

ВИЖНИЦЬКИЙ РАЙОН

с. Брусниця, свр. № 1 д/мв, МВ середньомінералізована йодна, борна хлоридна натрієва з підвищеним умістом бром.

Мінеральну воду можна застосовувати зовнішньо (ванни, зрошення кишків (клізми), ротової порожнини, інгаляції) та внутрішньо за умови її розведення природною підземною водою (зменшуючи приблизно у 3 рази загальну концентрацію).

Хімічний склад природної лікувальної води свр. № 1 д/мв нагадує морську воду Азовського моря. Окрім домінуючих хлоридів та натрію в воді присутні бор, йод та бром у концентраціях, які перевищують бальнеологічну норму.

Ванни з цією водою можуть чинити регулюючий вплив на функціональний стан центральної нервової системи. Іони хлору та натрію проникають через шкіру та створюють «соляний плащ», який довго зберігається після ванн і подразнює шкіряні рецептори, діючи заспокійливо. Цей ефект буде посилено за рахунок іонів бром, який міститься в воді та діє седативно. Цю воду можна використовувати для лікування астеноневротичних станів, нейроциркуляторних дистоній. Іони йоду, що проникають в організм з води, поглинаються щитовидною залозою, активують її функцію та сприяють нормалізації основного обміну в організмі.

У вигляді інгаляцій природну лікувальну воду свр. № 1 д/мв с. Мамаївці можливо застосовувати для лікування захворювань дихальних шляхів, у тому числі в програмах реабілітації хворих, які перенесли коронавірусну хворобу. Комплекс компонентів лікувальної води буде чинити муколітичну, протизапальну та антиоксидантну дію.

При полосканні ротової порожнини вода застосовна для її санації та лікування пародонтозів.

При внутрішньому використанні після розведення природної лікувальної води свр. № 1 д/мв (зменшуючи приблизно у 3 рази загальну концентрацію) кінцевий продукт буде мати хімічний склад, подібний на фасовані мінеральні природні лікувально-столові води «Куяльник» та «Миргородська».

с. Брусниця, свр. № 516-РЕ, МВ середньомінералізована сульфідна (сильно-сульфідна, гідросульфідна) борна, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва; свр. № 31-П, МВ маломінералізована сульфідна (сильносульфідна, гідросульфідна) борна, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва; свр. № 31, МВ середньомінералізована сульфідна, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва; свр. № 507-р, МВ середньомінералізована сульфідна, сульфатно-хлоридна натрієва.

Лікувальні води належить до Брусницького родовища підземних вод. Хімічний склад лікувальних вод подібний на склад води свр. № 31-Д с. Брусниця. Наразі виконуються дослідження з медико-біологічної оцінки лікувальних вод свр. № 31-П та свр. № 516-РЕ в санаторно-курортній практиці при зовнішньому використанні. Прогнозовано їх можливо використовувати для лікування захворювань шкіри, опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи, порушень психоемоційної сфери, станів після перенесених інсультів та черепно-мозкових травм. Можливе застосування лікувальних вод для процедур у вигляді інгаляцій для лікування захворювань дихальних шляхів, у тому числі у програмах реабілітації хворих, які перенесли коронавірусну хворобу.

с. Чорторія свр. № 509-р, МВ середньомінералізована сульфідна, гідрокарбонатно-хлоридна натрієва.

Лікувальну сульфідну воду свр. № 509-р можливо використовувати в санаторно-курортній практиці при зовнішньому використанні (ванни, інгаляції, зрошення). Прогнозовано її можливо використовувати для лікування захворювань шкіри, опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи, порушень психоемоційної сфери, станів після перенесених інсультів та черепно-мозкових травм. Можливе застосування лікувальної води для процедур у вигляді інгаляцій для лікування захворювань дихальних шляхів, у тому числі у програмах реабілітації хворих, які перенесли коронавірусну хворобу.

с. Зеленів, свр. № 510-р, МВ середньомінералізована сульфідна, гідрокарбонатно-хлоридна, хлоридна натрієва.

Лікувальну сульфідну воду свр. № 510-р можливо використовувати в санаторно-курортній практиці при зовнішньому використанні (ванни, інгаляції, зрошення). Прогнозовано її можливо використовувати для лікування захворювань шкіри, опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи, порушень психоемоційної сфери, станів після перенесених інсультів та черепно-мозкових травм. Можливе застосування лікувальної води для процедур у вигляді інгаляцій для лікування захворювань дихальних шляхів, у тому числі у програмах реабілітації хворих, які перенесли коронавірусну хворобу.

с. Черешенька, джерело, М 125,4-266,5, йодо-бромний, борний хлоридний натрієвий розсіл.

Підземну воду джерела с. Черешенька (розсіл) можна застосовувати у вигляді розведення іншою підземною водою (зменшуючи загальну мінералізацію у 3-5 разів) зовнішньо (ванни, зрошення кишкової (клізми), ротової порожнини, інгаляції). Можливе промислове фасування як самого розсолу, так і преформованого засобу, отриманого на його основі – солі з розсолу.

Наразі проводяться дослідження з медико-біологічної оцінки лікувальної води.

Розведення розсолу можна отримати декілька варіантів загальної мінералізації (20-30 г/л та 50-60 г/л). Окрім домінуючих хлоридів та натрію в воді присутні бор, йод та бром у концентраціях, які перевищують бальнеологічну норму.

Ванни з цією водою можуть чинити регулюючий вплив на функціональний стан центральної нервової системи. Іони хлору та натрію проникають через шкіру та створюють «соляний плащ», який довго зберігається після ванн і подразнює шкіряні рецептори. Лікувальна вода з мінералізацією до 30 г/л буде діяти заспокійливо, а вода мінералізацією 60 г/л – збуджувати мозок. Отримані розведення цього розсолу можна використовувати для лікування астеноневротичних станів, нейроциркуляторних дистоній. Хлоридні натрієві води при курсовому лікуванні чинять стимулюючу дію на хворих з пониженим артеріальним тиском. Ванни з цією водою підвищують активність ендокринного апарату, покращується трофіка тканин.

Окрім ванн розсіл та його розведення можливо використовувати в лікувальному басейні, де поєднувати зовнішні процедури з кінезіотерапією, яку показано при захворюваннях опорно-рухового апарату, зокрема, травматичній хворобі спинного мозку для лікування та реабілітації.

У вигляді інгаляцій розсіл джерела с. Черешенька або його розведення можливо застосовувати для лікування захворювань дихальних шляхів, у тому числі в програмах реабілітації хворих, які перенесли коронавірусну хворобу. Комплекс компонентів лікувальної води буде чинити муколітичну, протизапальну та антиоксидантну дію.

Можливе промислове фасування розсолу у пляшки та преформованого засобу, отриманого на його основі – солі з розсолу. Цю сіль можна застосовувати в санаторно-курортній та позакурортній практиці для лікування та СПА-процедур. На основі ропи та солі можливе також виготовлення косметичної продукції.

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ РАЙОН

с. Панка свр. № 1-Э, МВ високомінералізована йодо-бромна, хлоридна натрієва.

Підземну воду свр. № 1-Э можна застосовувати зовнішньо (ванни, зрошення кишкової (клізми), ротової порожнини, інгаляції).

Ванни з цією водою можуть чинити регулюючий вплив на функціональний стан центральної нервової системи. Іони хлору та натрію проникають через шкіру та створюють «соляний плащ», який довго зберігається після ванн і подразнює шкіряні рецептори. Лікувальна вода буде діяти заспокійливо. Її можна використовувати для лікування астеноневротичних станів, нейроциркуляторних дистоній. Хлоридні натрієві води при курсовому лікуванні чинять стимулюючу дію на хворих з пониженим артеріальним тиском. Ванни з цією водою підвищуватимуть активність ендокринного апарату, покращується трофіка тканин.

У вигляді інгаляцій лікувальну воду свр. № 1-Э с. Панка можливо застосовувати для лікування захворювань дихальних шляхів, у тому числі в програмах реабілітації хворих, які перенесли коронавірусну хворобу. Комплекс компонентів лікувальної води буде чинити муколітичну, протизапальну та антиоксидантну дію.

РОЗДІЛ 2

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Оцінка рекреаційного потенціалу території Чернівецької області є основою для оптимізації, раціоналізації просторової господарської організації територіальних рекреаційних систем, визначення цінності окремих ресурсів, виявлення територіальних відмінностей у забезпеченості ресурсами, обґрунтування шляхів раціонального використання ресурсів і збалансованого розвитку території.

Визначення «*потенціал*» означає наявність у будь-кого/будь-чого прихованих можливостей, або спроможність діяти та розвиватися у певних сферах. Формування рекреаційного потенціалу регіону обумовлено можливістю використання природних лікувальних і рекреаційно-туристичних ресурсів в організації і розвитку рекреаційної діяльності на певній території.

Для оцінки рекреаційного потенціалу Чернівецької області для кожного адміністративного району проведено комплексне дослідження за такими основними компонентами:

- *природно-ресурсна компонента* – це здатність природних систем без шкоди виробляти необхідну для людини продукцію, тобто використовуватись в рекреаційно-курортній діяльності;
- *історико-культурна компонента* характеризує можливості для розвитку рекреаційної діяльності шляхом використання історико-культурного надбання певної території;
- *економіко-соціальна компонента* характеризує здатність території продукувати та відтворювати туристично-рекреаційний продукт і можливості території з відтворення необхідної для розвитку рекреаційно-курортної діяльності робочої сили.

Головними умовами для забезпечення рекреаційної діяльності є природні рекреаційні ресурси та створення навколишнього середовища, сприятливого для рекреаційного процесу. Природні рекреаційні ресурси є матеріальною передумовою формування туристично-рекреаційного комплексу, його ресурсною базою і переважно зумовлюють як місця зосередження туристично-рекреаційної інфраструктури та туристичних маршрутів, так і розвиток певних видів курортно-рекреаційної діяльності на конкретній території.

Здійснений у розділі 1 аналіз природних лікувальних ресурсів Чернівецької області виявив, що характер розміщення лікувально-оздоровчих і рекреаційних об'єктів залежить від розміщення інфраструктурних вузлів притягання – в умовах регіону їх розміщення визначає розміщення рекреаційних закладів. Саме тому при проведенні комплексної оцінки рекреаційного потенціалу адміністративних районів області особливу увагу звернули на потенціал незадіяних курортно-рекреаційних ресурсів, що на наш погляд є основою ефективного розвитку рекреації в регіоні.

2.1. КОМПЛЕКСНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕКРЕАЦІЙНО-КУРОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИЖНИЦЬКОГО РАЙОНУ

Візитною карткою Вижницького району є лагідна чарівність природи, чисте духмяне повітря, прозорі води гірських водоспадів. Вигідне географічне положення, помірний клімат, чарівна природа створила тут усі умови для різних видів активного відпочинку: гірськолижний, пішохідний, водний, велосипедний, кінний, скелелазіння, культурно-пізнавальний та сільський «зелений» туризм.

Розташований на території району Національний природний парк «Вижницький» є Меккою буковинського туризму – на порівняно невеликій площі парку сконцентровані всі принади і чари Буковини.

Родовища унікальних джерел природних мінеральних вод, властивості яких можуть бути використані в санаторно-курортній галузі при лікуванні опорно-рухового апарату, нервової, серцево-судинної системи, гінекологічних захворювань і обміну речовин, є передумовою для розвитку Вижницького району як курортного центру Буковини.

Численні пам'ятки різних історичних епох і етнічних культур, багата палітра культурних звичаїв і традицій є об'єктами на шляхах мальовничих маршрутів культурно-пізнавального та екологічного туризму.

Найкращий та найдоступніший вид оздоровчого відпочинку в своєрідному та колоритному краї, що зберіг стародавні традиції і народні промисли, – гостинний сільський «зелений» туризм.

Кліматичні та ландшафтні умови Вижниччини сприяють розвитку цілорічного активного й лікувально-оздоровчого туризму на гірськолижних курортах і в бальнеологічних здравницях району.

Комплексний аналіз рекреаційно-курортного потенціалу Вижницького району виявив наступне.

Бальнеологічні рекреаційні ресурси.

Основними природними лікувальними ресурсами Вижницького району є природні мінеральні води (МВ). Залежно від мінералізації, наявності у МВ специфічних (біологічно активних) компонентів, вони можуть бути використані в бальнеологічній практиці для зовнішнього і внутрішнього лікування, а також для промислового фаасування як природні столові та лікувально-столові.

На території Вижницького району розвідано 30 (з 80 загалом по області) проявів природних мінеральних вод різного хімічного складу та мінералізації (рис. 2.1).

На території району розташовано 5 водопунктів з природною мінеральною водою, що мають медичний (бальнеологічний) висновок та внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України (табл.2.1., 2.2).

25 проявів природних мінеральних вод, відомості про які є за прогнозними даними результатів геологічної розвідки та фізико-хімічного аналізу:

- 11 – природні лікувальні води, придатні для використання в санаторно-курортній сфері (8 – Брусницька ТГ; 3 – Вижницька ТГ);
- 3 – природні лікувально-столові води (1 – Брусницька ТГ; 2 – Вижницька ТГ);
- 11 – природні столові води (4 – Путильська ТГ; 2 – Селятинська ТГ; по 1 – Берегометська ТГ, Брусницька ТГ, Вижницька ТГ, Конятинська ТГ, Усть-Путильська ТГ).

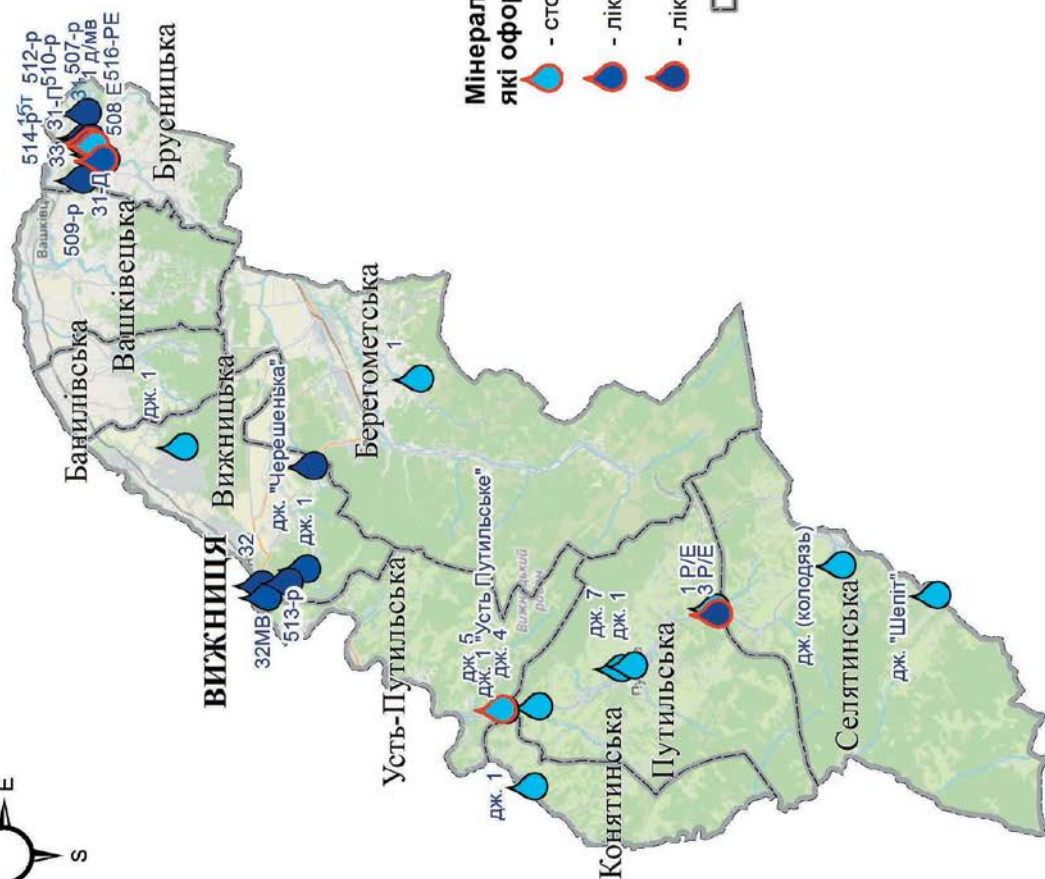
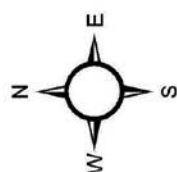

Рисунок 2.1 – Природні мінеральні води Вижницького району Чернівецької області

Таблиця 2.1 – Природні мінеральні води Вижницького району, що внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів

Мінеральні води	Розташування	Загальна характеристика
Природні лікувальні	Брусницька ТГ, с. Брусниця	Свр. № 31-Д, сульфідна (сильносульфідна гідросульфідна) борна маломінералізована гідрокарбонатна натрієва, лужна, холодна.
	Путильська ТГ, с. Сергії	Свр. № 3 Р/Е, борна середньомінералізована хлоридна натрієва, нейтральна-слабколужна, холодна.
Природні лікувально-столові	Брусницька ТГ, с. Кальнівці	«Брусницька», свр. № 33, маломінералізована гідрокарбонатно-хлоридна натрієва, слабколужна, холодна, що містить ортоборну кислоту.
Природні столові	Брусницька ТГ, с. Брусниця	«Роса на світанку», свр. № 508 Е, слабкомінералізована гідрокарбонатна кальцієва, без специфічних компонентів та властивостей, нейтральна, холодна.
	Усть-Путильська ТГ, с. Усть-Путила	«Карпатське Джерело», дж. № 1, слабкомінералізована, гідрокарбонатно-хлоридна кальцієво-натрієва без специфічних компонентів та властивостей, слабкокисло-слабколужна, холодна.

Вищенаведені дані свідчать про значний бальнеологічний потенціал розвитку курортно-рекреаційної сфери в Брусницькій, Вижницькій та Путильській територіальних громадах, враховуючи також й туристичний потенціал різноманітних ландшафтних, історико-культурних, рекреаційних ресурсів на даних територіях.

Прояви
природних
мінеральних
вод

30

13 – лікувальні

4 – лікувально-столові

13 – столові

Таблиця 2.2 – Медична (бальнеологічна) характеристика природних мінеральних вод Вижницького району, що внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України

ПРИРОДНІ ЛІКУВАЛЬНІ ВОДИ	
Брусницька ТГ, с. Брусниця	Свердловина № 31-Д Брусницького родовища розташована на території с. Брусниця, на відстані 250 м на схід від водолікарні. Дебіт свердловини складає 90,5 м³/доб при зниженні 37,20 м. В свр. № 31-Д глибиною 251,1 м статичний рівень встановлюється на глибині 48,70 м. За фізико-хімічними характеристиками підземні води свр. № 31-Д класифіковано як сульфідні (сильносульфідні гідросульфідні) борні маломінералізовані гідрокарбонатні натрієві, лужні, холодні. Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 567 від 30.08.2019 р. мінеральні лікувальні води свр. № 31-Д с. Брусниця можуть використовуватися у лікувальній практиці при зовнішньому застосуванні. Родовище підземних вод з лікувальною водою свр. № 31-Д с. Брусниця є унікальним для України. Вода містить екзогенний терапевтичний газ – сірководень – у високій концентрації, найвищій в Україні з освоєних лікувальних вод. Згідно з розробленими показаннями воду застосовують для лікування захворювань опорно-рухового апарату, зокрема, поліартритів, посттравматичних артритів, хронічних спонділітів, остеохондрозів хребта, анкілозуючих спонділітів. Природну лікувальну воду свр. № 31-Д с. Брусниця показано для лікування порушень психоемоційної сфери – тривожні та депресивні розлади, наслідків травм, невротичних, енцефалопатії, неврологічних розладів та інших захворювань периферичної нервової системи. Частіше до с. Брусниця їздять лікувати шкірні захворювання. Адаже сульфідні лікувальні води показані для лікування екзем, псоріазу, дерматозів і склеродермії.
Путильська ТГ, с. Сергії	Свердловина № 3 Р/Е розташована в межах с. Сергії Путильського, в поймі р. Путиля, на правому березі. Дебіт свердловини становить 26,0 м³/доб при зниженні 54,6 м. Статичний рівень встановлюється на глибині 3,4 м. За фізико-хімічними характеристиками підземні води свр. № 3 Р/Е класифіковано як борні середньомінералізовані хлоридні натрієві, нейтральні-слабколужні, холодні. Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 599 від 05.10.2020 р. мінеральні лікувальні води свр. № 3 Р/Е с. Сергії можуть використовуватися у лікувальній практиці при зовнішньому застосуванні. Згідно з розробленими показаннями воду призначають при психофізичних дезадаптах – синдромі втоми, «синдромі менеджера», депресії, тривожних розладах, для лікування та профілактики стресових станів. Вода чинить безпосередній та десенсибілізуючий ефекти. Також мінеральну воду показано для лікування захворювань шкіри (екзема, псоріаз, дерматити) та опіків.
ПРИРОДНІ ЛІКУВАЛЬНО-СТОЛОВІ ВОДИ	
Брусницька ТГ, с. Кальнівці	«Брусницька». Ділянка Брусницького родовища підземних мінеральних вод (Свердловина № 33) розташована на південно-західній околиці с. Кальнівці, в долині р. Брусниця. Дебіт свердловини складає 14,7 м³/доб при зниженні рівня на 19,6 м. За фізико-хімічним складом води охарактеризовані як маломінералізовані гідрокарбонатно-хлоридні натрієві, слабколужні (рН 7,4-8,3), холодні (11,0-13,0 °С), що містять ортоборну кислоту в межах концентрації 10,0-60,0 мг/л. Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 45 від 04.11.2005 р. підземні води свердловини № 33 с. Кальнівці можуть використовуватися для промислового фасування як мінеральна лікувально-столова вода «Брусницька» та для питного лікування у санаторно-курортній сфері. Застосування мінеральної води «Брусницька» для питного лікування – найбільш пріоритетний і безпечний метод еферентної детоксикації на етапі відновлювального лікування, який забезпечує ефективний регулюючий вплив на стан основних органів функціональної системи детоксикації організму – печінку, шлунково-кишковий тракт, нирки.

Продовження таблиці 2.2 – Медична (бальнеологічна) характеристика природних мінеральних вод Вижицького району, що внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України

РОЗВЕДЕНІ ЛІКУВАЛЬНО-СТОЛОВІ ВОДИ	
Брусницька ТГ, с. Брусниця	Мінеральна розведена лікувально-столова вода «Брусницька-Нова» є продуктом розведення середньомінералізованої води свр. № 1д/мв і слабкомінералізованої води свр. № 508-Е с. Брусниця Кіцманського району Чернівецької області. При розведенні мінеральних вод свр. № 1д/мв та № 508 Е у пропорції від 1:5,5 до 1:1,7 (у середньому 1:3) отримуємо маломінералізовану мінеральну розведену воду хлоридного натрієвого складу без специфічних компонентів та властивостей. Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 46 від 04.11.2005 р. розведені води свр. № 1д/мв і свр. № 508-Е можуть використовуватись для промислового фасування як мінеральна лікувально-столова вода під назвою «Брусницька-Нова» та для питного лікування у санаторно-курортній сфері. «Брусницька-Нова» сприяє стимуляції виділення гормонів, які підсилюють утворення та виділення травних соків, що беруть участь у розщепленні білків, жирів та вуглеводів. Під впливом цієї мінеральної води стимулюється обмін речовин у тканинах. Мінеральна вода ефективна при захворюваннях гепатобіліарної системи, тому що підсилює жовчоутворення та жовчовиділення, покращує фізико-хімічні властивості жовчі, нормалізує білковий обмін.
ПРИРОДНІ СТОЛОВІ ВОДИ	
Брусницька ТГ, с. Брусниця	«Роса на світанку». Свердловина № 508 Е, яка пробурена глибиною 40,0 м, розташована біля с. Брусниця. Дебіт свердловини становить 73,4 м³/доб при зниженні 7,1 м. Статичний рівень встановився на глибині 7,61 м. Підземні води охарактеризовані як слабкомінералізовані гідрокарбонатні кальцієві, без специфічних компонентів та властивостей, нейтральні (рН 6,9-7,0), холодні (11,0 °С). Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 37/1 від 20.05.2005 р. підземні води свр. № 508 Е с. Брусниця можуть використовуватися для промислового фасування як мінеральна природна столова вода «Роса на світанку». Мінеральна природна столова вода «Роса на світанку» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови».
Усть-Путисьька ТГ, с. Усть-Путила	«Карпатське джерело». Джерело № 1 «Усть-Путильське» Усть-Путильського родовища розташоване в 2,5 км на південь від с. Усть-Путила, на лівому борті долини р. Путила. Мінеральні води Усть-Путильського родовища є природним витоком підземних вод з відкладів манявської світи палеогену. Джерело постійно діюче, висхідне, дебіт якого коливається в межах 111,45-131,33 м³/доб. За фізико-хімічним складом води охарактеризовані як слабкомінералізовані, гідрокарбонатно-хлоридні кальцієво-натрієві без специфічних компонентів та властивостей, слабкокислі-слабколузні (рН 6,7-7,9), холодні (4,5-9,5°С). Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 189 від 16.05.2008 р. підземні води дж. № 1 с. Усть-Путила можуть використовуватися для промислового фасування як мінеральна природна столова вода «Карпатське джерело». Мінеральна природна столова вода «Карпатське джерело» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови»

Ще одним важливим видом природних лікувальних ресурсів Вижницького району є природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними та ландшафтними умовами.

Лікувальна дія природних об'єктів обумовлена впливом комплексу різноманітних природних чинників: клімату, особливостей ландшафтних умов, морської води, сонячною радіації тощо. Тобто, ці фактори є ПЛР у своїй сукупності, у вигляді природного об'єкту як комплексу. Особливістю даного ПЛР є те, що його лікувальний вплив забезпечується тільки у курортних умовах, на місці розташування природного об'єкту.

Одним із незадіяних в курортно-рекреаційній діяльності природних об'єктів із сприятливими для лікування умовами є території Національних природних парків.

Відповідно до «Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України»¹, рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів ПЗФ України може здійснюватися за такими основними видами:... оздоровлення: – використання рекреантами природних лікувальних ресурсів ПЗФ з метою відновлення розумових, духовних і фізичних сил людини...

Науковцями ДУ «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України» році було розроблено методичні рекомендації з організації функціонування центрів санаторного лікування на територіях ПЗФ загальнодержавного значення, в яких обґрунтовано перелік показників стану територій ПЗФ для організації санаторного лікування й визначення перспективної спеціалізації та розроблено проєкт Положення про Центр санаторного лікування на території національних природних парків на прикладі НПП «Вижницький».

Відповідно, важливою складовою рекреаційно-курортного потенціалу Вижницького району є ландшафтні рекреаційні ресурси.

Ландшафтні рекреаційні ресурси

Даний тип ресурсів – це сукупність нерівностей поверхні землі, що забезпечують організацію різних видів рекреації. Цей термін включає також урізноманітнення рекреаційної структури та умови формування території об'єктів рекреації завдяки елементам естетичної складової території – пейзажного розмаїття, природними панорамами, еспланадами та оглядовістю. Особливу увагу слід приділити поняттю оцінки ландшафтних рекреаційних ресурсів, де слід використовувати такі його характеристики, як панорамність, мальовничість, оглядовість.

На території Вижницького району Чернівецької області розташовано **68** об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких **4** загальнодержавного значення:

- **2** національні природні парки «Вижницький», «Черемоський»;
- **2** заказники загальнодержавного значення.

Серед об'єктів ПЗФ місцевого значення:

- **3** заповідних урочища;
- **7** заказників (ландшафтний, лісовий, загальнозоологічний, **2** іхтіологічні, ентомологічний, орнітологічний);
- **47** пам'яток природи (**22** – геологічні, **12** – гідрологічні, **10** – ботанічні, **3** – комплексні);

¹ Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : наказ Міндовкілля від 26.07.2022 № 256 // <https://mepr.gov.ua/documents/3770.html>

- 1 дендрологічний парк місцевого значення;
- 6 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Природно-заповідний фонд України

68 об'єктів ПЗФ

4 – загальнодержавного значення

Окрім унікальних об'єктів природно-заповідного фонду, що є популярними рекреаційними зонами та об'єктами екологічного / зеленого туризму, ландшафтні рекреаційні ресурси на території Вижницького району характеризується мальовничістю пейзажного розмаїття та природних панорам. Цікавими об'єктами на шляхах мальовничих маршрутів культурно-пізнавального та екологічного туризму є численні пам'ятки різних історичних епох і етнічних культур, багата палітра культурних звичаїв і традицій.

Культурно-історичні рекреаційні ресурси

Культурно-історичні рекреаційні ресурси поділяються на 4 категорії: пам'ятки історії та культури, подієві, етнографічні та релігійні рекреаційні ресурси.

На території Вижницького району розташовано **51** пам'ятка архітектури та містобудування, з яких **8** національного значення та **16** пам'яток археології місцевого значення.

Пам'ятки архітектури та містобудування

51 пам'ятка

8 – національного значення

Сучасний стан розвитку курортно-рекреаційної інфраструктури

Для надання комплексу туристичних послуг з відпочинку, рекреації та оздоровлення на території Вижницького району знаходиться:

- 112 закладів розміщення (63 садиби, 49 готелів і комплексів);
- 8 лікувально-оздоровчих закладів, серед яких 1 – дитячий;
- 3 гірськолижних курорти («Мигово», «Лопушна», «Німчич»).

Послуги санаторно-курортного лікування з використанням місцевих природних мінеральних вод надають:

- ТзОВ «Санаторно-оздоровчий комплекс «Брусниця», с. Кальнівці. Санаторій спеціалізується на лікуванні хвороб опорно-рухового апарату, гінекологічних захворювань, захворювань шкіри, органів травлення, серцево-судинної та нервової системи на основі використання сірководневих ванн, мінеральної питної води;

- Еко-курорт «Хутір Тихий», с. Сергії. Лікувально-оздоровчий заклад спеціалізується на лікуванні дезадаптів; клімактеричного синдрому; хронічних дерматозів; опікових травм.

Гірськолижний комплекс «Мигово», розташований на висоті 500 м над рівнем моря біля підніжжя мальовничих вершин Буковинських Карпат, одне з найкращих місць для катання на лижах. Буковинський гірськолижний комплекс розташований неподалік урочища Солонець, відомого родовищами мінеральних вод. Мальовниче розташування в гірській долині поєднується з близькістю до Чернівців – усього 60 км від обласного центру. На схилах гори Мала Кічера розташовані 2 спуски довжиною 1100 і 1300 м, що обслуговуються двома бугельними підйомниками довжиною 1000 та 600 м. Мальовнича природа гір, неповторний буковинський колорит, комфортні готелі та безліч розваг створюють найкращі умови для відпочинку.

Комплексний аналіз рекреаційно-курортного потенціалу Вижницького району свідчить про **значний ресурсний потенціал розвитку рекреаційно-курортної сфери** в Брусницькій (рис.2.2, табл.2.3), Вижницькій (рис.2.5, табл.2.4) та Путильській (рис.2.8 табл.2.5) територіальних громадах, враховуючи бальнеологічні властивості унікальної сукупності природних лікувальних ресурсів і туристичний потенціал різноманітних ландшафтних, історико-культурних, рекреаційних ресурсів на даних територіях.

Важливо зазначити, що *родовища унікальних джерел природних мінеральних вод, властивості яких можуть бути використані в санаторно-курортній галузі при лікуванні опорно-рухового апарату, нервової, серцево-судинної системи, гінекологічних захворювань і обміну речовин, є передумовою для розвитку Вижницького району як курортного центру Буковини.*

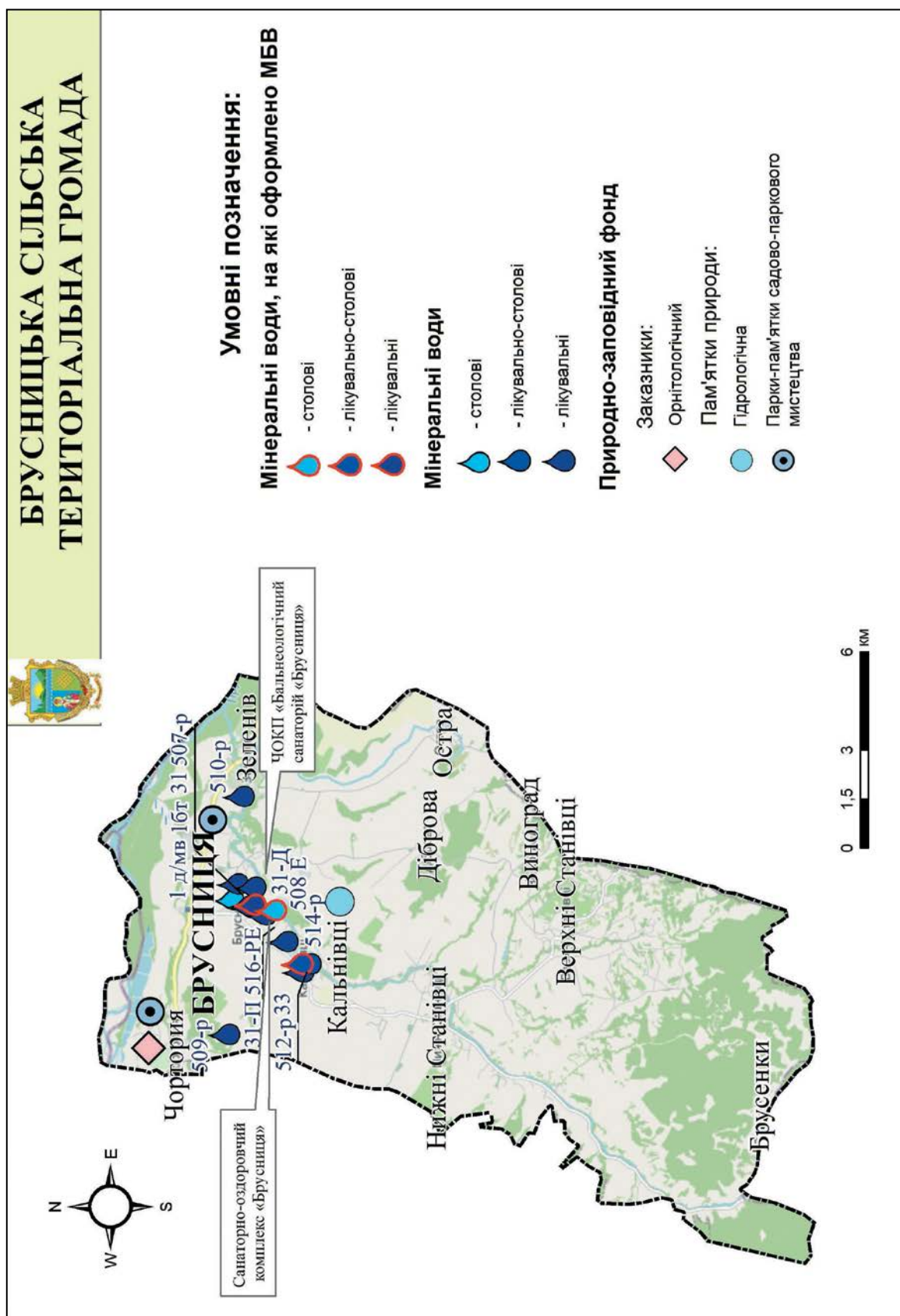

Рисунок 2.2 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-курортної сфери в Брусницькій сільській територіальній громаді

Таблиця 2.3 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-курортної сфери в Брусницькій сільській територіальній громаді

Адміністративний центр – с. Брусниця (1,99 тис. осіб); населення громади – 9,32 тис. осіб; площа громади – 98,09 км ² ; населених пунктів у громаді – 10.					
Населений пункт	Природні лікувальні ресурси / мінеральні води	Природно-заповідний фонд	Історико-культурні об'єкти	Заклади розміщення	Санаторно-курортні та оздоровчі заклади
с. Брусниця	свр. № 31-Д, лікувальна; МБВ № 567; свр. № 508Е, столова, МБВ № 30/1, внесена до ДСТУ 878-93 «Роса на світанку»; свр. № 1 д/мв, лікувальна; свр. № 516-РЕ, лікувальна; свр. № 31-П, лікувальна; свр. № 507-р, лікувальна; свр. № 31, лікувальна; свр. № 514-р, лікувально-столова; свр. № 1 бт, столова; свр. № 510-р, лікувальна.	«Брусницький парк» – парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення (4 га)	Церква Успіння Богородиці та дзвіниця (XIX) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Поселення гопіградської культури та культури карпатських курганів (XI – VIII ст. до н. е.; III – IV ст. н. е.) – пам'ятка археології місцевого значення	Готель «Оскар»	Чернівецьке обласне комунальне підприємство "Бальнеологічний санаторій "Брусниця"
с. Зеленів			Михайлівська церква (1875) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Музей природи; Поселення культури карпатських курганів (III – IV ст. н. е.) – пам'ятка археології місцевого значення		
с. Кальнівці	свр. № 33, лікувально-столова, МБВ № 45, внесена до ДСТУ 878-93 «Брусницька», промислове фасування; свр. № 512-р, лікувальна	Брусницька мінеральна-3 – гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,3 га)	Дмитрівська церква та дзвіниця (1897) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення.	Котеджне містечко «Маєста»	Санаторно-оздоровчий комплекс «Брусниця»
с. Чортгорія	свр. № 509-р, лікувальна.	«Чортгорійський» - орнітологічний заказник місцевого значення (57,9 га); «Чортгорійський парк» – парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення (3 га).	Палац Манеску (XIX) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Церква Різдва Богородиці та дзвіниця (1749) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення.		

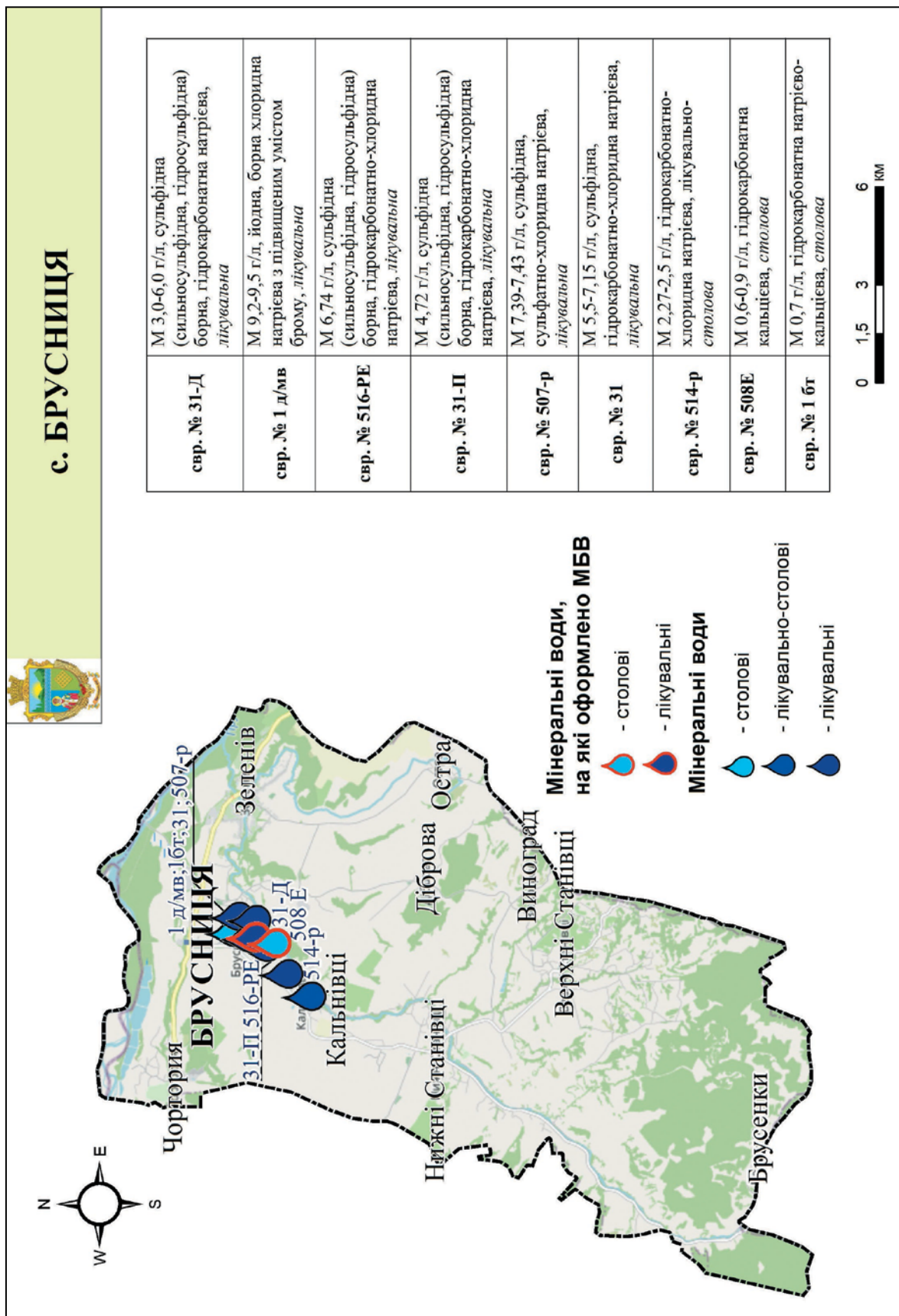
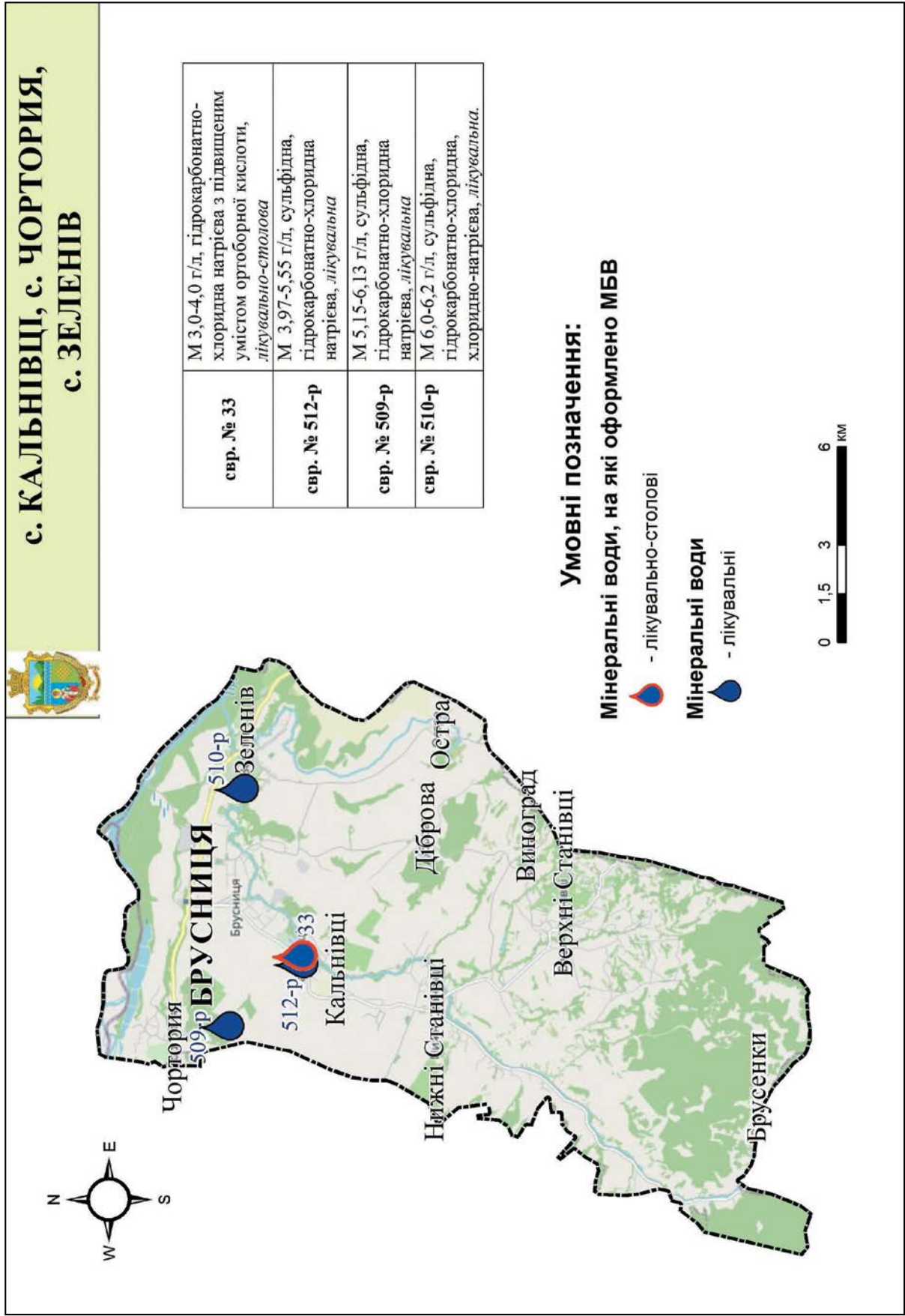

Рисунок 2.3 – Природні мінеральні води, розташовані на території с. Брусниця
Брусницької сільської територіальної громади

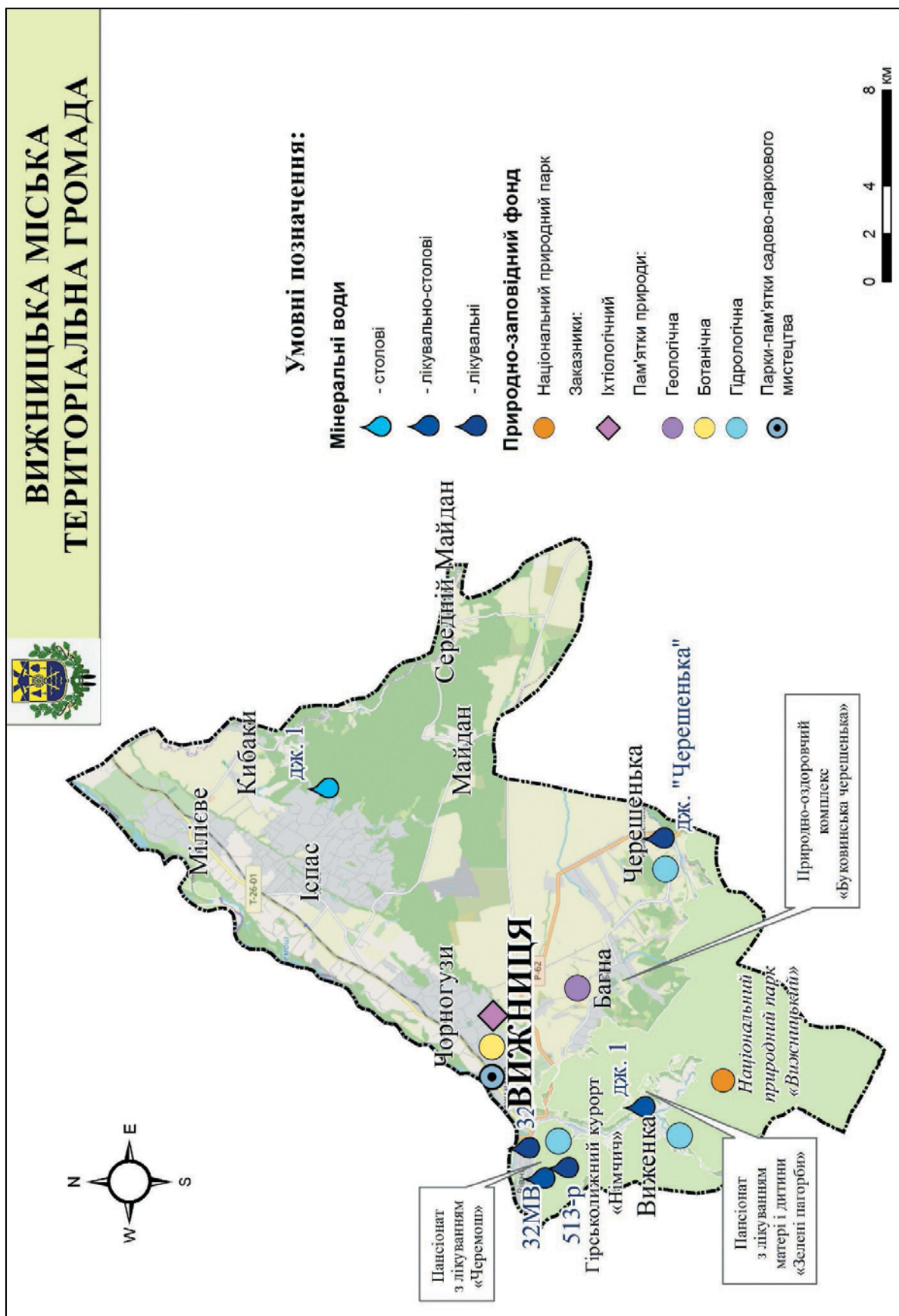

Рисунок 2.5 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-курортної сфери в Вижницькій міській територіальній громаді

Таблиця 2.4 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-курортної сфери в
Вижницькій міській територіальній громаді

Адміністративний центр – м. Вижиця (3,92 тис. осіб); населення громади – 16,95 тис. осіб; площа громади – 183,8 км ² ; населених пунктів у громаді – 10.					
Населений пункт	Природні лікувальні ресурси / мінеральні води	Природно-заповідний фонд	Історико-культурні об'єкти	Заклади розміщення	Санаторно-курортні та оздоровчі заклади
м. Вижиця	свр. № 32, лікувальна; свр. № 513-р, лікувальна; свр. № 32МВ, лікувально-столова, внесена до ДСТУ 878-93 «Вижицька».	Національний природний парк «Вижицький»; «Черемоський заказник» – іхтіологічний заказник місцевого значення; «Вижицький парк» – парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення (2 га); «Два платани» - ботанічна пам'ятка природи місцевого значення (0,06 га); «Жоркове дерево» - ботанічна пам'ятка природи місцевого значення; «Вижицька мінеральна» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,3 га).	Входить до списку історичних міст та селищ України; Дмитрівська церква та дзвіниця (1883) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Миколаївська церква та дзвіниця (кін. XIX ст.) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Костел Святих Апостолів Петра і Павла (1876) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Будинок, в якому жила Л. Українка – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Музей Н. Яремчука; Музей прикладного мистецтва; Краєзнавчий музей.	База відпочинку «ТЗОВ «Черемош»; Туристична база відпочинку «Кремениця»; Готель «Гірський узвіз»; База відпочинку «Над Черемошем»; Садоба «Душа Карпат»; Садоба «Дрімота»; Апартаменти «Здвижин»; Вілла «Мед'ОК»; Садоба «У баби Мані»; Садоба «Панська Господа»; Хостел «Family Hostel»; Готель «Стожари»	Пансіонат з лікуванням «Черемош» - позаміський заклад оздоровлення та відпочинку
с. Виженка	джерело № 1, лікувально-столова; внесена до ДСТУ 878-93 «Діяна»	Джерело «Лужки» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,5 га).	Церква Іоанна Сучавського та дзвіниця (1792) – пам'ятка архітектури та містобудування національного значення; Миколаївська церква та дзвіниця (1925) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; міква Баал Шем Това - природний басейн, який використовувався засновником вчення хасидів Ізраїль Бен Елізер для ритуальних цілей (1727-1734); Водяний млин (2-а пол. XIX ст.) – пам'ятка історії місцевого значення	Центр зеленого туризму Буковини Приватна садоба «Казковий будиночок»; Садоба «KaZka»; Гостинний двір «Відпочинок у Вікторії»; Гостинний двір «Гірський узвіз»; Садоба «Смерекова хата»; Садоба «Симбір»; Садоба «Відпочинок у Наталі»; Садоба «Гостинна Садоба»; Садоба «Відпочинок у Марічки»; Садоба «Незабудка»; Садоба «Zrub»; Садоба «У Гайдука»; Котедж «Геремош»	1) Гірськолижний курорт – туристично-розважальний комплекс «Німчи»; 2) Пансіонат з лікуванням матері і дитини «Зелені пагорби».
с. Іспас	джерело № 1, столова; внесена до ДСТУ 878-93 «Іспас-В».		Вознесенська церква з дзвіницею (1856) - пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Поселення культури карпатських курганів та давньоруського часу (III-V ст. н.е., XIV-XV ст. н.е.), урочище Луг - пам'ятка археології місцевого значення.	Готельно-туристичний комплекс «Едельвейс»; Садоба «Дача у Івана»; Котедж «SPA HOUSE»; Комплекс «Масток на озері»	
с. Черешенька	джерело, лікувальна.	Джерело «Черешенька» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,3 га).	Миколаївська церква та дзвіниця (1905) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення.		

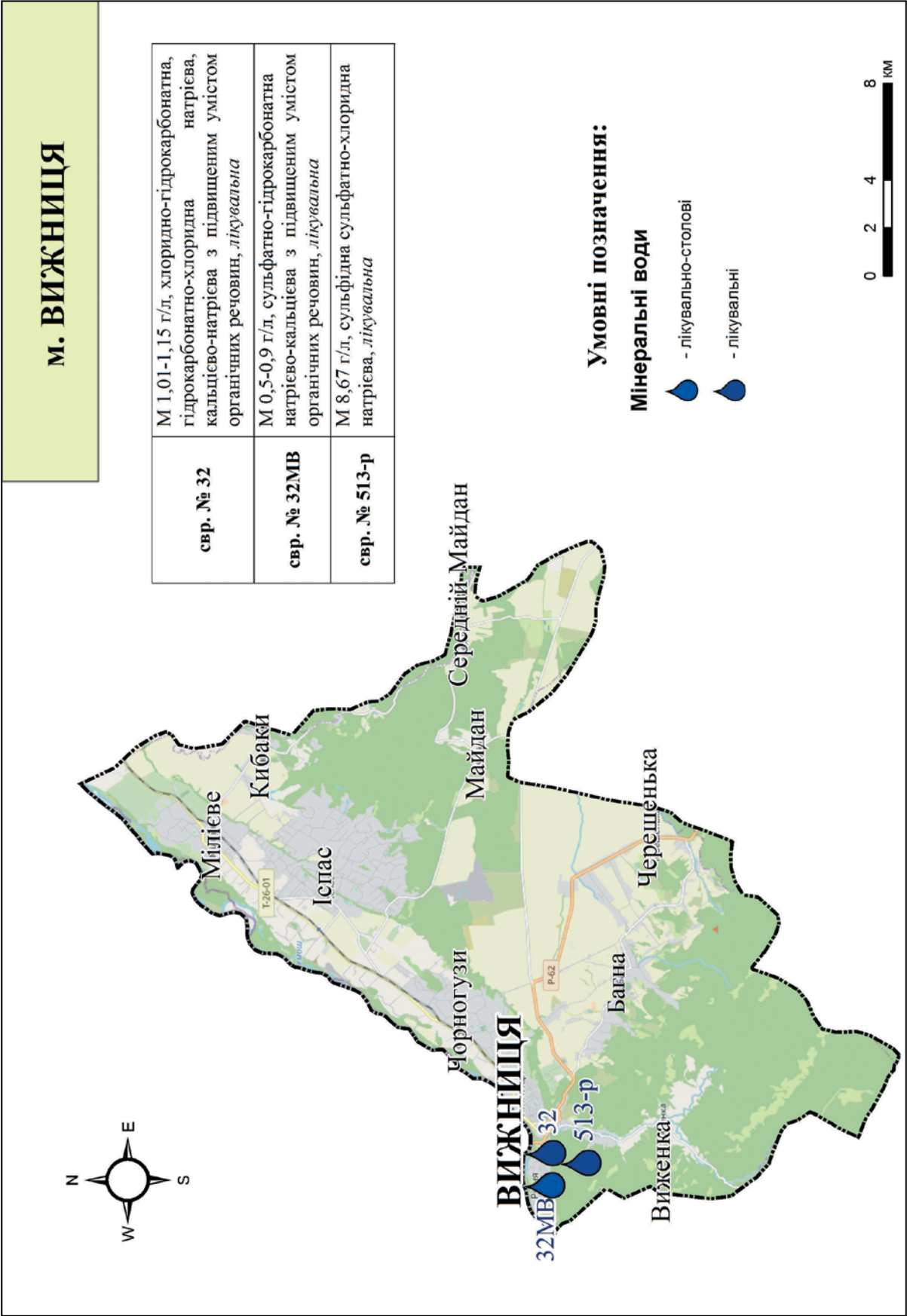

Рисунок 2.6 – Природні мінеральні води, розташовані на території м. Вижниця
Вижницької міської територіальної громади

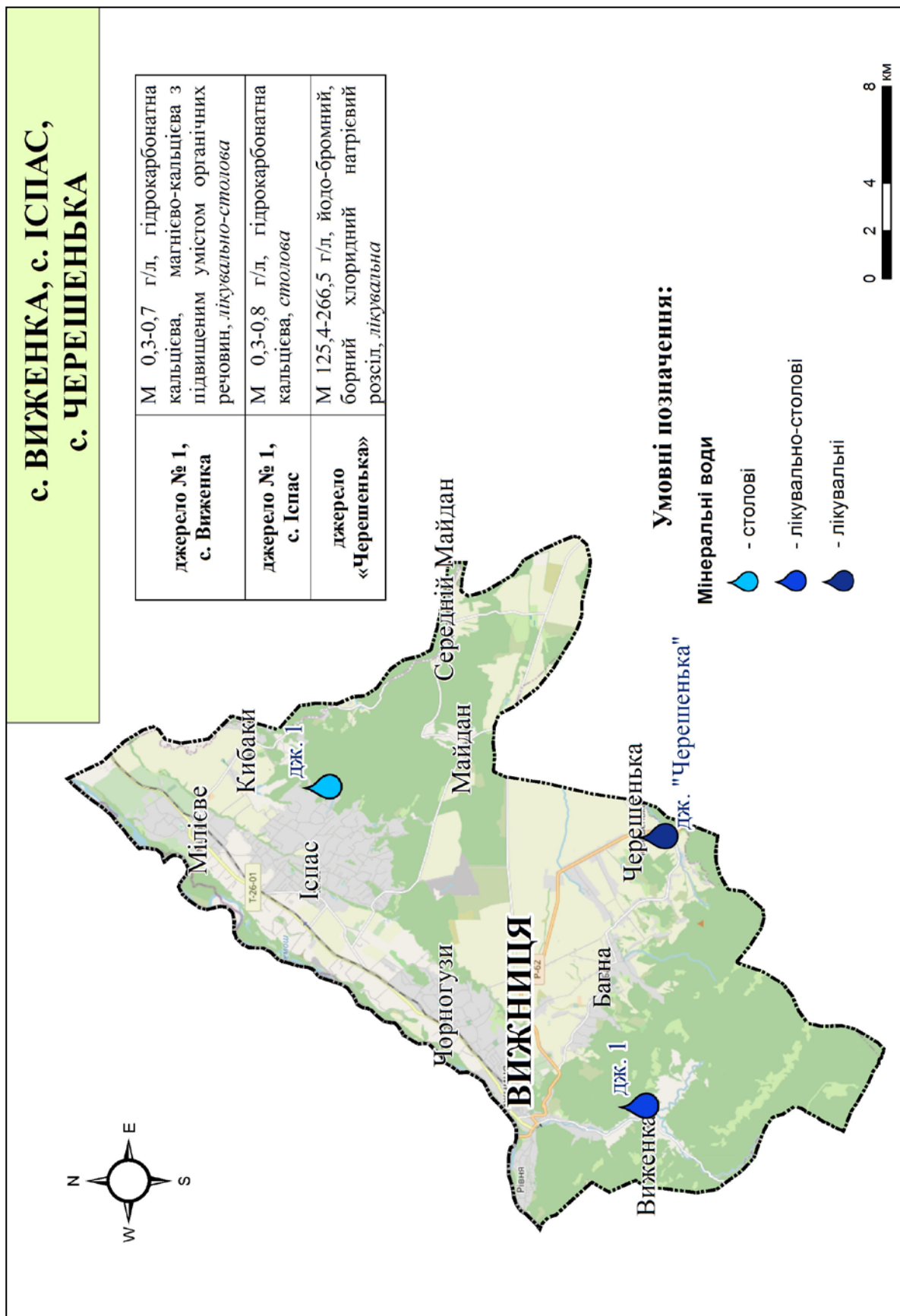

Рисунок 2.7 – Природні мінеральні води, розташовані на території с. Виженька, с. Іспас, с. Черешенька
Вижницької міської територіальної громади

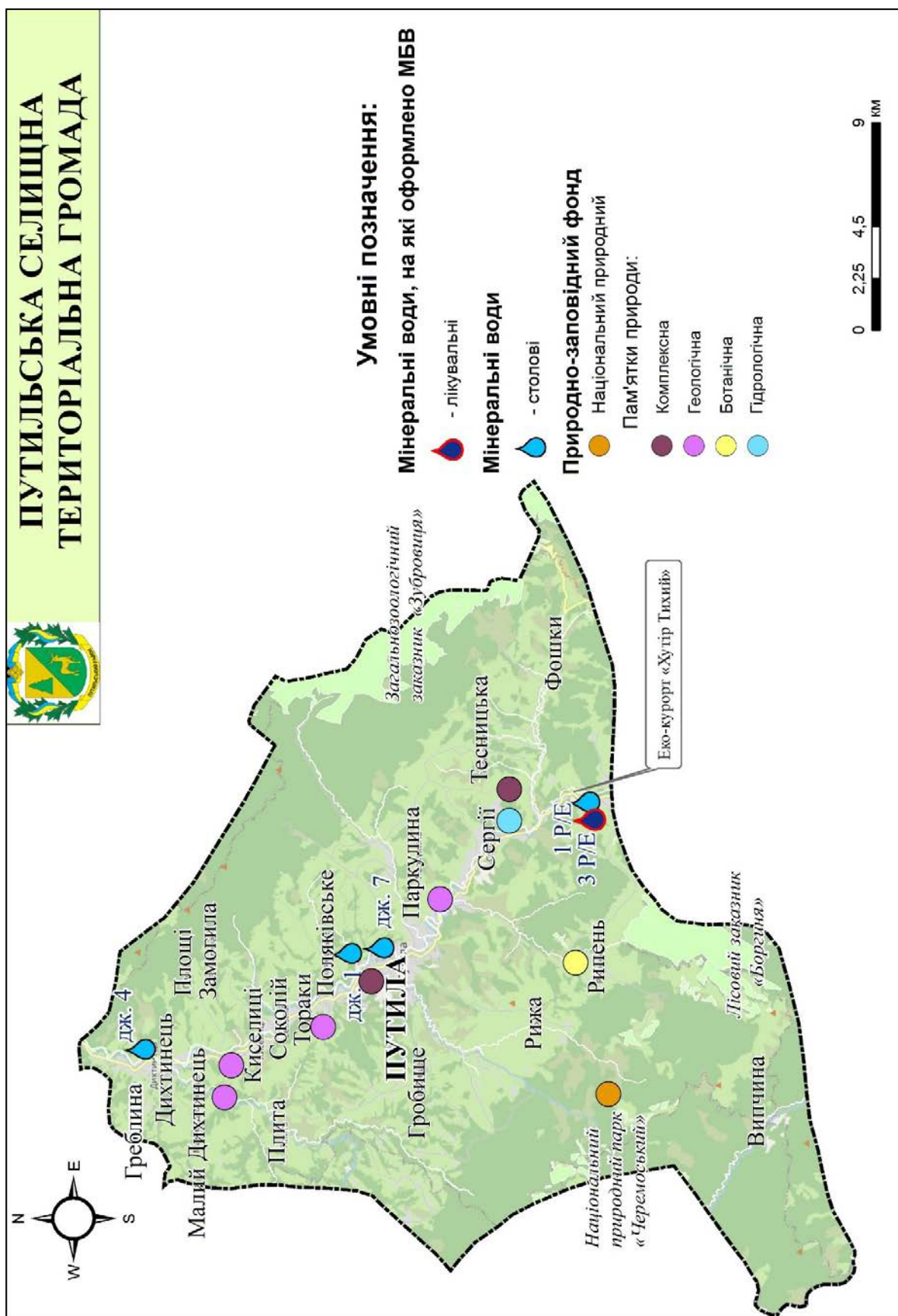

Рисунок 2.8 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-курортної сфери в
Путильській селищній територіальній громаді

Таблиця 2.5 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-курортної сфери в
Путильській селищній територіальній громаді

Адміністративний центр – смт. Путила (3,42 тис. осіб); населення громади – 11,32 тис. осіб; площа громади – 231,1 км ² ; населених пунктів у громаді – 18.					
Населений пункт	Природні лікувальні ресурси / мінеральні води	Природно-заповідний фонд	Історико-культурні об'єкти	Заклади розміщення	Санаторно-курортні та оздоровчі заклади
смт. Путила	джерело № 1, столова; внесена до ДСТУ 878-93 «Роса Карпат»; джерело № 7, столова.	Національний природний парк «Черемоський» (7117,5 га); «Білий Потік» - комплексна пам'ятка природи місцевого значення (5 га).	Входить до списку історичних міст і селищ України; Церква Св. Миколи (1885) - пам'ятка архітектури та містобудування національного значення; садиба-музей Ю. Федьковича – пам'ятка історії місцевого значення.	Садиба «Хижина гучула»; Садиба «Під скелею»; Садиба «Сімейний затишок»; Садиба «Під Соколією»	
с. Дихтинець	джерело № 4, столова; внесена до ДСТУ 878-93 «Полонинська».	«Дихтинська стінка» - геологічна пам'ятка природи місцевого значення (1 га)	Дмитрівська церква (1871) - пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення		
с. Сергії	Свр. № 3 Р/Е, лікувальна, МБВ № 540/1; 599; свр. № 1 Р/Е, столова;	Джерело «Сергії» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,5 га); «Сергіївська мінеральна» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,3 га); «Смереки на садібі Лук'яна Кобиліці» - комплексна пам'ятка природи місцевого значення (0,01 га)	Історико-архітектурний музей-садиба Лук'яна Кобиліці (1-а пол. XIX ст.) – пам'ятка історії місцевого значення	Villa «PARAISO-KARPATY»;	Еко-курорт «Хутір Тихий»; спеціалізується на лікуванні: дезадаптивних кліматичного синдрому; хронічних дерматозів; опікових травм.

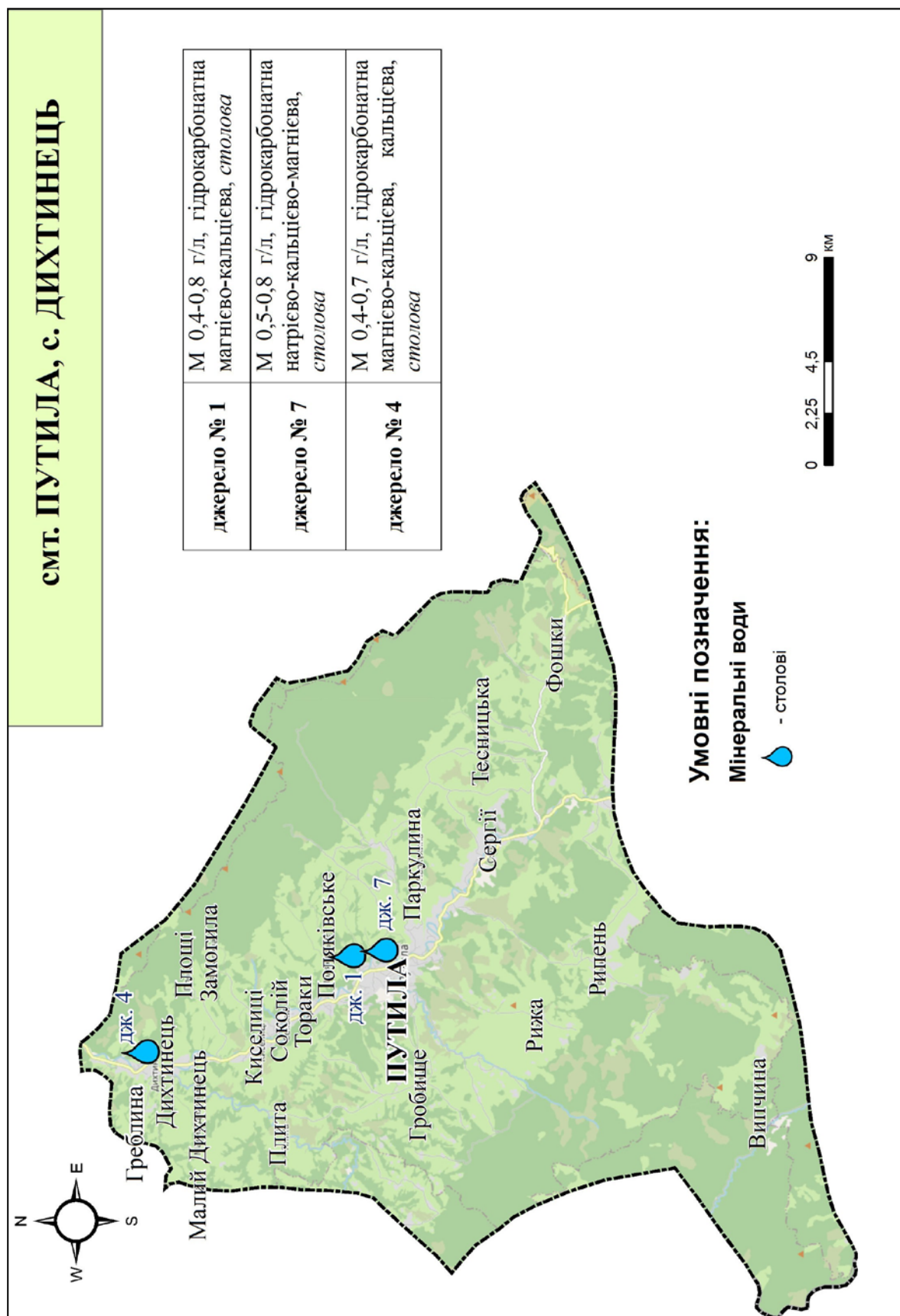

Рисунок 2.9 – Природні мінеральні води, розташовані на території с.мт. Путила, с. Дикхтинець
Путильської селищної територіальної громади

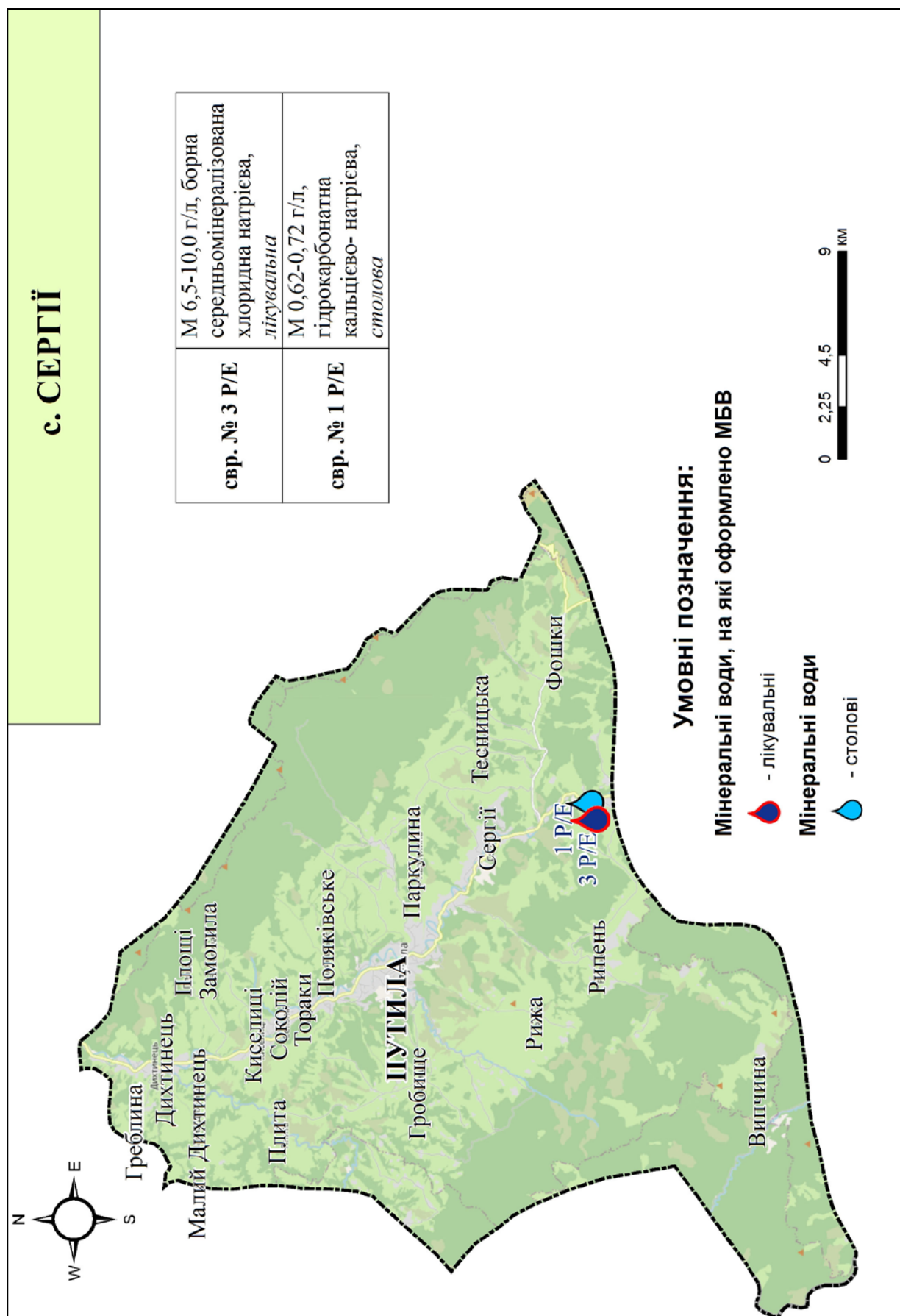

Рисунок 2.10 – Природні мінеральні води, розташовані на території с. Сергії Путильської селищної територіальної громади

2.2. КОМПЛЕКСНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ

Візитною карткою району є Дністер і його долина з унікальною пам'яткою природи – мальовничий каньйон зі стрімкими схилами та глибиною врізання від 60 до 130 м – одне із семи чудес природи України. Тут знаходяться відомі у всьому світі відслонення – «стінки», що містять у собі давні скам'янілі рештки флори і фауни, яким близько 50 мільйонів років. Вздовж Дністра розташовані численні печери; один із найбільших лабіринтів світу; унікальний природний об'єкт «Шишкові горби» – гряда вапнякових останців з висотами до 40 м, що мальовничо нависають над плесом Дністровського водосховища. Водосховище має сприятливі водно-кліматичні умови для літнього відпочинку, оздоровлення та рекреації.

Долиною річки Дністер, в межах якої розташовані території Кельменецької, Новодністровської, Рукшинської, Сокирянської та Хотинської територіальних громад, розвивається туристично-рекреаційна зона «Дністровський каньйон» з різними видами активного відпочинку: купально-пляжна рекреація, рибальство, водні, пішохідні та велосипедні екскурсії, спелеотуризм.

Властивості джерел природних лікувально-столових і столових вод свідчать про наявний бальнеологічний потенціал розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в районі та організації промислового фасування мінеральних вод.

На пагорбах Дністра серед мальовничих скель у нерукотворних печерах розташувався один з декількох на території України печерних монастирів – Свято-Миколаївський (заснований у XI – XII столітті). Численні пам'ятки різних історичних епох і етнічних культур, багата палітра культурних звичаїв і традицій є об'єктами на шляхах мальовничих маршрутів культурно-пізнавального та екологічного туризму.

Комплексний аналіз рекреаційно-оздоровчого потенціалу Дністровського району виявив наступне.

Бальнеологічні рекреаційні ресурси.

На території Дністровського району розвідано 22 (з 80 загалом по області) прояви природних мінеральних вод різного хімічного складу та мінералізації (рис. 2.11).

Прояви
природних
мінеральних
вод

22

11 – лікувально-столові

11 – столові

ДНІСТРОВСЬКИЙ РАЙОН

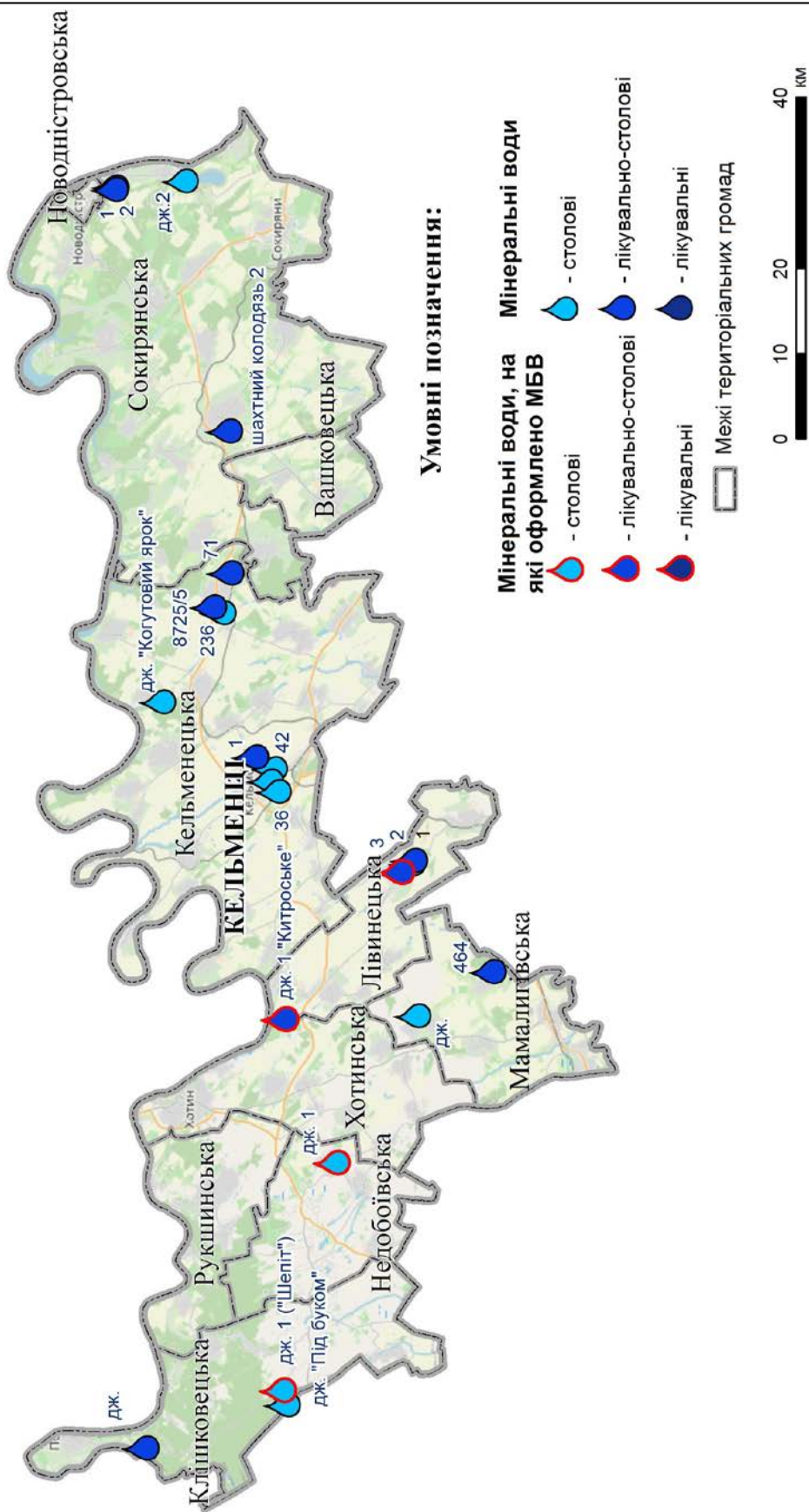
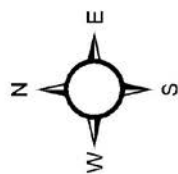

Рисунок 2.11 – Природні мінеральні води Дністровського району Чернівецької області

На території району розташовано **4** водопункти з природною мінеральною водою, що мають *медичний (бальнеологічний) висновок та внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України* (табл. 2.6, табл. 2.7).

Таблиця 2.6 – Природні мінеральні води Дністровського району, що внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів

Мінеральні води	Розташування	Загальна характеристика
Природні лікувально-столові	Лівинецька ТГ, с. Зелена	«Зеленчанка», свр. № 3, слабко-, маломінералізована сульфатно-гідрокарбонатна натрієва без специфічних компонентів та сполук, слабколужна-лужна, холодна.
	Лівинецька ТГ, с. Оселівка	«Китроська», дж. № 1, маломінералізована гідрокарбонатно-сульфатна, сульфатно-гідрокарбонатна магнієво-кальцієва, магнієво-натрієво-кальцієва, натрієво-магнієво-кальцієва, натрієво-кальцієва, нейтральна-слабколужна, холодна.
Природні столові	Клішківська ТГ, с. Шилівці	«Шилівчанка», дж. № 1 «Шепіт», слабкомінералізована гідрокарбонатна кальцієва без специфічних компонентів та властивостей, нейтральна, холодна.
	Недобоївська ТГ, с. Долиняни	«Хотинська», дж. № 1, слабкомінералізована гідрокарбонатна магнієво-кальцієва без специфічних компонентів та властивостей, нейтральна, холодна.

18 проявів природних мінеральних вод, відомості про які є за прогнозними даними результатів геологічної розвідки та фізико-хімічного аналізу:

- 9 – природні лікувально-столові води (3 – Кельменецька ТГ; 3 – Сокирянська ТГ; по 1 – Клішківська ТГ, Лівинецька ТГ, Мамалигівська ТГ);
- 9 – природні столові води (5 – Кельменецька ТГ; по 1 – Клішківська ТГ, Лівинецька ТГ, Мамалигівська ТГ, Сокирянська ТГ).

Вищенаведені дані свідчать про наявний бальнеологічний потенціал розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Кельменецькій, Лівинецькій та Сокирянській територіальних громадах, враховуючи також й туристичний потенціал різноманітних ландшафтних, історико-культурних, рекреаційних ресурсів на даних територіях.

Рекреаційно значимим видом природних лікувальних ресурсів Дністровського району є природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними та ландшафтними умовами. Домінантною складовою рекреаційно-оздоровчого потенціалу Дністровського району є об'єкти ПЗФ, що класифікуються як ландшафтні рекреаційні ресурси.

Ландшафтні рекреаційні ресурси

На території Дністровського району Чернівецької області розташовано **60** об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких **6** загальнодержавного значення:

- 1 національний природний парк «Хотинський»;
- 1 заказник;
- 4 пам'ятки природи.

Таблиця 2.7 – Медична (бальнеологічна) характеристика природних мінеральних вод Дністровського району, що внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України

ПРИРОДНІ ЛІКУВАЛЬНО-СТОЛОВІ ВОДИ	
Лівинецька ТГ, с. Зелена	«Зеленчанка». Свердловина свр. № 3 каптує підземні води Зеленецького родовища, яке знаходиться на території с. Зелена. Свердловину пробурено глибиною 160,0 м. Дебіт складає 172,8 м ³ /доб при зниженні 4,1 м. За фізико-хімічним складом води слабко-маломінералізовані сульфатно-гідрокарбонатні натрієві без специфічних компонентів та сполук, слабколузжні-лузжні (рН 7,25-8,60), холодні (12,0-14,0 °С). Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 448 від 30.09.2014 р. підземні води свр. № 3 можуть використовуватись для промислового фасування як мінеральна лікувально-столова вода під назвою «Зеленчанка». Мінеральна лікувально-столова вода «Зеленчанка» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови». Рекомендовано для внутрішнього застосування при різних функціональних розладах травлення.
Лівинецька ТГ, с. Оселівка	«Китроська». Ділянка водозабору підземних вод дж. № 1 «Китроське» розташована 2,0 км на захід від с. Оселівка. Джерело № 1 «Китроське» низхідного типу, постійно діюче, дебіт якого коливається в межах 345,6-604,8 м ³ /доб. За фізико-хімічним складом води маломінералізовані гідрокарбонатно-сульфатні, сульфатно-гідрокарбонатні магнієво-кальцієві, натрієво-магнієво-кальцієві, натрієво-кальцієві, нейтральні-слабколузжні (рН 6,9-7,9), холодні (8,0-13,0 °С). Згідно медичних (бальнеологічних) висновків № 269 від 20.11.2009 р. та № 368 від 05.04.2012 р. вода джерела № 1 може використовуватись для промислового фасування як мінеральна лікувально-столова вода «Китроська» та для питного лікування у санаторно-курортній сфері. Воду рекомендовано вживати при ожирінні та діабеті. «Китроська» чинить вплив регулюючий вплив на стан основних органів функціональної системи детоксикації організму – печінку, шлунково-кишковий тракт, нирки, тому показана при гепатитах (з мінімальними запальними процесами в печінці), циститах та гастритах. Згідно розроблених показань воду рекомендовано при отруєннях, у тому числі й важкими металами.
ПРИРОДНІ СТОЛОВІ ВОДИ	
Клішківецька ТГ, с. Шилівці	«Шилівчанка». Ділянка водозабору підземних вод джерела № 1 «Шепіт» розташована на північній околиці с. Шилівці, на лівому вододільному схилі р. Рингач. Вихід підземних вод низхідного джерела, що каптує нижньосарматський водонесний горизонт, відбувається з делювіальних відкладів пониження яру. Дебіт складає 88,4 м ³ /доб. Підземні води джерела № 1 охарактеризовані як слабкомінералізовані гідрокарбонатні кальцієві без специфічних компонентів та властивостей, нейтральні (рН 7,1-7,2), холодні (8,0-11,0 °С). Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 467 від 26.05.2015 р. підземні води дж. № 1 можуть використовуватись для промислового фасування як мінеральна природна столова вода «Шилівчанка». Мінеральна природна столова вода «Шилівчанка» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови»
Недобоївська ТГ, с. Долиняни	«Хотинська». Джерело № 1, яким виводяться підземні води з вапняків вівчинецької світи нижньосарматського водоносного горизонту, розташоване в 2-х км на північний схід від с. Долиняни. В геоморфологічному відношенні ділянка водозабору належить до Прут-Дністровського межиріччя. Виток джерела знаходиться в верхів'ї правого притоку р. Сталінешти (лівий приток р. Прут). Абсолютна відмітка витoku 250,0 м. Дебіт джерела становить 86,4 м ³ /доб. За фізико-хімічним складом води охарактеризовано як слабкомінералізовані гідрокарбонатні магнієво-кальцієві без специфічних компонентів та властивостей, нейтральні, холодні. Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 4/2 від 06.02.2004 р. підземні води дж. № 1 с. Долиняни Хотинського району Чернівецької області можуть використовуватись для промислового фасування як мінеральна природна столова вода «Хотинська».

Серед об'єктів ПЗФ місцевого значення:

- 5 заповідних урочищ;
- 16 заказників (10 ландшафтні, 1 лісовий, 4 іхтіологічні; 1 орнітологічний);
- 28 пам'яток природи (9 – геологічні, 10 – гідрологічні, 8 – ботанічні, 1 – комплексна);
- 1 дендрологічний парк місцевого значення;
- 4 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Природно-
заповідний
фонд України

60 об'єктів ПЗФ

6 – загальнодержавного
значення

Окрім унікальних об'єктів природно-заповідного фонду, що є популярними рекреаційними зонами та об'єктами екологічного / зеленого туризму, ландшафтні рекреаційні ресурси на території Дністровського району характеризується мальовничістю пейзажного розмаїття та природних панорам. Ландшафтна структура району дуже різноманітна. На загальному рівнинному фоні піднімається Хотинська височина, найвищий її масив досягає висоти 515 м (г. Берда). На захід від цієї височини знаходиться Заставнівська частина Прут-Дністровського вододілу, з численними карстовими западинами. В Кельменецькій частині рівнини піднімаються товтрові горби. Типовий вигляд Дністровського каньйону – круті скелясті або заліснені береги, дика і неторкана природа, мальовничі острови. Потоки джерел в деяких місцях зриваються з кручі просто в річку, перетворюючись у живописні водоспади. Окремі частини скал нагадують швейцарський сир, весь у «дірках» від виходів печер і гротів. Скельні відслонення на Дністрі, так звані «стінки» – пам'ятки природи, подібних до яких у світі практично немає. Вражає химерний вигляд з рівня річкового плеса понад десятка карстових печер і гротів, які знаходяться у вапняках. Невеликі водоспади – «дівочі сльози», що збігають по зарослих густими мохами скелях, являють собою унікальне видовище.

У навколишніх селах зустрічаються пам'ятки культури різних народів, що в давнину населяли долину Дністра (церкви, костели, монастирі, палаци, руїни замків і фортець), зокрема печери, деякі з них служили монахам скельних монастирів.

Культурно-історичні рекреаційні ресурси

На території Дністровського району розташовано **61 пам'ятка архітектури та містобудування**, з яких **2 національного значення**:

- Комплекс споруд фортеці (Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця», XIII-XVIII ст.);

- Дмитрівська церква (1794) і дзвіниця (Сокирянська ТГ, с. Білоусівка).

110 пам'яток археології, серед яких 5 національного значення:

- 4 - Земляне укріплення «Траянів вал» - IX ст. до н.е.-IV ст., урочище Вали (Кельменецька ТГ, с. Ворониця); урочища Траянів Вал (Кельменецька ТГ, с. Грушівці та с. Макарівка); між м. Хотин та с. Анадоли;

- 1 - Городище «Турецький шанець» - IX-XIII ст.н.е, урочище Баба (Кельменецька ТГ, с. Ленківці).

**Пам'ятки
архітектури та
містобудування**

**61 пам'ятка
2 – національного
значення**

Сучасний стан розвитку рекреаційної інфраструктури

Для надання комплексу туристичних послуг з відпочинку, рекреації та оздоровлення на території Дністровського району знаходиться 33 заклади розміщення (13 садиби, 20 готелі і комплекси).

Комплексний аналіз рекреаційних ресурсів Дністровського району свідчить про наявний ресурсний потенціал розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Кельменецькій (рис. 2.12, табл. 2.8), Лівинецькій (рис. 2.15, табл. 2.9) та Сокирянській (рис. 2.17, табл. 2.10) територіальних громадах, враховуючи бальнеологічні властивості сукупності природних лікувально-столових мінеральних вод й оздоровчі клімато-терапевтичні властивості різноманітних ландшафтних комплексів.

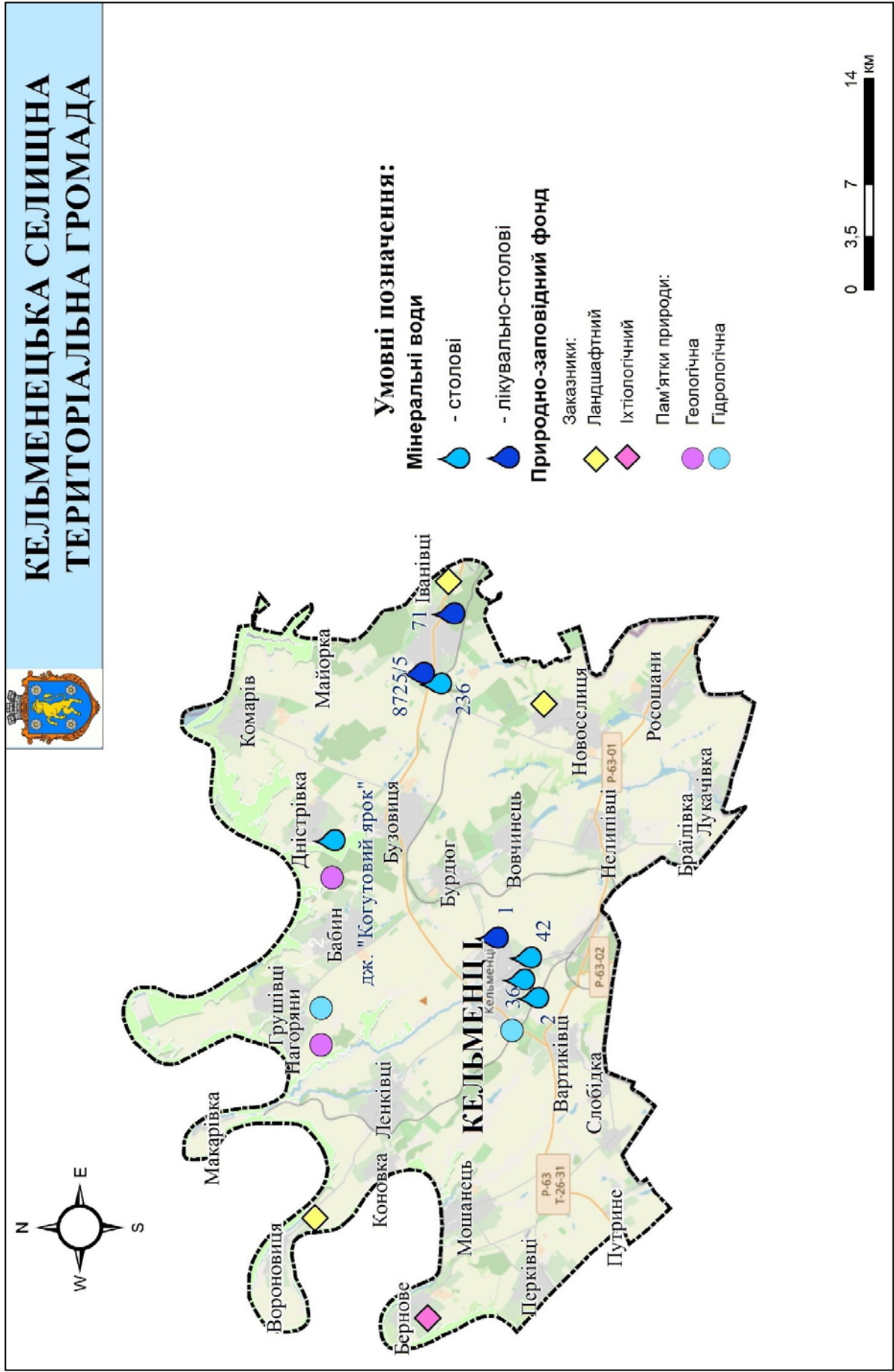
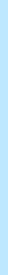

Рисунок 2.12 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Кельменецькій селищній територіальній громаді

Таблиця 2.8 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Кельменецькій селищній територіальній громаді

Адміністративний центр – смт. Кельменці (7,14 тис. осіб); населення громади – 32,43 тис. осіб; населених пунктів у громаді – 26.				
Населений пункт	Природні лікувальні ресурси / площа	Природно-заповідний фонд	Історико-культурні об'єкти	Заклади розміщення
сmt. Кельменці	свр. № 36, столова; свр. № 42, столова; свр. № 2, столова, внесена до ДСТУ 878-93 «Ларгівська»; свр. № 1, лікувально-столова, внесена до ДСТУ 878-93 «Кельменецька».	«Кельменецька мінеральна» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,3 га)	Святомихайлівська церква (1892); Курганні могиляники (3 шт.), урочище Могила (I тис. до н.е.) – пам'ятка археології місцевого значення; Група курганів, урочище Могилки (II тис. до н.е.) – пам'ятка археології місцевого значення.	Міні-готель на автостанції; Готель «Фортуна», Готель «Дінстер»
с. Дністрівка	джерело «Когутівий Яр», столова		Комплекс споруд церкви та дзвіниці Покрови Святої Богородиці (1894) - пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Залишки печер Бакотського скельного монастиря (XII-XIII ст.).	База-стоянка маломірних суден «Маяк»
с. Іванівці	свр. № 236, столова; свр. № 71, лікувально-столова, внесена до ДСТУ 878-93 «Фартінг»; свр. № 8725/5, лікувально-столова, внесена до ДСТУ 878-93 «Прозориста».	«Поливанив яр» - ландшафтний заказник місцевого значення (411 га)	Церква Олександра Невського (1860) - пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Місцезнаходження ранньозалізної доби VI ст. до н.е., в лісі - пам'ятка археології місцевого значення.	

с.мт. КЕЉМЕНЦІ

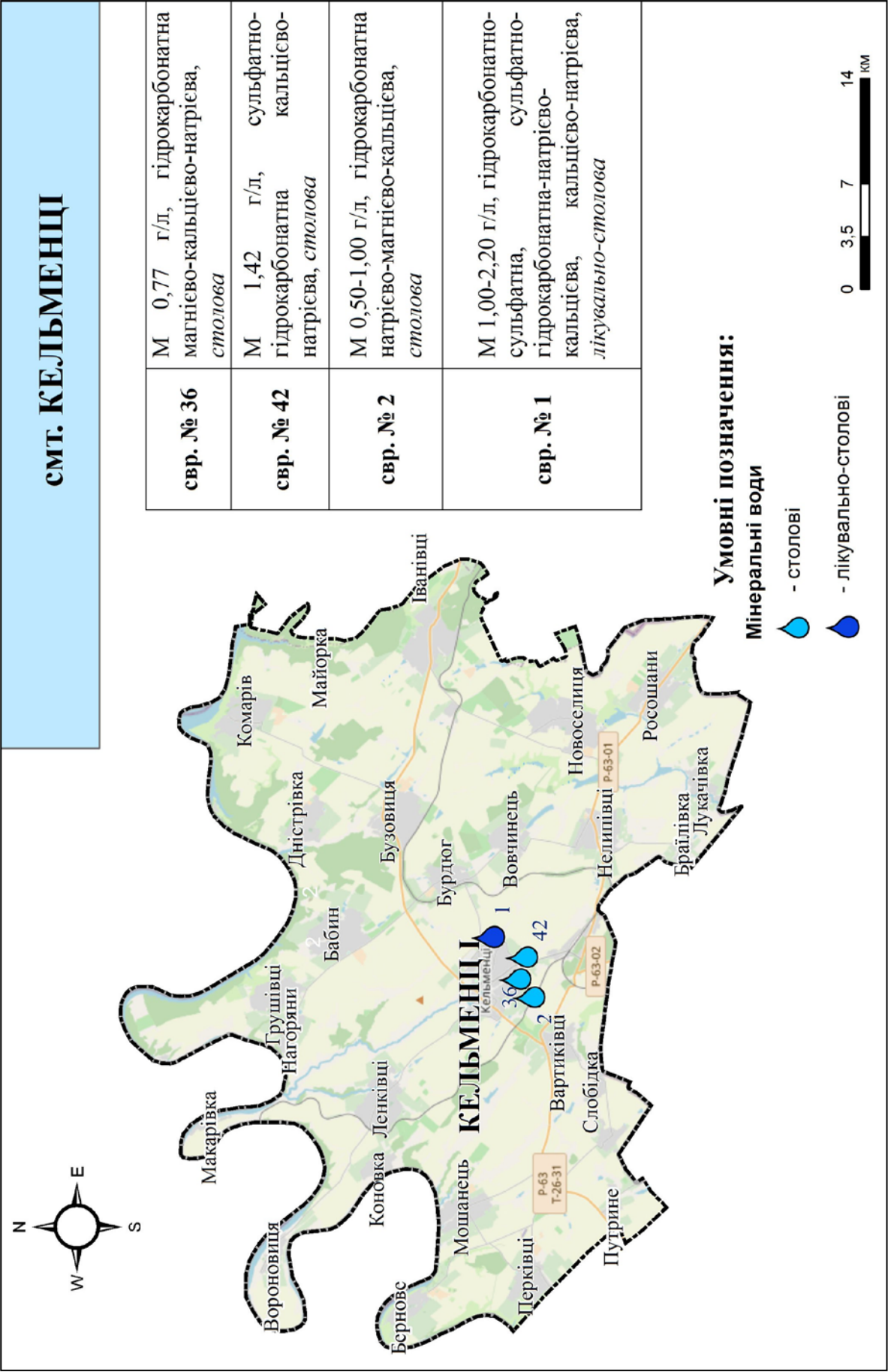

Рисунок 2.13– Природні мінеральні води, розташовані на території смт. Кельменці
Кельменецької селищної територіальної громади

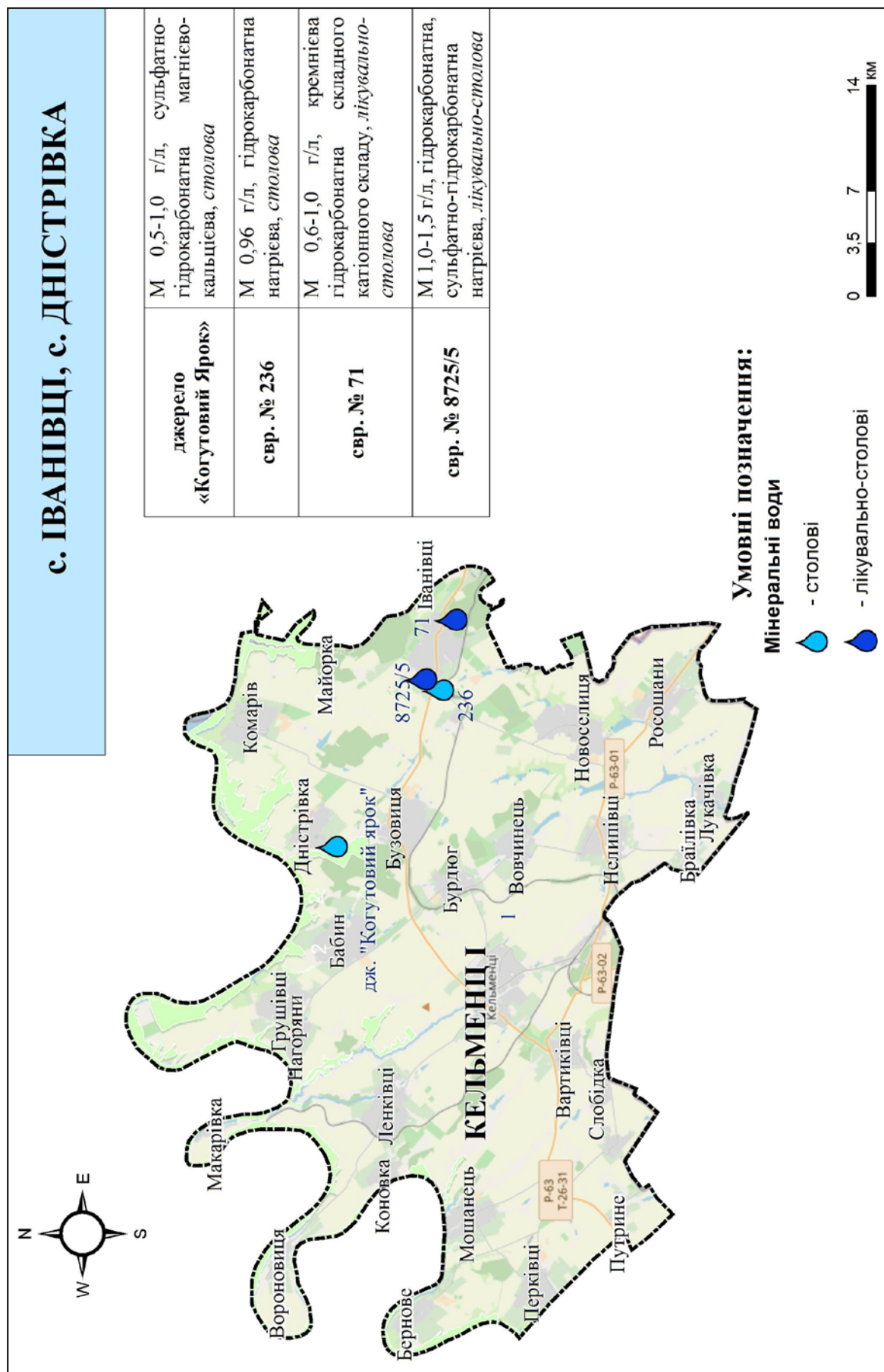

Рисунок 2.14 – Природні мінеральні води, розташовані на території с. Дністрівка, с. Іванівці Кельменецької селищної територіальної громади

ЛІВИНЕЦЬКА СІЛЬСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

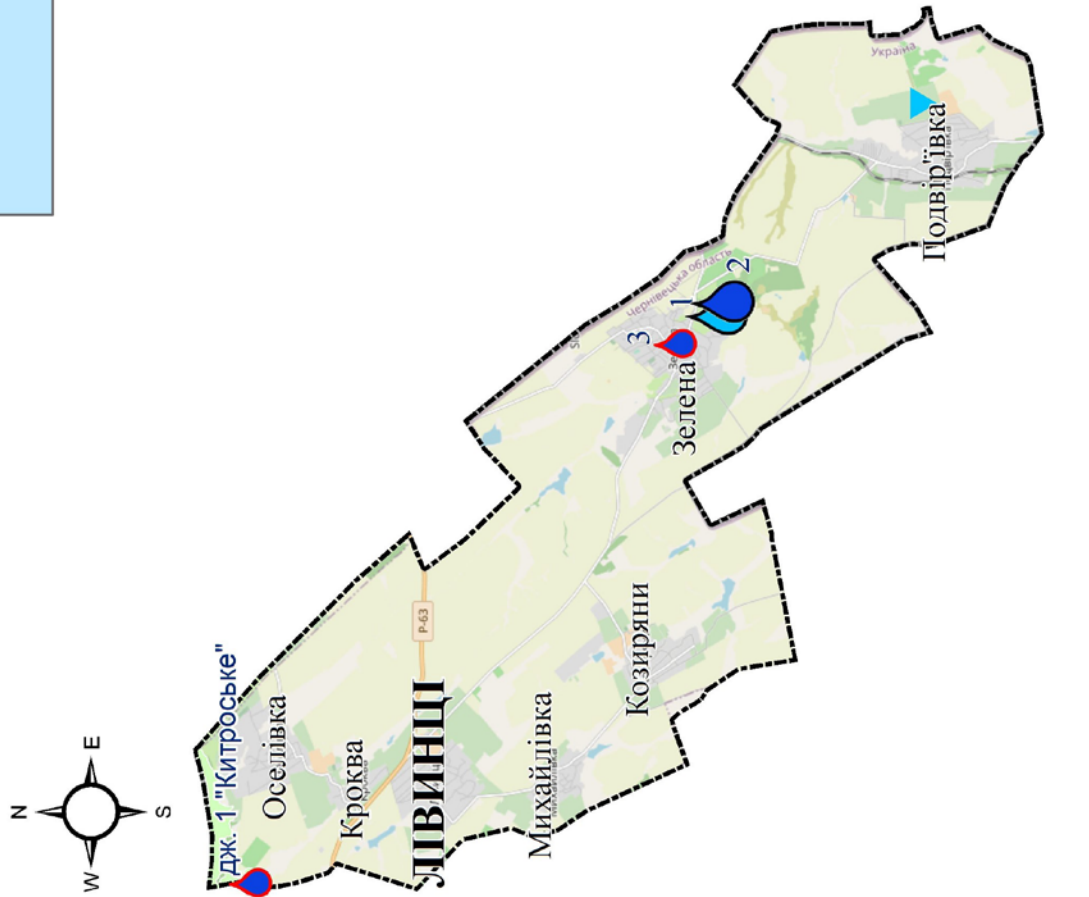

Рисунок 2.15 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Лівинецькій сільській територіальній громаді

Таблиця 2.9 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в
Лівинецькій сільській територіальній громаді

Адміністративний центр – с. Лівинці (1,15 тис. осіб); населення громади – 6,77 тис. осіб; площа громади – 130,7 км ² ; населених пунктів у громаді – 7.		
Населений пункт	Природні мінеральні води	Історико-культурні об'єкти
с. Зелена	свр. № 3 , лікувально-столова, МБВ № 448, внесена до ДСТУ 878-93 «Зеленчанка»; свр. № 1 , столова; свр. № 2 , лікувально-столова.	Церква Успіння Пресвятої Богородиці (1879) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Курган, урочище За лісом (II тис. до н. е.) – пам'ятка археології місцевого значення.
с. Оселівка	дж. № 1 , лікувально-столова, МБВ № 269, 368; внесена до ДСТУ 878-93 «Китроська»	Могильник черняхівської культури, урочище Гора (III – IV ст. н.е.) – пам'ятка археології місцевого значення; Поселення черняхівської культури, на першій надлуговій терасі р. Дністер (II – V ст. н. е.) – пам'ятка археології місцевого значення.

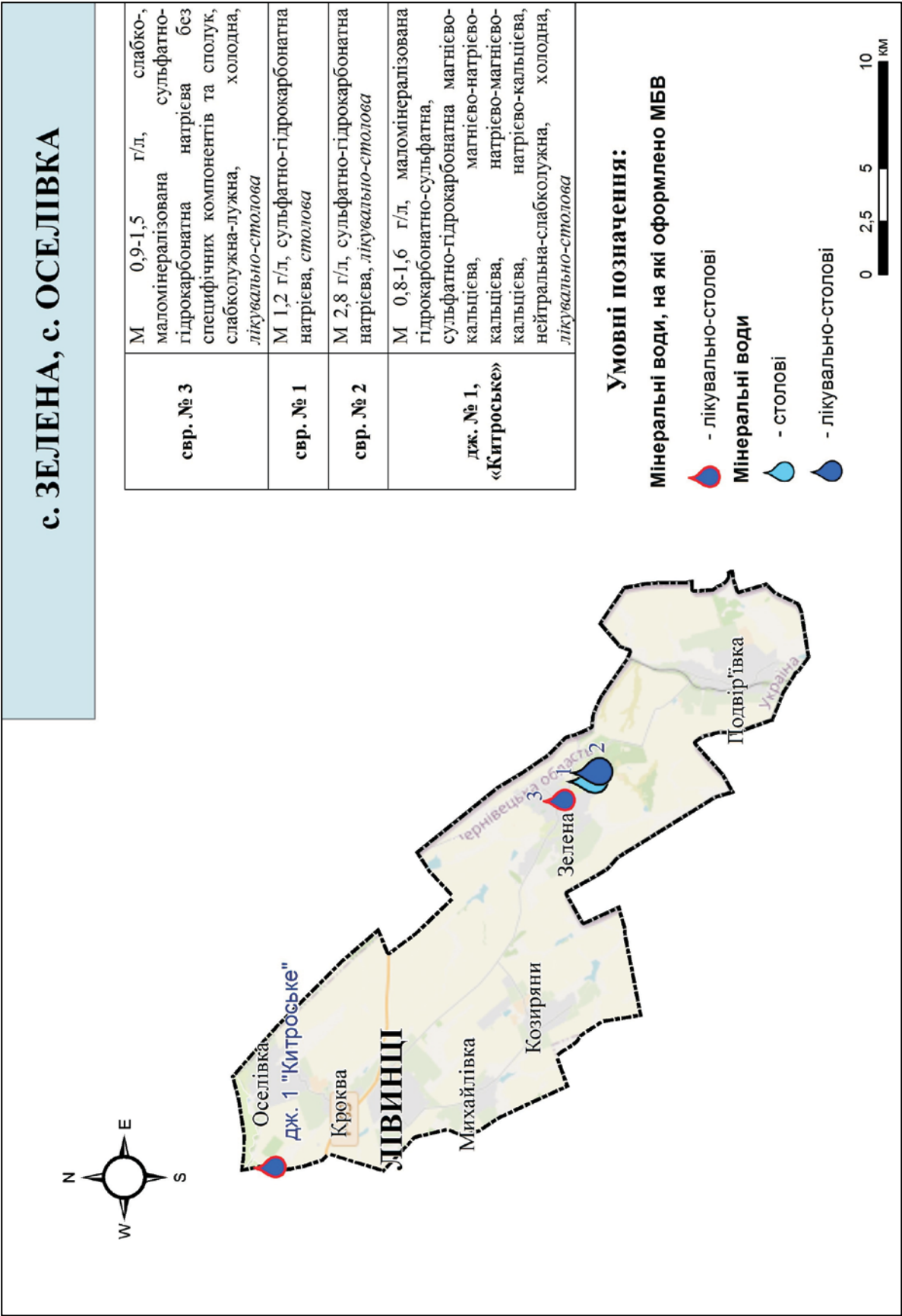

Рисунок 2.16 – Природні мінеральні води, розташовані на території с. Зелена, с. Оселівка
Лівинецької сільської територіальної громади

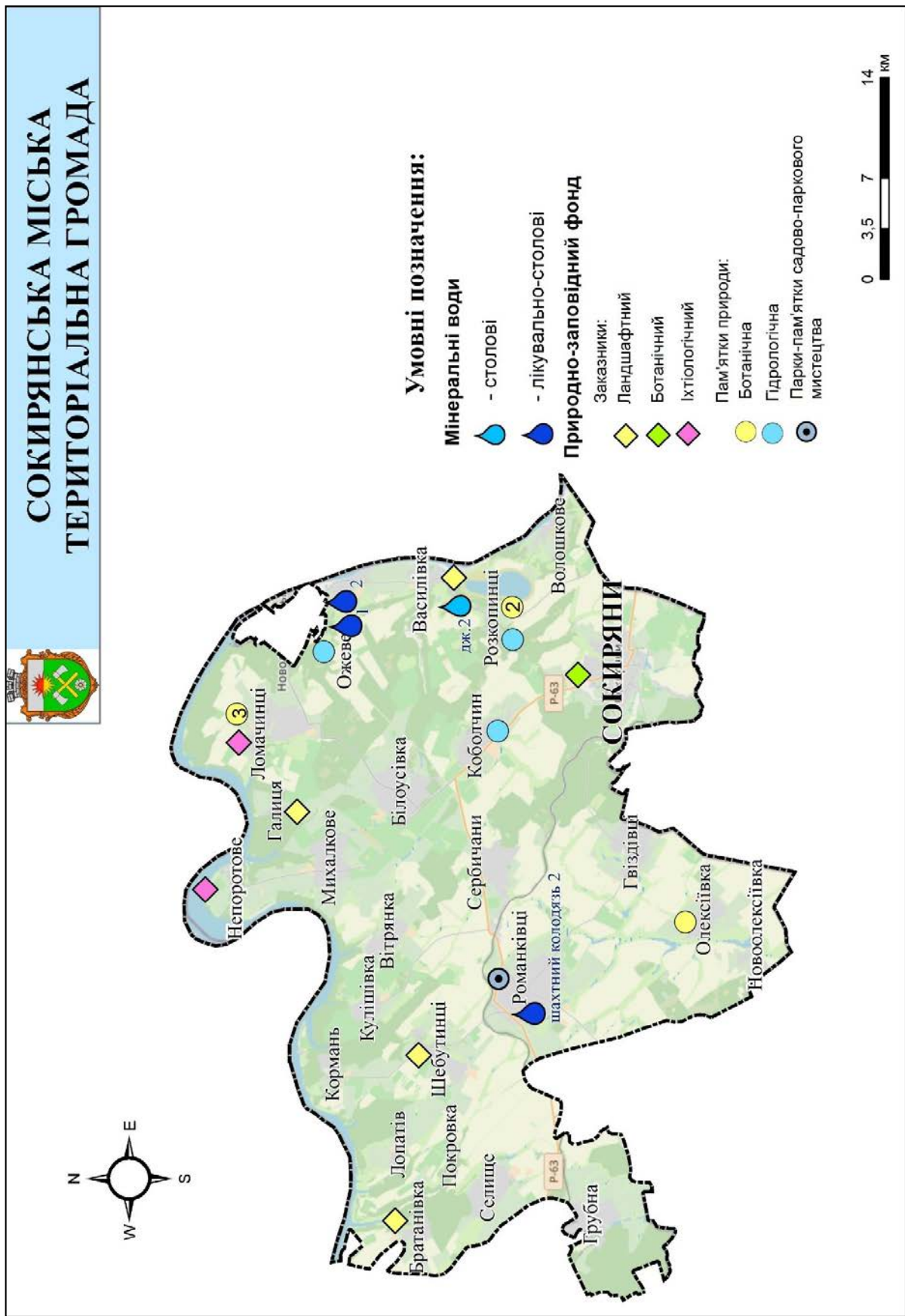

Рисунок 2.17 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Сокирянській міській територіальній громаді

Таблиця 2.10 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Сокирянській міській територіальній громаді

Адміністративний центр – м. Сокиряни (8,75 тис. осіб); населення громади – 37,00 тис. осіб; площа громади – 556,9 км ² ; населених пунктів у громаді – 25.				
Населений пункт	Природні лікувальні ресурси / мінеральні води	Природно-заповідний фонд	Історико-культурні об'єкти	
с. Василівка	джерело № 2, столова., внесена до ДСТУ 878-93 «Сокирянська».	«Василівський яр» - ландшафтний заказник місцевого значення (525 га)	Курган ранньозалізної доби, урочище Долина (I тис. до н.е.) - пам'ятка археології місцевого значення.	
с. Ожеве	свр. № 1, лікувально-столова «Ожевська»; свр. № 2, лікувально-столова.	«Ожевська мінеральна» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,5 га)		
с. Романківці	шахтний колодязь, лікувально-столова «Романківчанка»	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення «Романківський» (8,1 га)	Михайлівська церква (1894) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Поселення трипільської, західноподільської скіфської культур, культури типу Луки-Райковецької і давньоруської культури, урочище Карликів (IV-III тис. до н.е.; VI-V ст. до н.е.; VIII-IX ст.н.е.; XII –XVII ст.н.е.) – пам'ятка археології місцевого значення. Поселення трипільської, західноподільської скіфської і черняхівської культур, урочище Став (IV-III тис. до н.е.; VI-V ст. до н.е.; III – IV ст. н.е.) – пам'ятка археології місцевого значення.	

с. ВАСИЛІВКА, с. РОМАНКІВЦІ

Умовні позначення:

Мінеральні води

- - столові
- - лікувально-столові

джерело № 2	М 0,3 – 0,9 г/л, гідрокарбонатна складного катіонного складу, <i>столова</i>
шахтний колодязь № 2	М 1,0-1,7 г/л, гідрокарбонатна сульфатно-гідрокарбонатна магнієво-кальцієва, <i>лікувально-столова</i>

мінеральні води, розташовані на території с. Василівка, с. Романківці Сокирянської міської територіальної громади

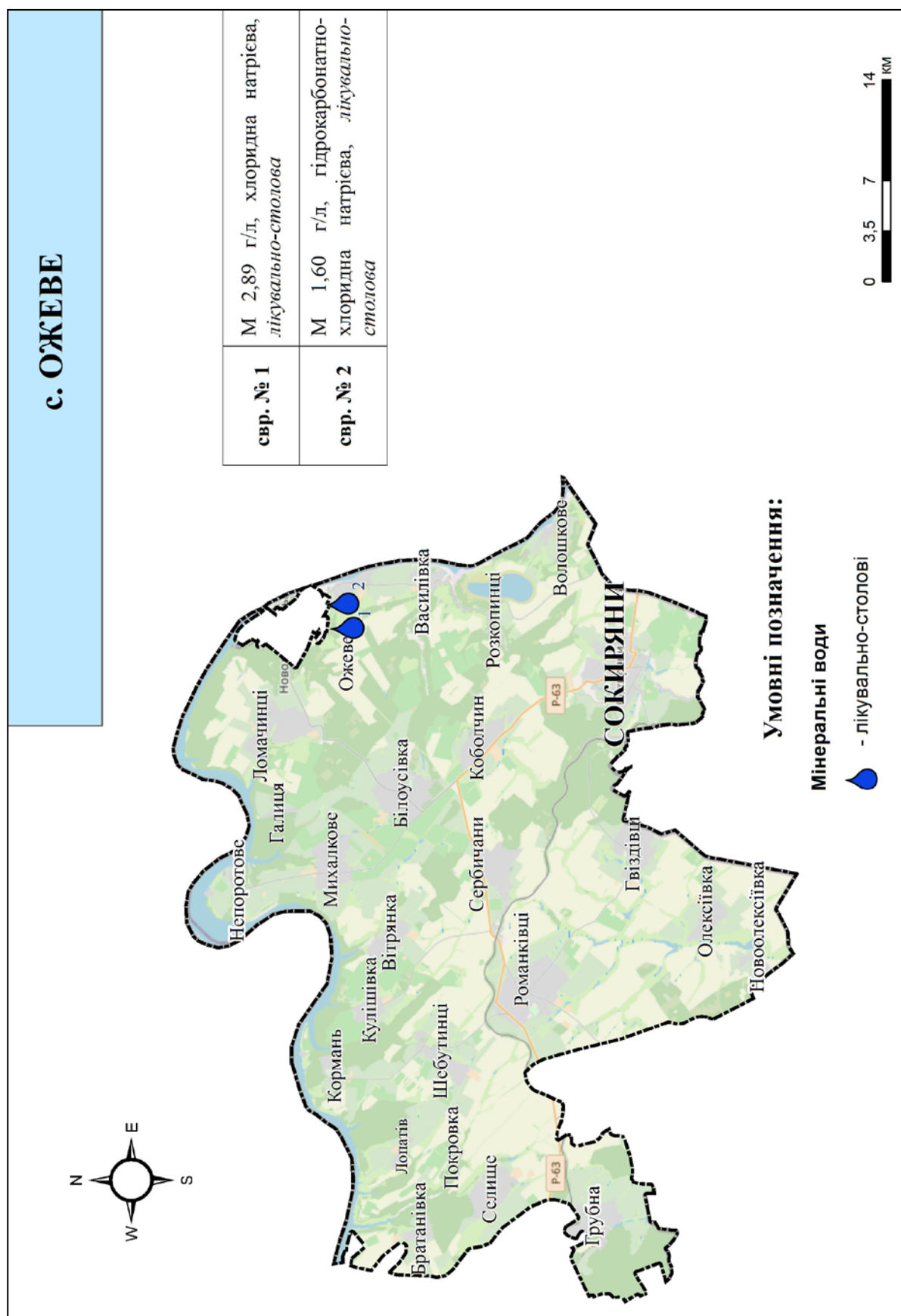

Рисунок 2.19 – Природні мінеральні води, розташовані на території с. Ожеве Сокирянської міської територіальної громади

2.3. КОМПЛЕКСНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО РАЙОНУ

Візитною карткою району є столиця Буковини – Чернівці – центр пізнавального туризму та зона заміської рекреації, що спеціалізується на активному відпочинку на лоні природи (прогулянково-споглядальна, купально-пляжна та гірськолижна рекреація, різноманітні розваги та ін.). Місто Чернівці має фокусне положення в регіоні, а тому слугує транспортним вузлом і відправною точкою у заміських екскурсіях по Чернівецькій області. Туристичний потенціал міста зумовлений, насамперед, наявністю великої кількості пам'яток містобудування різних архітектурних стилів (класицизм, запізнений класицизм, неоренесанс, необароко, віденська сецесія, ар-деко та конструктивізм) і багатою культурною спадщиною.

Чернівці по праву вважаються архітектурною перлиною України. На державному обліку в історичній частині столиці Буковини знаходиться 706 пам'яток архітектури, 20 з яких загальнонаціонального значення та одна пам'ятка ЮНЕСКО. Історична забудова старого міста – це цілісний, майже недоторканий ансамбль XIX – початку XX століть, що сформувався в Австро-Угорський період історії Буковини. Центральна частина міста загальною площею 226 га має статус заповідної території¹.

Зона заміської рекреації розрахована на відпочинок і оздоровлення насамперед чернівчан. Проте її досить розвинута матеріально-технічна база, потенціал бальнеологічних і ландшафтних рекреаційних ресурсів може бути використаний для розвитку активного, оздоровчого і зеленого туризму.

На правому березі річки Прут розташована Герцаївська територіальна громада, яка славиться стародавніми церквами, а також Банченським Святовознесенським чоловічим монастирем, який був побудований у 1993 році. У с. Хряцька розташована свердловина унікальної мінеральної води – природної лікувальної йодної хлоридної натрієвої з підвищеним умістом ортоборної кислоти, яка за бальнеологічними (медичними) властивостями придатна для використання в санаторно-курортній галузі для зовнішнього застосування при лікуванні широкого спектру захворювань.

На території Чудейської територіальної громади розташоване Буденецьке родовище підземних мінеральних вод, в межах якого знаходиться чотири свердловини з лікувально-столовою та столовою мінеральною водою. У с. Щербинці Ванчикувської територіальної громади є джерело сірководневої лікувальної мінеральної води, придатної для використання в санаторно-курортній галузі.

Пам'ятками дерев'яної архітектури насичена територія Глибоцької територіальної громади – тут зосереджені найбільш давні храми хатнього типу. Одна із найстаріших територій у Чернівецькій області – Кіцманщина. Історія району сягає в сиву давнину. Тут знайдені пам'ятки культури землеробських племен Трипільської культури IV-III тисячоліття до н.е., пам'ятки культури бронзового періоду II тисячоліття до н.е., а також досить поширені пам'ятки ранньозалізного віку. На території с. Мамаївці виявлено 20 археологічних пам'яток. Найдавніший храм Буковини «Вознесенська церква» знаходиться в с. Лужани.

Культурно-етнографічна спадщина Чернівецького району, наявність унікальних архітектурних пам'яток, джерел природної мінеральної води та значної кількості об'єктів ПЗФ є значним потенціалом розвитку рекреаційно-оздоровчої галузі в регіоні.

¹ Король О. Регіональний розвиток туризму в Чернівецькій області // Наукові записки. Рекреаційна географія і туризм. 2017. № 1. С. 100-109.

Комплексний аналіз рекреаційно-оздоровчого потенціалу Чернівецького району виявив наступне.

Бальнеологічні рекреаційні ресурси.

На території Чернівецького району розвідано **28** (з 80 загалом по області) проявів природних мінеральних вод різного хімічного складу та мінералізації (рис. 2.20).

На території району розташовано **3** водопункти з природною мінеральною водою, що мають медичний (бальнеологічний) висновок та внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України (табл. 2.11, 2.12).

Таблиця 2.11 – Природні мінеральні води Чернівецького району, що внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів

Мінеральні води	Розташування	Загальна характеристика
Природні лікувально-столові	Чудейська ТГ, с. Буденець	«Буковинська», свр. № 3 М, маломінералізована гідрокарбонатна натрієва без специфічних компонентів та властивостей, слабколужна-лужна, холодна.
Природні столові	Веренчанська ТГ, с. Бабин	«Буковинська росинка», дж. № 2, слабкомінералізована гідрокарбонатно-сульфатна кальцієва, магнієво-кальцієва без специфічних компонентів та властивостей, нейтральна-слабколужна, холодна.
	Кадубовецька ТГ, с. Хрещатик	«Хрещатик», дж. № 1, слабкомінералізована сульфатно-гідрокарбонатна, гідрокарбонатно-сульфатна магнієво-кальцієва без специфічних компонентів та властивостей, слабколужна, холодна.

25 проявів природних мінеральних вод, відомості про які є за прогнозними даними результатів геологічної розвідки та фізико-хімічного аналізу:

- 3 – природні лікувальні води (по 1 – Ванчиковецька ТГ, Герцаївська ТГ, Сторожинецька ТГ);
- 11 – природні лікувально-столові води (3 – Чудейська ТГ, 2 – Веренчанська ТГ, по 1 – Великокучурівська ТГ, Вікнянська ТГ, Волоківська ТГ, Кіцманська ТГ, Мамаївська ТГ, Чернівецька ТГ);
- 11 – природні столові води (3 – Кіцманська ТГ, 2 – Глибоцька ТГ, по 1 – Ванчиковецька ТГ, Вікнянська ТГ, Мамаївська ТГ, Новоселицька ТГ, Чернівецька ТГ, Чудейська ТГ).

Прояви
природних
мінеральних
вод

28

3 – лікувальні

12 – лікувально-столові

13 – столові

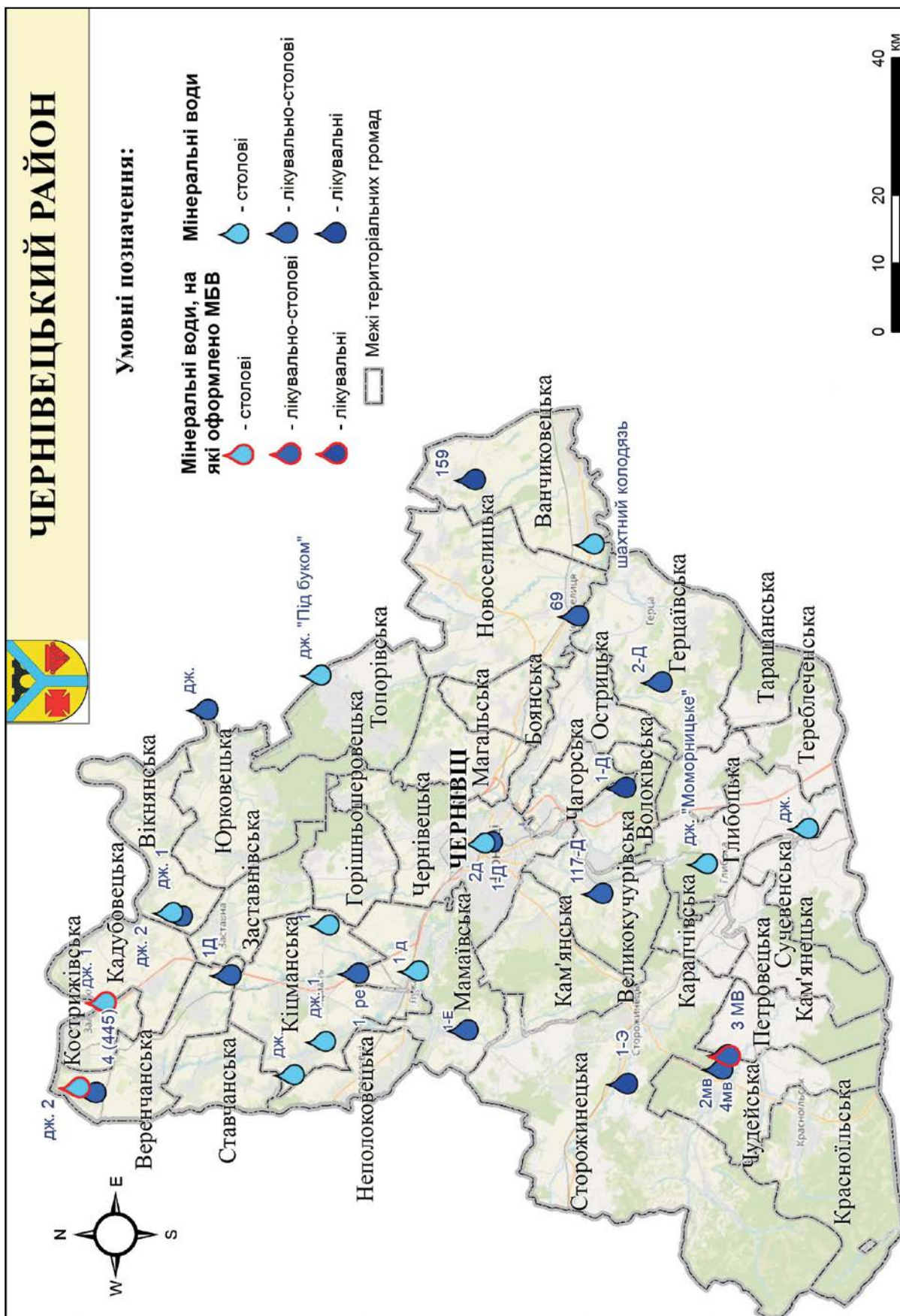

Рисунок 2.20 – Природні мінеральні води Чернівецького району Чернівецької області

Таблиця 2.12 – Медична (бальнеологічна) характеристика природних мінеральних вод Чернівецького району, що внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України

ПРИРОДНІ ЛІКУВАЛЬНО-СТОЛОВІ ВОДИ	
Чудейська ТГ, с. Буденець	«Буковинська». Свердловину № 3М пробурено глибиною 90,0 м, водовмісні породи розкрито на глибині 68,0-72,0 м та 76,0-86,0 м. Дебіт свердловини складає 82,94 м³/доб. Водоносний горизонт напірний, статичний рівень підземних вод встановлюється на висоті + 4,82 м над рівнем землі (самовилив). За фізико-хімічним складом води характеризуються як маломінералізовані гідрокарбонатні натрієві без специфічних компонентів та властивостей, слабколужні-лужні (рН 8,0-9,0), холодні (8,0-12,0 °С). Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 600 від 01.12.2020 р. підземні води свр. № 3МВ можуть використовуватись для промислового фасування як мінеральна лікувально-столова вода під назвою «Буковинська». Мінеральна лікувально-столова вода «Буковинська» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови». Згідно з розробленими показаннями «Буковинську» застосовують для лікування та профілактики різних видів гастритів.
ПРИРОДНІ СТОЛОВІ ВОДИ	
Веренчанська ТГ, с. Бабин	«Буковинська росинка». Мінеральні води Бабинського родовища є природним пластовим витоком підземних вод, пов'язаних з нижньо-середньобаденськими відкладами (вапняки) нижнього неогену. Джерело № 2 постійно діюче, низхідне, дебіт якого становить 1728 м³/доб. За фізико-хімічним складом води охарактеризовані як слабкомінералізовані гідрокарбонатно-сульфатні кальцієві, магнієво-кальцієві без специфічних компонентів та властивостей, нейтральні-слабколужні (рН 7,0-8,0), холодні (7,0-12,0 °С). Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 7/1 від 20.02.2004 р. підземні води дж. № 2 с. Бабин можуть використовуватися для промислового фасування як мінеральна природна столова вода «Буковинська росинка». Мінеральна природна столова вода «Буковинська росинка» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови»
Кадубовецька ТГ, с. Хрещатик	«Хрещатик». Джерело № 1 родовища «Хрещатик» розташоване в 2,0 км на північ від с. Хрещатик, в долині р. Дністер. Джерело каптує підземні води з вапняків міоценового віку. Підземні води охарактеризовані як слабкомінералізовані сульфатно-гідрокарбонатні, гідрокарбонатно-сульфатні магнієво-кальцієві без специфічних компонентів та властивостей, слабколужні (рН 7,5-7,6), холодні (9,0 °С). Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 15 від 06.07.2004 р. підземні води дж. № 1 с. Хрещатик можуть використовуватися для промислового фасування як мінеральна природна столова вода «Хрещатик». Мінеральна природна столова вода «Хрещатик» внесена у ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови»
РОЗВЕДЕНІ ЛІКУВАЛЬНО-СТОЛОВІ ВОДИ	
Герцаївська ТГ, с. Хряцька	«Герцаївська джерельна» є продуктом суміші у певних пропорціях підземних вод свр. № 1-Д (с. Хряцька) та свр. № 2-Д (с. Валя Кузьміна). При розведенні - М 2,5-4,0 г/л - маломінералізована гідрокарбонатно-хлоридна натрієва без специфічних компонентів та властивостей. Згідно медичного (бальнеологічного) висновку № 326 від 31.05.2011 р. може використовуватись для промислового фасування як мінеральна розведена лікувально-столова вода під назвою «Герцаївська джерельна». За рахунок переважаючих хлоридів мінеральна вода активує процесу метаболізму в організмі людини, підвищує циркуляцію жовчі, підвищує синтез панкреатичної амілази, посилюють перистальтику шлунково-кишкового тракту, підтримує водно-сольовий баланс організму і нормалізує рН крові.

Вищенаведені дані свідчать про наявний бальнеологічний потенціал розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Чудейській, Герцаївській та Сторожинецькій територіальних громадах, враховуючи також й туристичний потенціал різноманітних ландшафтних, історико-культурних, рекреаційних ресурсів на даних територіях.

Важливим видом природних лікувальних ресурсів Чернівецького району, які мають важливе значення для розвитку рекреаційної галузі, є природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними та ландшафтними умовами.

Ландшафтні рекреаційні ресурси

На території Чернівецького району Чернівецької області розташовано **189** об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких **16** загальнодержавного значення:

- 1 регіональний ландшафтний парк «Чернівецький»;
- 7 заказників;
- 5 пам'яток природи;
- 1 ботанічний сад;
- 2 дендрологічних парки.

Серед об'єктів ПЗФ місцевого значення:

- 30 заповідних урочищ;
- 24 заказника (6 іхтіологічних, 5 ботанічних, 5 ландшафтних, 3 лісових, 3 орнітологічних, 1 загально-зоологічний, 1 карстово-спелеологічний);
- 87 пам'яток природи (47 – ботанічні, 20 – гідрологічні, 18 – геологічні, 2 – комплексні);
- 2 дендрологічних парки;
- 30 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Природно-
заповідний
фонд України

189 об'єктів ПЗФ

16 – загальнодержавного
значення

Окрім різноманітних об'єктів природно-заповідного фонду, що є популярними рекреаційними зонами та об'єктами екологічного / зеленого туризму, унікальними ландшафтними рекреаційними ресурсами на території Чернівецького району є загадкові печери, які в історії відігравали важливу роль для місцевих жителів. У деяких з них жили монахи, деякі слугували схованками для повстанців, а інші печерні ходи й досі зберігають таємниці. Відомо про понад десяток печер і вони всі різні: вертикальні, горизонтальні, маленькі й великі, з підземними озерами та річками – кожна з них унікальна. Серед серії печер, розташованих в околицях с. Баламутівка, знайдено печерні стоянки з наскельними зображеннями (малюнками).

Поєднання лісових ландшафтів з гірськими кручами та блакитними озерами сприяє розвитку активної цілорічної рекреації – пляжних комплексів влітку з гірськолижними взимку.

Культурно-історичні рекреаційні ресурси

На території Чернівецького району розташовано **642 пам'ятки архітектури та містобудування**, з яких **52 національного значення**.

212 пам'яток археології, з яких **9 національного значення**.

**Пам'ятки
архітектури та
містобудування**

642 пам'ятки

**52 національного
значення**

Сучасний стан розвитку рекреаційної інфраструктури

Для надання комплексу туристичних послуг з відпочинку, рекреації та оздоровлення на території Чернівецького району знаходиться 83 заклади розміщення (42 – м. Чернівці): 67 – готелі, туристичні комплекси, апартаменти, хостели, мотелі (42 – м. Чернівці); 10 – дитячі оздоровчі табори та санаторії (1 – м. Чернівці); 4 – оздоровчі заклади та санаторії; 2 садиби.

В 15 кілометрах від Чернівців, у с. Бояни Боянської сільської територіальної громади знаходиться великий заміський комплекс цілорічного відпочинку та оздоровлення «Сонячна долина», який взимку працює як гірськолижний курорт, а влітку перетворюється на один з найбільших пляжних комплексів Буковини. Комплекс пропонує цікаві та оригінальні траси, 4 бутельні витяги та єдиний в Чернівецькій області крісельний підйомник. Всі траси з'єднані між собою в декількох місцях, зокрема тунелем, що дозволяє із легкістю змінювати витяги. В Сонячній Долині функціонує найсучасніша система штучного засніження всесвітньо відомого італійського виробника ALPINE. Це дозволяє виробляти достатню кількість снігу для комфортного та безпечного катання, при температурі від -5, у разі як що природа скупа на снігопади.

Значний бальнеологічний потенціал лікувальних і лікувально-столових природних мінеральних вод сприяє розвитку санаторно-курортної галузі в Чернівецькому районі. Розпочато роботи над інвестиційним проектом в с. Хряцька Герцаївської територіальної громади «Будівництво та введення в експлуатацію лікувального центру «Герцаївські джерела» та запуск цеху з розливу розведеної лікувально-столової води «Герцаївська джерельна» – ТОВ «Герцаївські джерела».

Відповідно до бізнес-плану інвестиційного проєкту заплановано будівництво лікувального центру – 4-х зірковий готель на 300 місць, котеджі, бювет, лікувальні кабінети, басейн, заклади громадського, комерційного призначення та десять спортивно-ігрових майданчиків.

Лікувальний центр надаватиме послуги із оздоровлення та лікування хронічних захворювань суглобів, хребта, кісток, м'язів, сухожилів, нервової системи, гінекологічних, шкірних, судинних захворювань з використанням природної лікувальної води зі свердловини № 1-Д (М 11,67-12,70 г/л, йодна хлоридна натрієва з підвищеним умістом ортоборної кислоти). Згідно результатів медико-біологічної оцінки, показаннями до застосування природної лікувальної води є захворювання внутрішніх органів, зокрема захворювання шлунку, кишечника, жовчнокам'яної хвороби, запалення жовчного міхура, хронічних захворювань сечовивідних шляхів, хвороб обміну речовин (цукровий діабет, ожиріння, сечокислий діатез) та лікування щитовидної залози.

Таблиця 2.13 – Культурно-історичні рекреаційні ресурси Чернівецького району – пам'ятки архітектури та археології національного значення

Розташування	Загальна характеристика
<i>Пам'ятки архітектури та містобудування національного значення</i>	
м. Чернівці	Резиденція Митрополитів Буковини і Далмації (1864-1882); Корпус митрополита; Семінарський корпус; Семінарська церква; Будинок для приїжджих (монастирський корпус); Парк і паркові будівлі
	Спиридонівська церква та дзвіниця (1773)
	Вознесенська церква та дзвіниця (XVII ст.)
	Успенська церква та дзвіниця (1783)
	Миколаївська церква (1607)
	Вірменська церква (1860)
	Церква Різдва Богородиці і дзвіниця (1767)
	Міська Ратуша (1847)
	Український Музично-драматичний театр імені Ольги Кобилянської (1905)
	Палац юстиції (1904)
	Художній музей (1901)
	Комплекс Чернівецького музею народної архітектури та побуту
	м. Герца, Спиридонівська церква (1807)
Герцаївська ТГ	с. Байраки, Церква Різдва Богородиці та дзвіниця (1646) - найбільший з сільських храмів на всій території південно-східної Буковини
	с. Могилівка, Успенська церква XVII ст.
	с. Петрашівка, Архангельська церква (1663)
	с. Підвальне, Здвиженська (Хрестовоздвиженська) церква (1561)
	с. Тернавка, Дмитрівська церква (1811)
Кадубовецька ТГ	с. Василів, Церква Різдва Богородиці (1835)
	с. Кулівці, Успенська Церква та дзвіниця (1779)
	с. Репужинці, Покровська церква та дзвіниця (1791)
	с. Хрещатик, Іванівська церква (1765), дзвіниця з каплицею
Кіцманська ТГ	с. Валява, Дерев'яна Успенська церква та дзвіниця (1778)
	с. Іванківці, Богородицька церква (1794), дерев'яна церква буковинського «хатнього» типу
	с. Ошихліби, Дерев'яна церква Святих Костянтина та Олени (1779)
	с. Шипинці, Церква Різдва (1812)

Продовження таблиці 2.13 – Культурно-історичні рекреаційні ресурси
Чернівецького району – пам'ятки архітектури та археології національного значення

Мамаївська ТГ	сmt. Лужани, найстаріша на Буковині архаїчна Вознесенська церква (XV ст.) та дзвіниця
	с. Глиниця, Успенська церква (1786)
	с. Дубівці, Успенська церква та дзвіниця (1775)
Острицька ТГ	с. Велика Буда, Успенська церква (1794)
	с. Мала Буда, Церква Всіх Святих (1818)
	с. Цурень, Церква на честь Святих Архангелів Михаїла і Гавриїла (1796)
Вікнянська ТГ	с. Вікно, Іоанівська церква (1826)
	с. Вікно, Палац Зотта (1809)
Кам'янецька ТГ	с. Біла Криниця, Церква Козьми і Дем'яна (18-19 ст.)
	с. Біла Криниця, Успенський собор старообрядців (1906) з дзвіницею
Неполоковецька ТГ	с. Берегомет, Миколаївська церква та дзвіниця (1786)
	с. Оршівці, Дерев'яна гуцульська церква Успіння Пресвятої Богородиці (1850)
Сторожинецька ТГ	с. Стара Жадова, Михайлівська церква (1806)
	с. Ясени, Церква та дзвіниця (XVII ст.)
Тарашанська ТГ	с. Поляна, Миколаївська церква та дзвіниця (1618)
	с. Турятка, Успенська церква (1718)
Тереблеченська ТГ	с. Буківка, Дмитрівська церква, (XVIII ст.)
	с. Верхні Синівці, Здвиженська (Хрестовоздвиженська) церква (1790)
Веренчанська ТГ	с. Веренчанка, Успенська церква (1794), дерев'яна хатнього типу
Волоківська ТГ	с. Круп'янське, Благовіщенська церква - архаїчний дерев'яний храм «хатнього» типу (1772)
Кострижівська ТГ	с. Звенячин, Церква Різдва Богородиці (1797)
Магальська ТГ	с. Магала, Троїцька церква (1818)
Топорівська ТГ	с. Топорівці, Комплекс Іллінської церкви з дзвіницею та огорожею (1560)
Чагорська ТГ	с. Луковиця, Дмитрівська церква та брама з дзвіницею (1757)
<i>Пам'ятки археології національного значення</i>	
Горішньошеровецька ТГ	с. Горішні Шерівці, Городище, урочище Городище (IX – XIII ст. н. е.)
	с. Горішні Шерівці, Курганний могильник, на південний схід від села (VIII - X ст. н. е.)
Заставнівська ТГ	с. Малий Кучурів, Поселення і могильник ґрунтовий (IX ст. до н.е. – IV ст. н.е.; IX-XIII ст. н. е.)
Кадубовецька ТГ	с. Василів, Городище залишки давньоруського міста Василів (IX тис – VII тис.до н.е., IX – XIII ст. н.е.)
Мамаївська ТГ	с. Біла, Поселення, урочище Царина (V – IX ст.н.е)
Острицька ТГ	с. Горбова, Городище «Замок», урочище Читате (IX-XIII ст. н. е.)
Чернівецька ТГ	с. Чорнівка, Курганний могильник, урочище Малі Ярки (IX - XIII ст. н.е.)
Юрковецька ТГ	с. Баламутівка, Печерна стоянка з наскельними зображеннями (печерні малюнки), IX-VII тис. до н.е.
	с. Ржавинці, Городище – святилище, урочище Батарея (Хрінова) (IX ст до н.е.- IV ст. н.е.; IX – XIII ст. н.е.)

Комплексний аналіз рекреаційних ресурсів Чернівецького району свідчить про наявний ресурсний потенціал розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Герцаївській (рис. 2.21, табл. 2.14), Сторожинецькій (рис. 2.23, табл. 2.15) та Чудейській (рис. 2.25, табл. 2.16) територіальних громадах, враховуючи бальнеологічні властивості сукупності природних лікувальних і лікувально-столових мінеральних вод та оздоровчі клімато-терапевтичні властивості різноманітних ландшафтних комплексів.

ГЕРЦАЇВСЬКА МІСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

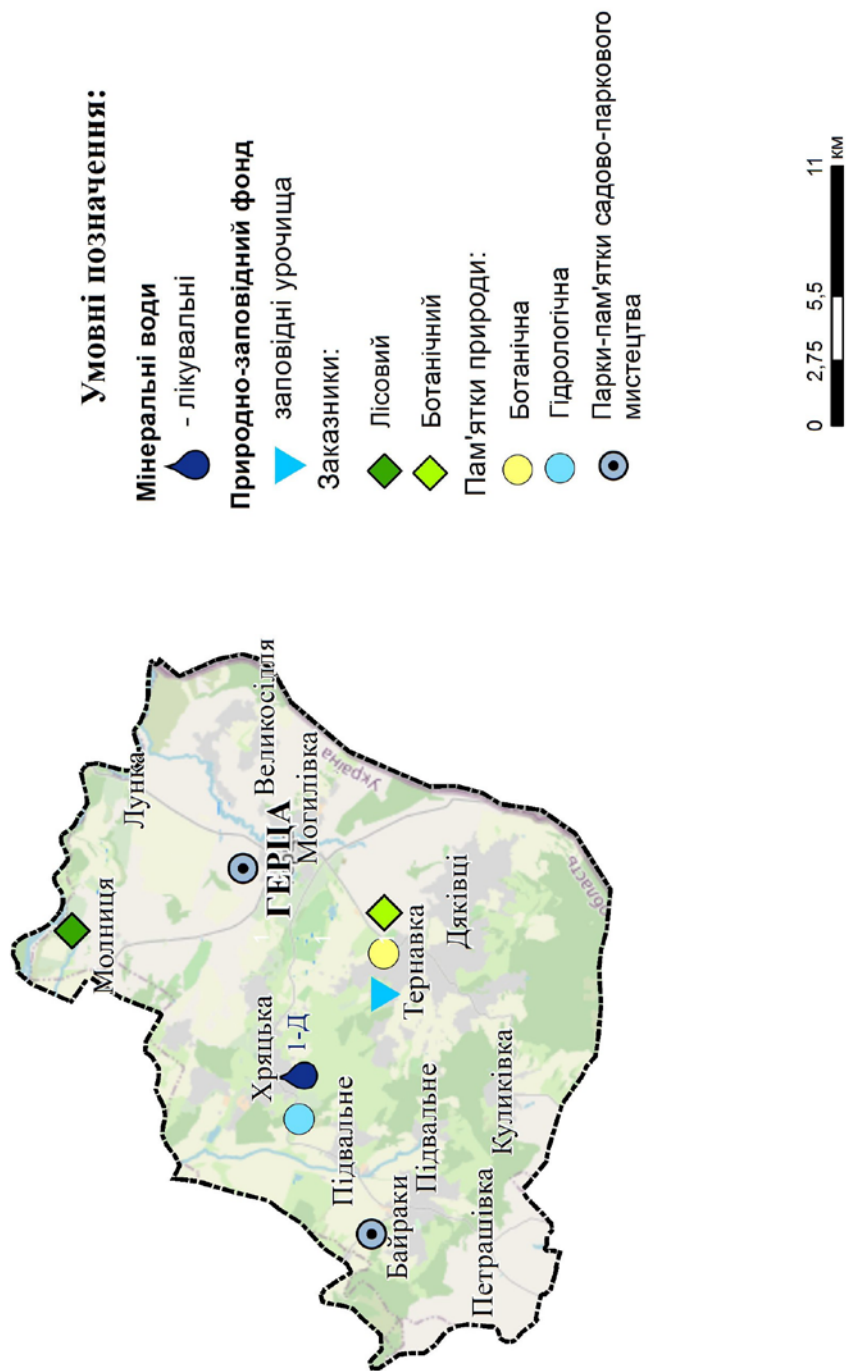
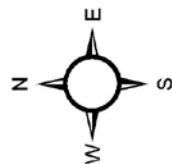

Рисунок 2.21 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Герцаївській міській територіальній громаді

Таблиця 2.14 – Природні лікувальні ресурси та рекреаційний потенціал розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Герцаївській міській територіальній громаді

Адміністративний центр – м. Герца (2,10 тис. осіб); населення громади – 18,01 тис. осіб; площа громади – 194,8 км ² ; населених пунктів у громаді – 12.			
Населений пункт	Природні лікувальні ресурси / мінеральні води	Природно-заповідний фонд	Історико-культурні об'єкти
с. Хрящівка	свр. № 1-Д, природна лікувальна; медико-біологічна оцінка, 2009.	«Хрящківська мінеральна» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,3 га).	Церква Святого Архистратига Михаїла (Церква Святих Архангелів Михаїла і Гавриїла) (1929) - пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення

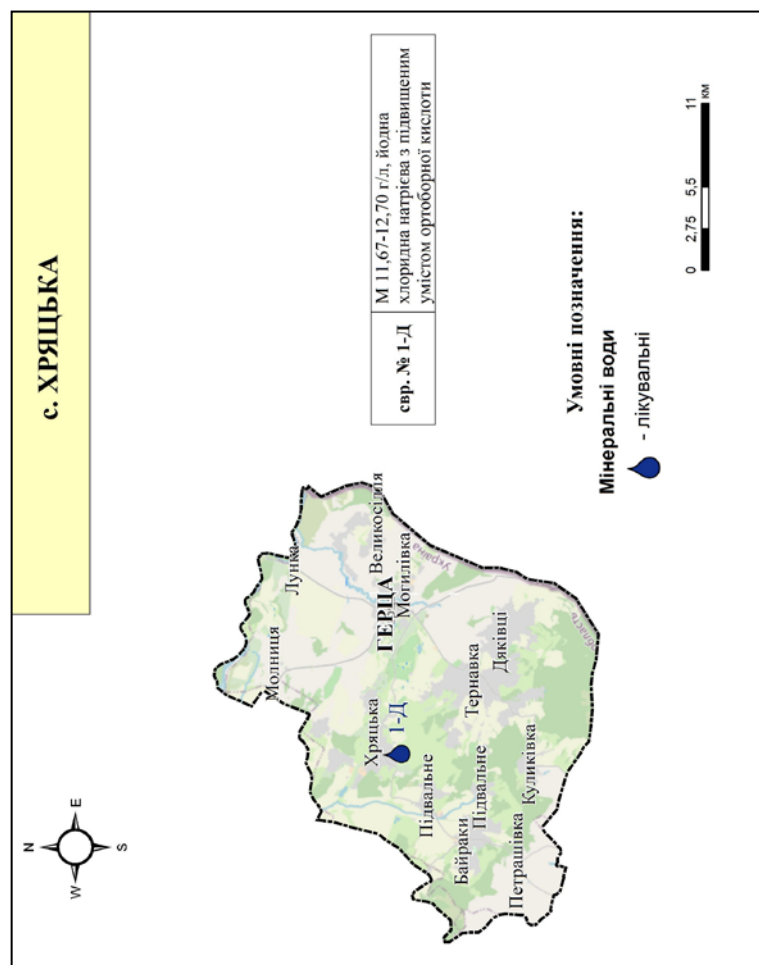

Рисунок 2.22 – Природні мінеральні води, розташовані в с. Хряцька Герцаївської міської територіальної громади

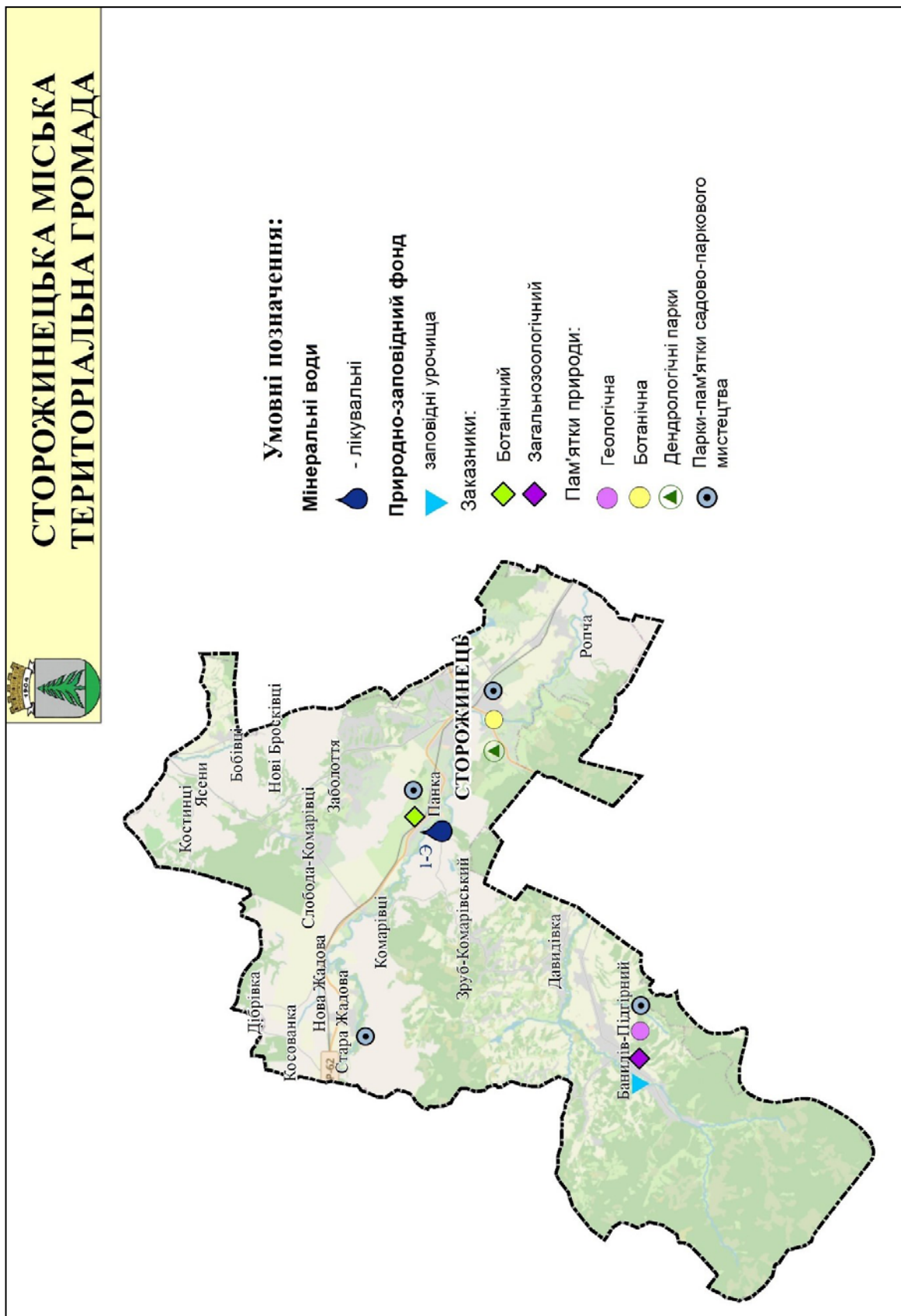

Рисунок 2.23 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в
Сторожинецькій міській територіальній громаді

Таблиця 2.15 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Сторожинецькій міській територіальній громаді

Адміністративний центр – м. Сторожинець (14,18 тис. осіб); населення громади – 42,28 тис. осіб; площа громади – 531,6 км ² ; населених пунктів у громаді – 17.					
Населений пункт	Природні мінеральні води	Природно-заповідний фонд	Історико-культурні об'єкти	Заклади розміщення	Санаторно-курортні та оздоровчі заклади
с. Панка	свр. № 1-Э, природна лікувальна	«Білка» - ботанічний заказник місцевого значення (19,8 га); «Клинівський» - парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення (5 га)	Костел Михайла (1882) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Дмитрівська церква та дзвіниця (1900) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Городище, урочище Паланка – пам'ятка археології місцевого значення.	Мотель-ресторан «Панночка»	ТОВ «Санаторій «Золотий Колос» - дитячий санаторно-оздоровчий комплекс

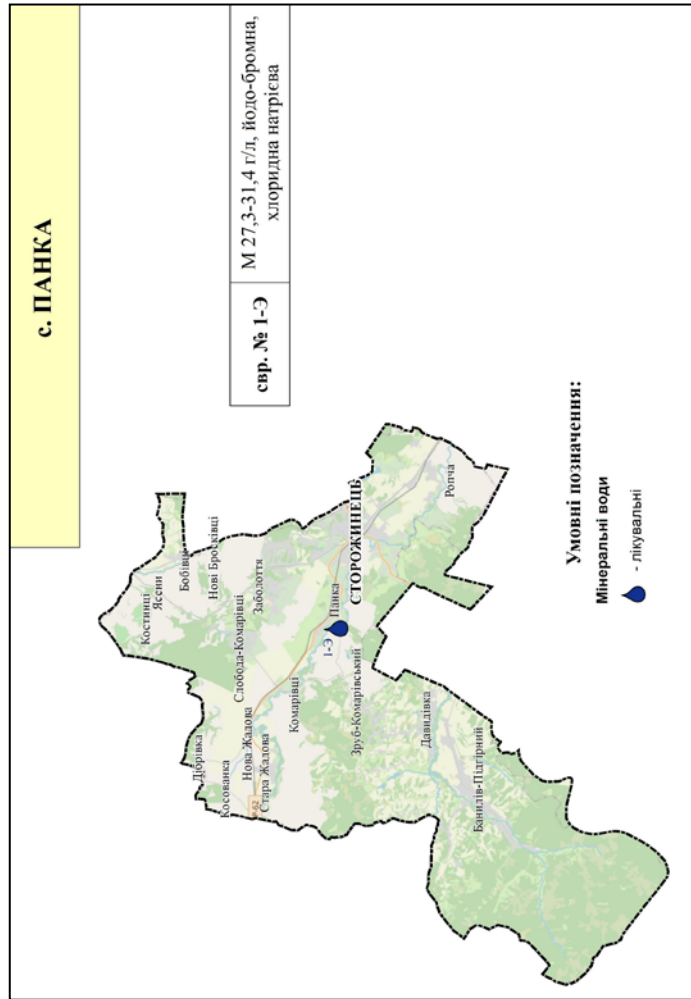

Рисунок 2.24 – Природні мінеральні води, розташовані в с. Панка Сторожинецької міської територіальної громади

ЧУДЕЙСЬКА СІЛЬСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

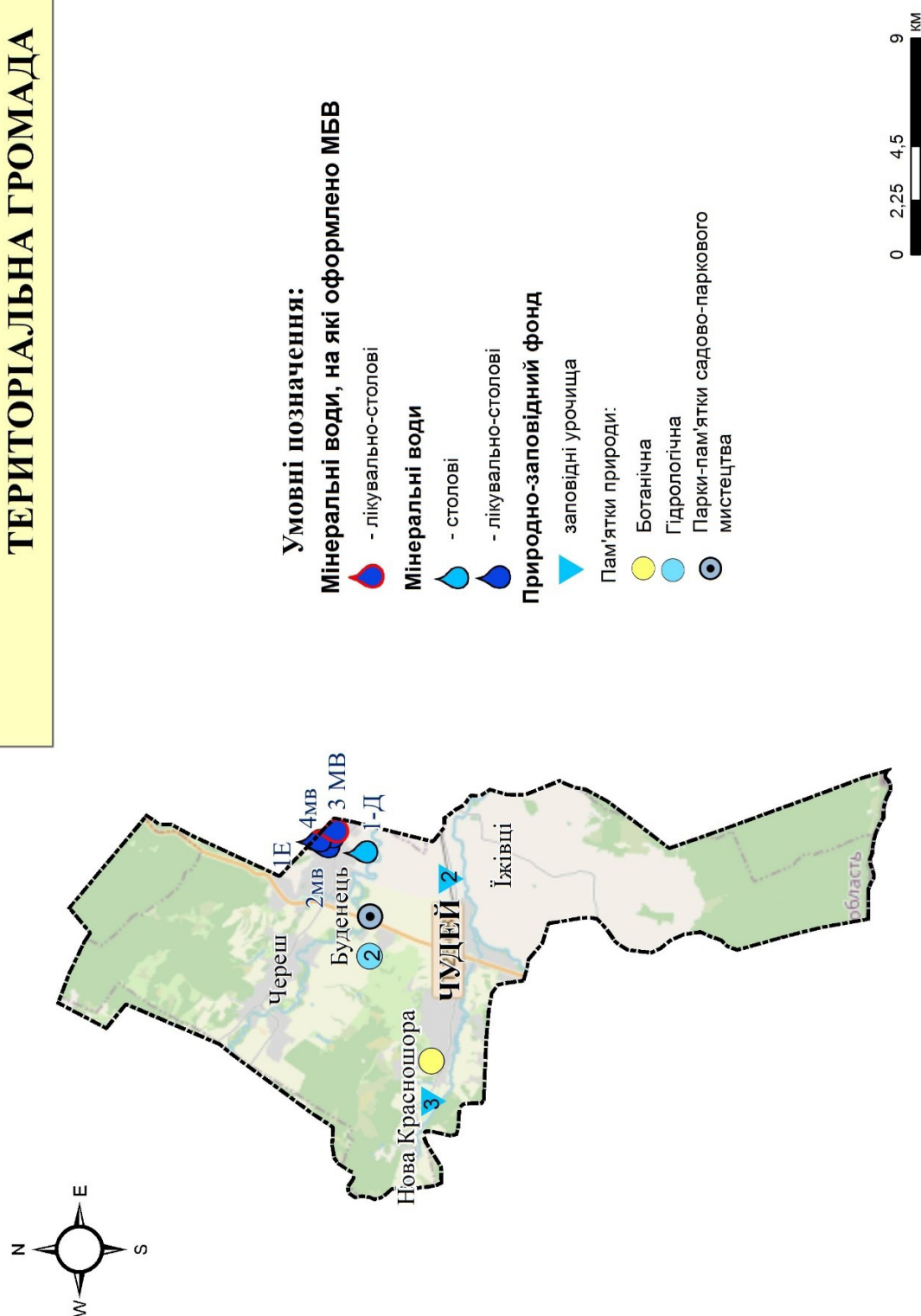

Рисунок 2.25 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Чудейській сільській територіальній громаді

Таблиця 2.16 – Природні лікувальні та рекреаційні ресурси розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Чудейській сільській територіальній громаді

Адміністративний центр – с. Чудей (5,62 тис. осіб); населення громади – 14,43 тис. осіб; площа громади – 139,7 км ² ; населених пунктів у громаді – 5.				
Населений пункт	Природні лікувальні ресурси / мінеральні води	Природно-заповідний фонд	Історико-культурні об'єкти	Заклади розміщення
с. Буденець	«Буковинська», свр. № 3М, природна лікувально-столова, медичний (бальнеологічний) висновок № 600 від 01.12.2020; внесена до ДСТУ 878-93, фасується «Буковинська», свр. № 1Е, природна лікувально-столова, внесена до ДСТУ 878-93; «Буковинська», свр. № 2М, природна лікувально-столова, внесена до ДСТУ 878-93; «Буденецька», свр. № 1-Д, природна столова, внесена до ДСТУ 878-93; свр. № 4 мв, природна лікувально-столова.	«Мінеральна вода Буковинська -1» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,3 га); «Мінеральна вода Буковинська -2» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,3 га); «Буденецький» - парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення (10 га)	Палац Волчинських (XIX ст.) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення; Михайлівська церква та дзвіниця (1830) – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення	Готель «Сибірські води»

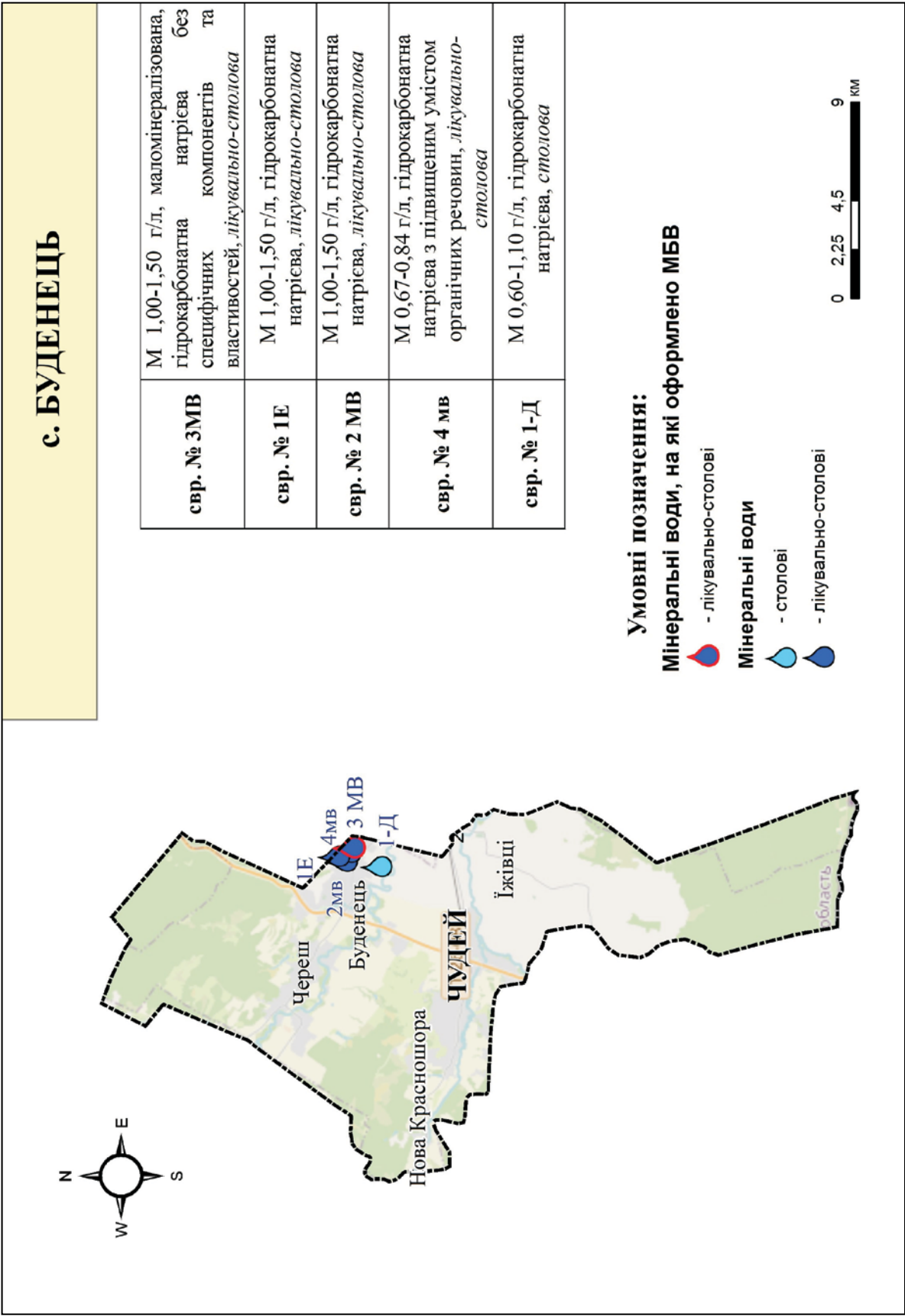

Рисунок 2.26 – Природні мінеральні води, розташовані на території с. Буденець Чудейської сільської територіальної громади

ВИСНОВКИ

1. Основними природними лікувальними ресурсами (ПЛР) Чернівецької області є мінеральні води (МВ) – природні столові, природні лікувально-столові та природні лікувальні води.

На території області виявлено родовища природних підземних мінеральних вод наступних бальнеологічних груп:

- без специфічних компонентів і властивостей;
- сульфідні;
- йодо-бромні;
- з підвищеним вмістом органічних речовин.

Залежно від мінералізації, наявності у МВ специфічних (біологічно активних) компонентів, вони можуть бути використані для зовнішнього і внутрішнього лікування, а також для промислового фасування як мінеральні природні столові та лікувально-столові води.

Для Чернівецької області характерним є низький рівень видобутку підземних мінеральних вод, зокрема частка використання підземних мінеральних вод від запасів складає 1,14%.

Згідно з Постановою КМУ № 1499 від 11.12.1996 «Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних», до водних об'єктів Чернівецької області, які мають категорію лікувальних, відносяться два родовища мінеральних вод: Брусницьке (дебіт – 152 м³/доб) та Будинецьке (дебіт – 83 м³/доб).

На території Чернівецької області розвідано **80** проявів природних мінеральних вод різного хімічного складу та мінералізації, з яких **12** мають медичні (бальнеологічні) висновки (МБВ) та внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів. До ДСТУ 878-93 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови» внесені й рекомендовані для промислового фасування **41** МВ.

2. З 80 розвіданих на території Чернівецької області проявів мінеральних вод:

37 – природні столові мінеральні води, з яких 6 з МБВ;

27 – природні лікувально-столові мінеральні води, з яких 4 з МБВ;

16 – природні лікувальні води, з яких 2 з МБВ.

Прояви природних мінеральних вод відносно рівномірно розташовані по адміністративним районам Чернівецької області:

- 30 МВ – Вижницький район, з яких 5 мають МБВ;

- 22 МВ – Дністровський район, з яких 4 мають МБВ;

- 28 МВ – Чернівецький район, з яких 3 мають МБВ.

На сьогодні багато підприємств – виробників фасованих мінеральних вод Чернівецької області припинили свою діяльність, тому їх точну кількість визначити важко. Заданими моніторингу ДУ «Український НДІ медреабілітації та курортології МОЗ України» на сьогодні використовується тільки 2 об'єкти для промислового фасування – води природні мінеральні лікувально-столові «Брусницька» та «Буковинська».

Стосовно використання природних мінеральних лікувально-столових і лікувальних вод в санаторно-курортній галузі:

- ТЗОВ «Санаторно-оздоровчий комплекс «Брусниця», Вижницький р-н, с. Кальнівці, використовує природну лікувально-столова воду «Брусницька», свр. № 33, що має медичний (бальнеологічний) висновок, а також природні лікувальні води свр. №

свр. № 516-РЕ та свр. № 31-П, по яким проводяться дослідження з медико-біологічної оцінки якості та цінності природних лікувальних ресурсів, визначення методів їх використання. Санаторій спеціалізується на лікуванні хвороб опорно-рухового апарату, гінекологічних захворювань, захворювань шкіри, органів травлення, серцево-судинної та нервової системи на основі використання сірководневих ванн, мінеральної питної води;

- Еко-курорт «Хутір Тихий», Вижницький р-н., с. Сергії, який використовує природну лікувальну воду зі свр. № 3Р/Е, що має медичний (бальнеологічний) висновок. Лікувально-оздоровчий заклад спеціалізується на лікуванні дезадаптозів; клімактеричного синдрому; хронічних дерматозів; опікових травм.

3. З метою оцінки рекреаційного потенціалу Чернівецької області для кожного адміністративного району проведено комплексне дослідження за такими основними компонентами:

- природно-ресурсна компонента – це здатність природних систем без шкоди виробляти необхідну для людини продукцію, тобто використовуватись в рекреаційно-курортній діяльності;

- історико-культурна компонента характеризує можливості для розвитку рекреаційної діяльності шляхом використання історико-культурного надбання певної території;

- економіко-соціальна компонента характеризує здатність території продукувати та відтворювати туристично-рекреаційний продукт і можливості території з відтворення необхідної для розвитку рекреаційно-курортної діяльності робочої сили.

4. На території Вижницького району Чернівецької області розвідано **30** (з 80 загалом по області) проявів природних мінеральних вод різного хімічного складу та мінералізації, з яких **5** мають медичний (бальнеологічний) висновок та внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України: 2 природні лікувальні (Брусницька ТГ, Путильська ТГ); 1 природна лікувально-столова (Брусницька ТГ); 2 природні столові (Брусницька ТГ, Усть-Путильська ТГ). **25** проявів природних мінеральних вод, відомості про які є за прогностичними даними результатів геологічної розвідки та фізико-хімічного аналізу: 11 природні лікувальні води, придатні для використання в санаторно-курортній сфері (8 – Брусницька ТГ; 3 – Вижницька ТГ); 3 природні лікувально-столові води (1 – Брусницька ТГ; 2 – Вижницька ТГ); 11 природні столові води (4 – Путильська ТГ; 2 – Селятинська ТГ; по 1 – Берегометська ТГ, Брусницька ТГ, Вижницька ТГ, Конятинська ТГ, Усть-Путильська ТГ).

Вищенаведені дані свідчать про значний бальнеологічний потенціал розвитку курортно-рекреаційної сфери в Брусницькій, Вижницькій та Путильській територіальних громадах, враховуючи також й туристичний потенціал різноманітних ландшафтних, історико-культурних, рекреаційних ресурсів на даних територіях.

Для надання комплексу туристичних послуг з відпочинку, рекреації та оздоровлення на території Вижницького району знаходиться:

- 112 закладів розміщення (63 садиби, 49 готелі і комплекси);
- 8 лікувально-оздоровчих закладів, серед яких 1 – дитячий;
- 3 гірськолижних курорти («Мигово», «Лопушна», «Німчич»).

Родовища унікальних джерел природних мінеральних вод, властивості яких можуть бути використані в санаторно-курортній галузі при лікуванні опорно-рухового апарату, нервової, серцево-судинної системи, гінекологічних захворювань і обміну речовин, є передумовою

для розвитку Вижницького району як курортного центру Буковини.

5. На території Дністровського району розвідано **22** (з 80 загалом по області) прояви природних мінеральних вод різного хімічного складу та мінералізації, з яких **4** мають медичний (бальнеологічний) висновок та внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України: 2 природні лікувально-столові (Лівинецька ТГ); 2 природні столові мінеральні води (Клішківська ТГ, Недобойська ТГ). **18** проявів природних мінеральних вод, відомості про які є за прогнозними даними результатів геологічної розвідки та фізико-хімічного аналізу: 9 – природні лікувально-столові води (3 – Кельменецька ТГ; 3 – Сокирянська ТГ; по 1 – Клішківська ТГ, Лівинецька ТГ, Мамалигівська ТГ); 9 – природні столові води (5 – Кельменецька ТГ; по 1 – Клішківська ТГ, Лівинецька ТГ, Мамалигівська ТГ, Сокирянська ТГ).

Рекреаційно значимим видом природних лікувальних ресурсів Дністровського району є природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними та ландшафтними умовами. Домінантною складовою рекреаційно-оздоровчого потенціалу Дністровського району є об'єкти ПЗФ, що класифікуються як ландшафтні рекреаційні ресурси. На території Дністровського району Чернівецької області розташовано 60 об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких 6 загальнодержавного значення. Окрім унікальних об'єктів природно-заповідного фонду, що є популярними рекреаційними зонами та об'єктами екологічного / зеленого туризму, ландшафтні рекреаційні ресурси на території Дністровського району характеризується мальовничістю пейзажного розмаїття та природних панорам.

Комплексний аналіз рекреаційних ресурсів Дністровського району свідчить про наявний ресурсний потенціал розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Кельменецькій, Лівинецькій та Сокирянській територіальних громадах, враховуючи бальнеологічні властивості сукупності природних лікувально-столових мінеральних вод й оздоровчі клімато-терапевтичні властивості різноманітних ландшафтних комплексів.

6. На території Чернівецького району розвідано **28** (з 80 загалом по області) проявів природних мінеральних вод різного хімічного складу та мінералізації, з яких **3** мають медичний (бальнеологічний) висновок та внесені до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України: 1 природна лікувально-столова (Чудейська ТГ); 2 природні столові (Веренчанська ТГ, Кадубовецька ТГ). **25** проявів природних мінеральних вод, відомості про які є за прогнозними даними результатів геологічної розвідки та фізико-хімічного аналізу: 3 природні лікувальні води (по 1 – Ванчиковецька ТГ, Герцаївська ТГ, Сторожинецька ТГ); 11 природних лікувально-столових вод (3 – Чудейська ТГ, 2 – Веренчанська ТГ, по 1 – Великокучурівська ТГ, Вікнянська ТГ, Волоківська ТГ, Кіцманська ТГ, Мамайівська ТГ, Чернівецька ТГ); 11 природних столових вод (3 – Кіцманська ТГ, 2 – Глибоцька ТГ, по 1 – Ванчиковецька ТГ, Вікнянська ТГ, Мамайівська ТГ, Новоселицька ТГ, Чернівецька ТГ, Чудейська ТГ).

Важливим видом природних лікувальних ресурсів Чернівецького району, які мають важливе значення для розвитку рекреаційної галузі, є природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними та ландшафтними умовами. На території Чернівецького району Чернівецької області розташовано 189 об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких 16 загальнодержавного значення. Поєднання лісових ландшафтів з гірськими кручами та блакитними озерами сприяє розвитку активної цілорічної рекреації – пляжних комплексів влітку з гірськолижними взимку.

Комплексний аналіз рекреаційних ресурсів Чернівецького району свідчить про

наявний ресурсний потенціал розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери в Герцаївській, Сторожинецькій та Чудейській територіальних громадах, враховуючи бальнеологічні властивості сукупності природних лікувальних і лікувально-столових мінеральних вод та оздоровчі клімато-терапевтичні властивості різноманітних ландшафтних комплексів.

7. Вдале географічне розташування, сприятливі кліматичні умови, особливості рельєфу (компактне розміщення рівнинної, передгірської та гірської частини, долини рік із каньйоноподібними ділянками), наявність багатьох компонентів рекреаційних ресурсів, багатої історико-культурної спадщини, тривале співіснування різних культур та традицій на відносно невеликій території Чернівецької області є чинниками розвитку різних видів відпочинку: водного, пішохідного, гірського, альпінізму, кінного, лижного, велосипедного, культурно-пізнавального та лікувально-оздоровчого. Наявність на території області унікальних печер є потенціалом розвитку спелеотуризму. Наявність в області рекреаційних і природних лікувальних ресурсів – численних джерел мінеральної води, є матеріальною передумовою формування розвинутого рекреаційно-оздоровчого комплексу.

Кожна природна територія – це унікальне ландшафтне, геологічне, економіко-географічне утворення, що виступає в якості основної самостійної структурної одиниці рекреаційної галузі регіону та є потенціалом розвитку оздоровлення та туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Н.О., Гуща С.Г. Ніколенко С.І. Стреспротекторні властивості магнієвмісних природних маломінералізованих вод. *Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія*. 2012. №3 (71). С. 44-48.
2. Бабов К.Д., Золотарева, Т.А., Насибулин Б.А. и др. Особенности биологического действия минеральных вод разной минерализации. К : КИМ, 2009. 60 с.
3. Води мінеральні фасовані. Технічні умови : ДСТУ 878-93 [Чинний від 1995-01-01]. К. : Держспоживстандарт України, 1994. 88 с. (Державний стандарт України).
4. Води мінеральні лікувальні. Технічні умови: ГСТУ 42.10-02-96. [Чинний від 1996-06-24]. К.: Міністерство охорони здоров'я України, 1996. 30 с. (Галузевий стандарт України).
5. Гуща С. Г. и др. Исследование действия минеральной природной кремниевой лечебно-столовой воды на крыс с экспериментальным нарушением толерантности к глюкозе. *Вода: гігієна та екологія*. 2017. № 1-4. С. 50-53.
6. Золотарева Т.А., Бабов К.Д. Медицинская реабилитация. К.: КИМ, 2012. 496 с.
7. Комплексна програма розвитку туризму в Чернівецькій області на 2021-2023 роки, затверджена рішенням Чернівецької обласної ради № 14-2/21 від 30.03.2021
8. Король О. Регіональний розвиток туризму в Чернівецькій області. *Наукові записки. Рекреаційна географія і туризм*. 2017. № 1. С. 100-109.
9. Курортні ресурси України. Київ: ЗАТ «Укрпрофоздоровниця», Вид-во «Тамед», 1999. С.142-147.
10. Мінеральні води України. За ред. Е. О. Колесника, К. Д. Бабова. К. : Купріянова, 2005. 576 с.
11. Мінеральні ресурси України. Київ : Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2020. 270 с.
12. Основи курортології: Посібник для студентів та лікарів. За редакцією Лободи М.В., Е.О. Колесника. К.: Купріянова О.О., 2003. 512 с
13. Природні лікувальні ресурси: абетка користувача: інформаційно-аналітичний довідник / за заг. ред. Бабова К.Д., Безверхнюк Т.М., Кисилевської А.Ю. «Поліграф». Одеса, 2021. 76 с.
14. Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : наказ Міндовкілля від 26.07.2022 № 256 // <https://merp.gov.ua/documents/3770.html>
15. Про затвердження Гігієнічних вимог до виробництва та обігу вод природних мінеральних і вод джерельних: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 12.04.2021 № 741. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0657-21#Text>
16. Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 № 1499 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1499-96-%D0%BF#Text>
17. Про затвердження Порядку здійснення медико-біологічної оцінки якості та цінності природних лікувальних ресурсів, визначення методів їх використання Наказ МОЗ України № 243 від 02.06.2003 // Офіційний вісник України. 2003, № 36, стор. 179, стаття 1970.

18. Про курорти: Закон України № 2026-III від 05.10.2000 в ред. від 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>
19. Стратегія розвитку туризму в Чернівецькій області. Чернівці. 2011. URL: https://www.academia.edu/33041962/Стратегія_розв_туризму_Бу (дата звернення 28.09.2022)
20. Commission Directive 2003/40/EC of 16 May 2003 establishing the list, concentration limits and labelling requirements for the constituents of natural mineral waters and the conditions for using ozone-enriched air for the treatment of natural mineral waters and spring waters – URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0040:en: NOT>
21. Gushcha SG, Dragomiretska NV, Zabolotna IB, et al. Possibilities of using natural mineral waters in the treatment of patients with non-alcoholic fatty liver disease. *Balneo Research Journal*. 2019; 10 (4): 450 – 456. DOI: 10.12680/balneo.2019.280.
22. Costantino M, Izzo V, Conti V, Manzo V, Guida A, Filippelli A. Sulphate mineral waters: A medical resource in several disorders. *J Tradit Complement Med*. 2019 Apr 22;10(4):320-326. doi: 10.1016/j.jtcme.2019.04.004.
23. Toxqui L, Vaquero MP. An Intervention with Mineral Water Decreases Cardiometabolic Risk Biomarkers. A Crossover, Randomised, Controlled Trial with Two Mineral Waters in Moderately Hypercholesterolaemic Adults. *Nutrients*. 2016 Jun 28;8(7):400. doi: 10.3390/nu8070400.
24. Tarkhan-Mouravi ID, Arakishvili RR. Effectiveness of balneotherapy in patients with neurasthenia using baths of mineral water under conditions of low-mountain health-resort Nunisi. *Georgian Med News*. 2005 Jul-Aug;(124-125):30-3. PMID: 16148372.
25. Carbajo JM, Maraver F. Sulphurous Mineral Waters: New Applications for Health. *Evid Based Complement Alternat Med*. 2017;2017:8034084. doi: 10.1155/2017/8034084.
26. Pozzi, G. et al. Hydrogen Sulfide Inhibits TMPRSS2 in Human Airway Epithelial Cells: Implications for SARS-CoV-2 Infection. *Biomedicines* 2021, 9, 1273. <https://doi.org/10.3390/biomedicines9091273>
27. Zabolotna I. B., Gushcha S. G., Mikhailenko V. L. Non-alcoholic fatty liver disease and mineral waters of Ukraine — opportunities of application (experimental-clinical studies). *Balneo Research Journal*. 2018. Vol. 9, N 3. P. 270–276. DOI: <http://dx.doi.org/10.12680/balneo.2018.194>.
28. Gushcha S. G. Наукове обґрунтування оздоровлюючого лікувального застосування мінеральної води з підвищеним умістом органічних речовин при психоемоційних розладах. *Journal of Education, Health and Sport*. 2015;5(6):496-502. DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.31895>
29. Quattrini S., Pampaloni B., Brandi M.L. Natural mineral waters: chemical characteristics and health effects. *Clin Cases Miner Bone Metab*. 2016 Sep-Dec;13(3):173-180. doi: 10.11138/ccmbm/2016.13.3.173.

УДК 338.48-6:615.8(477.85)

**Авторський колектив: д.мед.н., проф. Бабов К.Д., д.держ.упр., проф. Безверхнюк Т.М.,
Бойко О.С., к.техн.н., с.н.с. Кисилевська А.Ю., к.геогр.н., с.н.с. Цуркан О.І.**

**ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ:
ПРИРОДНІ ЛІКУВАЛЬНІ РЕСУРСИ
ТА РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ**

МОНОГРАФІЯ

Підписано до друку 27.10.2022 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Друк офсет.
Ум.друк. арк. 12,32. Зам. 88.
Тираж 300 прим.

Видавництво КП ОМД
(свід. ДК №774 від 17.01.2002 р.)
Надруковано в КП «Одеська міська друкарня»
65012, м. Одеса, вул. Пантелеймонівська, 17.